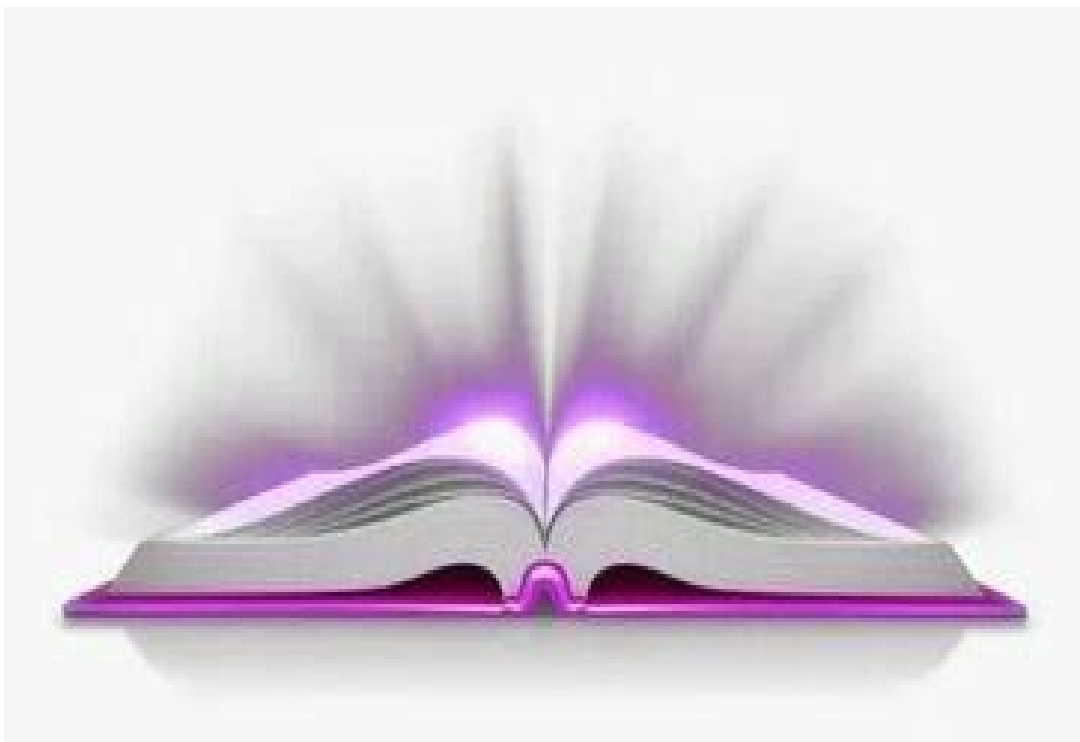

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TERMIZ MUHANDISLIK - TEXNOLOGIYA INSTITUTI

IJTIMOIIY GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

**“IJTIMOIIY ISHDA BOLALAR
HUQUQLARINI HIMOYA QILISH”**

fanidan

O‘QUV-USLUBIIY MAJMUA

(sirtqi ta’lim shakli 1- kurs talabalari uchun)

Bilim sohasi: 100 000 – Gumanitar soha
Ta’lim sohasi: 120000 – Gumanitar fanlar
Bakalavr yo’nalishlari: barcha yo’nalishlarga

Termiz – 2023

Mazkur o‘quv uslubiy majmua O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2020-yil 22-iyundagi PF-6012-son hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda bo‘lish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 6-iyuldagi PF-6257-son Farmonlarining ijrosi ta‘minlash maqsadida “Inson huquqlarini o‘rganish” mavzusidagi maxsus o‘quv kursining o‘quv dasturi va uslubiy qo‘llanmasi mutaxassislar tomonidan ishlab chiqildi.

Tuzuvchi: Xudayberdiyev X. X. -“ Ijtimoiy gumanitar fanlar”
kafedrasi o‘qituvchisi

Taqrizchi: t.f.n, dots. Bo‘riyev S. D.

O‘quv-uslubiy majmua Termiz muhandislik – texnologiya instituti O‘quv-uslubiy kengashining 2023 yil _____dagi ___ - sonli qarori bilan tavsiya qilingan.

MUNDARIJA

№	O‘quv-uslubiy majmua bo‘limlari	Bet
1	Ma’ruzalar matni. Ma’ruzalar mavzusi.	
2	1 – ma’ruza Bola huquqlari:tushunchasi va mohiyati. Bola huquqlarini himoya qilish bo‘yicha davlat siyosati. (2 s.)	
3	2 – ma’ruza Milliy qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.. (2s.)	
4	3 – ma’ruza Bola huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro Konvensiya. (2 s.)	
5	4 – ma’ruza Ijtimoiy ishda bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari. (2 s.)	
6	5 – ma’ruza Bolalar ombudsmani milliy va xalqaro tajriba. (2 s.)	
7	6 – ma’ruza O‘zbekistonda bola huquqlarini himoya qilishning institutsional tizimi. Bola huquqlarini himoya qilishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli. (2 s.)	
	1 - SEMESTR UChUN JAMI 8 SOAT MA’RUZA	
3	Mustaqil ta’lim mavzulari	
4	Glossariy	
5	Ilovalar	
5.1	Fan dasturi	
5.2	Sillabus	
5.3	Tarqatma materiallar	
5.4	Xulosa	
5.5	Foydalanilgan adabiyotlar	

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TERMIZ MUHANDISLIK - TEXNOLOGIYA INSTITUTI

IJTIMOYIY GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

**“IJTIMOIY ISHDA BOLALAR
HUQUQLARINI HIMOYA QILISH”**

fanidan

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Termiz – 2023

I.O'QUV MATERIALLARI

MA'RUZA MATERIALLARI

1-mavzu: Bola huquqlari: tushunchasi va mohiyati.

Reja:

1. Bolalikning xususiyatlari.
2. Bola huquqlari tushunchasi.
3. Bolalarning shaxsiy nomulkiy huquqlari.
4. Bolaning mulkiy huquqlari.
5. Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosati.

Tayanch so'z va iboralar:

Bola, bola huquqlari, balog'atga (voyaga) yetish yoshi, bolalarning shaxsiy nomulkiy huquqlari, bolaning xususiy mulkka bo'lgan huquqi, meros sifatida olingan mulk.

1. Bola — asosiy ma'nosi — bolalik davridagi inson. Bolalikning yosh chegaralari turli madaniyatlarda, hayotiy sikl nazariyalarida va huquqiy tizimlarda farq qiladi. Umuman olganda, bola deb tug'ilish paytidan boshlab to jinsiy balog'atga yetguncha bo'lgan davrdagi insonga aytiladi. Qiz — ayol jinsidagi bola; O'g'il — erkak jinsidagi bola.

Bola sog'lig'iga bag'ishlangan tibbiyot bo'limi pediatriya deb aytiladi.

Olimlar bola haqidagi ta'limot eramizdan oldingi IV asrda tibbiyot otasi Gippokratning "Bola tabiati haqida" nomli kitobi bilan boshlangan deb hisoblaydilar. Keyinchalik (I—II asrlar) bolalarni tarbiyalash va parvarishlash haqida Sels, Galen va Soranlar yozadilar. Keyingi 15 asr davomida amalda oldin Galen va Soran tomonidan bayon etilganlar takrorlandi. Lekin, ko'p bolalar o'limi, muhtojlarga yordam beruvchi tashkilotlarning paydo bo'lishi, shuningdek Yevropaning ayrim davlatlarida tashlandiq va boquvchisini yo'qotgan bolalar uchun tarbiya uylarining ochilishi XV-XVII asrlarda bolalar organizmining o'ziga xos xususiyatlariga qiziqish uyg'onishiga sababchi bo'ldi — bolalarni tarbiyalash va parvarishlashga bag'ishlangan ko'p sonli asarlar chop etildi^[1]. Bolalik davrlari

Bola — doimo o'suvchi va rivojlanuvchi organizm, har bir yosh bosqichida ma'lum morfologik, fiziologik va psixologik xususiyatlarni egallab boradi^[1]. Postnatal (tug'ilgandan keyingi) davrda quyidagilar farqlanadi:

- *yangi tug'ilganlik davri* (hayotining birinchi to'rt haftasi (28 kun))
- *emadigan yosh* (hayotining 29-kunidan boshlab bir yilgacha)
- *yasli yoki maktabgacha yoshdan oldingi davr* (uch yilgacha)
- *maktab yoshigacha bo'lgan davr* (uch yildan yetti yilgacha)
- *kichik maktab yoshi* (yetti yoshdan o'n bir yoshgacha)
- *katta maktab yoshi* (o'n ikki yoshdan o'n yetti - o'n sakkiz yoshgacha)

Balog'atga (voyaga) yetish yoshi

Ko'pchilik davlatlarda balog'atga yetish yoshi 18 yoshdan boshlanadi.

- Balog'atga yetishning eng kichik yoshi Farer orollarida o'rnatilgan — 14 yosh.
- Kubada balog'atga yetish 16 yoshda keladi.

- O'zbekistonda balog'atga yetish yoshi — 18 yosh.

Bola rivojlanishi — go'dakning ulg'ayishi jarayonida uning jismoniy va psixologik rivojlanishi bilan kechuvchi jarayon va mexanizmlarni o'rganishga bag'ishlangan fan yo'nalishi.

O'smirlik (o'spirinlik) davri

Bolaning jinsiy balog'atga yetish yuz beradigan va organizm rivojlanishining yuqoriroq darajasiga o'tish davri — balog'atga yetish. O'smir — yoshi bolalikdan o'spirinlikga o'tayotgan yigit yoki voyaga yetgan qiz. Hozirgi fan o'smirlik yoshini davlat (yashash mintaqasi) va madaniy-milliy xususiyatlarga, shuningdek jinsiga bog'liq ravishda aniqlaydi (12-14 yoshdan 15-17 yoshgacha).

2. Bola huquqlari tushunchasi

Bola huquqlarini yuqori darajada ta'minlash, shuningdek, ularni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazish masalasi yurtimizda azaldan dolzarb vazifa sanalgan. Mustaqillik yillarida ham bu masalaga alohida e'tibor berilmoqda. Shuning uchun ham, 2008-yil mamlakatimizda “Yoshlar yili”, 2010-yil “Barkamol avlod yili” deb e'lon qilindi.

Inson huquqlari va erkinliklari - oliy qadriyat deb e'lon qilingan bugungi kunda ham, bu huquqlar va erkinliklarning buzilish holatlari tez-tez uchrab turibdi. Dunyoning turli mintaqalari va alohida davlatlarda bu holat-lar qo'pol va tizimli xususiyat kasb etmoqda. Bunga ushbu mintaq va davlatlarda bo'layotgan qurolli mojarolar, ochlik, jinoyatchilik kabi turli siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar sabab bo'lmoqda. Shu tufayli ham, inson huquqlari masalasi, XXI asrga kelib jahonning dolzarb muammo-siga aylanib ulgurdi va xalqaro hamjamiyaming barcha davlatlarini bunday muammoga qarshi birgalikda ko'rashishga majbur qilmoqda. Bu ko'rash inson huquqlarining buzilishiga qarshi va buzilgan huquqlarni tiklashga oid xalqaro huquqiy normalar va mexanizmlarni shakllantirish orqali amalga oshirilmoqda.

“Bola” tushunchasi

O'zbekiston Respublikasining “Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida”gi Qonunida ilk bor “Bola (bolalar)” tushunchasiga to'liq ta'rif berilgan. Chunki, avval qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarda “bola” yoki “bolalar” tushunchasi ishlatilganda, uning mazmuni ochib berilmagan. Aynan bolaga berilgan mazkur tarif dolzarb ahamiyatga ega. Sababi, ushbu Qonun hamda ularga taaluqli boshqa normative-huquqiy hujjarlar kimlarni himoya qilishga qaratilganligini aniq belgilab beradi.

Ushbu Qonunda bolalarga berilgan tarif BMTning Bolalar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasining 1-moddasiga to'liq, mos keladi va unga binoan, “bola - bu 18 yoshga to'lmagan har bir inson zoti, agar bolaga nisbatan qo'llaniladigan qonun bo'yicha u ertaroq balogatga yetmagan bo'lsa”.

Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning 1-moddasida berilgan tarif “bolalik” qaysi paytdan, ya'ni bola tug'ilgan paytdan yoki undan avval boshlanishi haqidagi masalani ochib bermaydi, shuningdek, turli xalqlarga tegishli normalarning har xilligi sababli, istisnosiz hamma mamlakatlar uchun umumiy

bo'lgan muammoning yechimini bermaydi.

Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya bolalikning yoki bola hayotining boshlanishini belgilash masalasini milliy qonunchilik extiyoriga qoldirgan.

Biroq, Konvensiyaning 1-moddasiga binoan, yuqori yosh chegarasini 18 yosh deb belgilangan. Shunday qilib, bu yosh chegarasi biron bir maqsad yoki faoliyat uchun aniq yosh belgilashi kerak bo'lgan vaqtda Konvensiyani ratifikatsiya qilgan mamlakatlarga asos hamda boshlangich nuqta bo'lib xizmat qiladi.

Bolalarning shaxsiy nomulkiy huquqlari

Balog'atga yetmaganlarning huquqlari ularning dunyoga kelishi bilan yuzaga keladi. Bular quyidagilar: yashash joyi bilan bog'liq turar joy daxlsizligi huquqi, yozishmalar, telefondagi muloqot, telegraf ma'lumotlarini yoki boshqa shakldagi xabarlariga taaluqli huquq - xat-xabarlarni sir tutish huquqi, Konstitutsiyaning 26-moddasida alohida ta'kidlangan bolaning qiynoqlardan himoya qilinishiga bo'lgan huquqi, bolalarni shahvoniy ekspluatatsiyaga jalb etilishiga doir masalalarga oid bolaning shahvoniy tajovuzlardan himoya qilinishi huquqi, balog'atga yetmagan shaxslar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olishga tegishli bolaning jinoiy faoliyatga jalb qilishdan himoya qilinish huquqi, bolaning vasiylik va homiylik organlari, prokuror va sud tomonidan himoya qilinish huquqi, ism olish, ma'lum bir davlat fuqaroligiga mansub bo'lish, xususan, o'z ota-onasini bilish hamda ularning qo'llab- quvvatlashidan foydalanishiga oid bolaning individuallikka va uni saqlab qolishga bo'lgan huquqi va bolaning famiyaliya, ism va otasining ismini olish huquqi. Bu huquqlar davlat tomonidan himoya qilinadi. Ularning buzilishiga sababchi bo'lgan shaxslarga nisbatan ma'muriy, jinoiy kabi javobgarlik shakllari qo'llaniladi.

Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosati:

1. Davlat siyosati tushunchasi.

Davlat jamiyatning oliy siyosiy instituti bo'lib, shu jamiyat yashayotgan mamlakat fuqarolari manfaatini himoya qilish uchun o'matiladi. Davlat mamlakat chegaralarini himoya qiladi, boshqa mamlakatlar bilan aloqada bo'ladi, qonunchilik bilan shug'ullanadi va hokazo.

Davlat — mamlakat miqyosida jamiyatni uyushtirish masalalarini hal qilish, uning tashqi munosabatlarini belgilash vakolatlari bo'lgan hukmron tuzilma. D. jamiyatni o'z qonun-qoidalariga ko'ra idora qiladi, turli tip, shakllarda tashkil topadi. D. to'g'risidagi nazariya huquqshunoslikning muhim sohasi hisoblanadi. D. va uning kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari, mohiyat va vazifalari haqida turlicha fikrlar mavjud.

Siyosat (arabcha (siyasa) - *ot tarbiyalash, ot boqish*) — davlatni boshqarish san'ati. Siyosat biror guruh, jamiyatni boshqarish jarayonidir. Ushbu jarayonda tegishli guruh vakillari ham qatnashishadi. Bu atama ostida ko'pincha hukumat faoliyati tushuniladi. Siyosat turli ijtimoiy-siyosiy institutlar, ijtimoiy qatlamlar, tabaqa va guruhlar o'rtasidagi munosabatlar bilan bog'liq. Uning mohiyatini davlat hokimiyati shakllari, uni amalga oshirish va boshqarish tashkil etadi. Siyosat keng ma'noda jamiyatning siyosiy tizimi, siyosiy hayoti, davlat hokimiyati, uning ichki va tashqi faoliyati, siyosiy tashkilotlar va harakatlarning hokimiyatga munosabati,

uni boshqarishda siyosiy manfaatlarni amalga oshirishning ustuvor yoʻnalishlarini oʻzida ifoda etadi. Shunga koʻra adolatli va adolatsiz, xolis va noxolis, insonparvar yoki inson manfaatlariga zid siyosat, demokratik va avtoritar siyosat koʻrinishlarini boshqaruvda kuzatish mumkin.

Qadimda siyosatga jamiyat va shahardavlat (polis)ni boshqarish toʻgʻrisidagi fan (Platon va Aristotel) sifatida karalgan boʻlsa, hozirgi vaqtda siyosat deganda davlatni boshqarishning vazifa va maksadlari hamda bu maksadlarni amalga oshirish uchun mavjud yoki zarur boʻladigan ijtimoiy-siyosiy intlar, jamoat boshqarishdagi ishtiroki tushuniladi. Amaliy siyosat odamlarning sayovchi, deputat va vazir va sh.k. sifatida davlat hayotida faol ishtirok etishini anglatadi.

Siyosat oʻz taʼsir etish ob'jektiga koʻra 2 ga: ichki va tashqi siyosatga boʻlinadi. Siyosat ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat hayoti sohalari: iqtisodiy, ijtimoiy, milliy, ilmiy-texnikaviy, ekologiya, madaniyat, harbiy va boshqa sohalarni qamrab oladi. Shu tarzda iqtisodiy siyosat, ijtimoiy siyosat, milliy siyosat, demografik siyosat, agrar siyosat, texnikaviy siyosat, ekologik siyosat, madaniy siyosat, kadrlar siyosati, harbiy siyosat va boshqa yoʻnalishlarda namoyon boʻladi. Siyosat sub'yektlari orqali ham ifodalanadi. Masalan, davlat siyosati, partiyalar va jamoat birlashmalari va harakatlari siyosati va h.k.

Siyosatni tushunishga turli xil yondoshuvlar bor. Ular teologik, tabiiy, sotsial, ratsional-tanqidiy yoʻnalishlarda siyosatning tabiatini tushunish va tushuntirish bilan bogʻliq qarashlardir. Mustabid Sovet davrida siyosatni ijtimoiy-sinfy nuqtai nazardan tushunish, uning ustuvor yoʻnalishini belgilashsa muayyan ijtimoiy qatlam (proletariat) manfaatidan kelib chiqqan holda baholash odat boʻlgan. Bunday yondoshuv siyosatning mohiyatini noxolisona tushunishga olib keldi va inson siyosatning passiv ob'yektiga aylantirildi. Natijada inson siyosat bilan emas, balki siyosat inson bilan shugʻullana boshladi. Oxir oqibatda siyosat sinfiy manfaatlar asosida haddan tashqari mafkoʻralashib ketdi. Siyosat demokratik, umuminsoniy tamoyillardan ajratilib, milliy-maʼnaviy xususiyatlarni hisobga olmaydigan holga keltirildi, asl mohiyatiga zid boʻlgan maʼno kasb etdi. Siyosat "boshqarish sanʼati"ga emas, aksincha, zoʻrlilik, taʼqib etish vositasiga aylandi. Davlat boshqaruvida manfaatlar uygʻunligi buzildi. Siyosiy hayotda "davlat — jamiyat — inson" munosabati qaror topib, davlat manfaati jamiyat va inson manfaatidan ustun boʻlib qoldi.

Mustaqillik tufayli Oʻzbekiston Respublikasining davlat siyosati yangicha maʼno va mazmun kasb eta boshladi. Bu siyosat, avvalo, Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga asoslanmoqda. Oʻzbekiston Respublikasining Prezidenti, Vazirlar Mahkamasi, Oliy Majlis siyosiy institutlar faoliyati orqali amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda demokratiyaning umuminsoniy prinsiplariga rioya qilinishi, "ularga koʻra inson, uning hayoti, erkinligi, shaʼni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi". Bu hol bugungi Oʻzbekiston olib borayotgan siyosatning asosiy mohiyatini, uning insonparvar siyosat ekanligini belgilaydi.

Jumladan, Bola huquqlari toʻgʻrisidagi konvensiyada eʼtirof etilganidek, "ishtirokchi davlatlar ushbu Konvensiyada oʻz taʼsir doirasida boʻlgan har bir bola

uchun ko'zda tutilgan barcha huquqlarni hech qanday kamsitishlarsiz, irki, tanarang, jinsi, tilidini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodlari, milliy, etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi. Mulki ahvoli, bolaning sog'ligi va tug'lishi. Uning ota-onasi yoki qonuniy vasiysi yoki biror-bir boshqa holatlaridan qat'i nazar hurmat qiladilar hamda shu huquqlarni ta'minlab beradilar" (2 -modda).

Ishtirokchi davlatlar ularning yurisdiksiyasi va ma'suliyati doirasida bo'lgan bolalarga nisbatan va ularga nisbatan o'z vakolatlarini amalga oshira oladigan holda Konvensiyada e'tirof etilgan huquqlarni barcha bolalar, jumladan o'z davlatining fuqarolari hamda chet elliklar, kochoklar, boshpana izlayotganlar va fuqaroligi bo'lmagan bolalar uchun xam ta'minlab berishi shart.

Konvensiyaning eng asosiy tamoyillaridan biri-kamsitishga yo'l qo'ymaslik, biroq Konvensiyada kamsitishning tarifi berilmagan, lekin Konvensiya qoidalaridan kelib chiqqan holda va boshqa tegishli xalqaro normalarga tayangan holda taxmin qilish mumkinki, kamsitishga yo'l qo'ymaslik - bolaning irqi, tanarang, jinsi, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodlari, milliy etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy axvoli, sog'ligi yoki tug'ilishi yoki boshqa holatlardan qat'i nazar bolaga zarar etkazmasligini, imtiyozlar berilmasligini, jazo qo'llanilmasligini yoki muayyan huquqlardan mahrum bo'lmasligini bildiradi. Bu tamoyil qizlar va o'g'il bolalar, boy va qashshoqlar, shahar va qishloqda yashovchilar, ozchilikni tashkil etadigan millatga mansub bo'lganlar yoki maxalliy axoli vakillari Konvensiyada e'tirof etilgan asosiy huquqlardan bir xil tarzda foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerakligini nazarda tutadi.

Bola manfaatlarini yaxshiroq ta'minlash

O'zbekiston davlat siyosati bola huquqlarini himoya qilinishing eng asosiy tamoyilini, ya'ni bola manfaatlarini yaxshiroq, ta'minlash tamoyilini amalga oshirishga qaratilgan.

O'zbekistonda inson manfaatlari himoya qilinadigan fuqarolik jamiyati shakllanmoqda. Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor munosabatlari to'la quvvat bilan shakllanmoqda. Bularning hammasining tagida bir narsa - komil inson, mustaqillik g'oyalariga sadoqatli, bu muqaddas an'analarni davom ettiradigan, har tomonlama barkamol yangi avlodni vujudga keltirish maqsadi yotadi.

Aytish mumkinki, o'tish davridek eng qiyin va murakkab bir vaziyatda faqat O'zbekistondagina ana shunday keng miqyosli, davlatning o'zi homiylik qiladigan siyosat vujudga keldi. Prezident iyuorasi bilan aytganda «sog'lom avlodni tarbiyalash barchaning, butun jamiyatning, shu yurtda yashaydigan har bir insonning asosiy ishi, insoniy burchidir». Bu jamiyat kelajagiga, mustaqillik istiqboliga bog'liq bo'lgan juda katta ijtimoiy, maonaviy va siyosiy hodisa. Biz bugun bolalar muammosiga xuddi ana shu nuqtai-nazardan yondoshmog'imiz lozim. Bolalar kafiyati orqali jamiyat maonaviy-ijtimoiy qiyofasini, davlat qudratini, mamlakat shaonini anglamog'imiz lozim.

Bolalarga g'amxo'rlik bu shunchaki voqelik emas. yilning "Onalar va bolalar yili" deb e'lon qilinishi navbatdagi tadbirbozlik, balandparvoz shiorbozlik ham emas. Bu jiddiy, millat taqdiriga daxldor juda katta ijtimoiy, ma'naviy-ahloqiy, siyosiy hodisa. Darhaqiqat "Onalar va bolalar yili" orqali biz, birinchidan, bugungi

kunda yashab turib, olis istiqbolni ko'ra olishimiz kerak. Bolalarga munosabat orqali biz mamlakat va millat kelajagini, milliy istiqbol taqdirini hal etamiz.

Ikkinchidan, bolalarga muruvvat ko'rsatish orqali o'zimizning shaxs va inson sifatidagi fazilatlarimizni boyitamiz. Bolalar oldidagi majburiyatimizni chuqurroq anglaymiz. Millat va jamiyatga dahdorlik, uning oldidagi masouliyat hissini aniqroq tushunamiz.

Uchinchidan, bolaga munosabat maonaviy-mahrifiy hodisa. Bugun biz bolalarga munosabatimiz orqali onaning jamiyatdagi o'rni, hayotdagi qadr-qimmatini, oiladagi mo'otabar o'rnidan tashqari uni mehr-muruvvat, yaxshilik va ezgulik timsoli sifatida ham tushunamiz.

Tafakkurimizdagi ana shunday o'zgarishlar eng avvalo fuqaro ongida yangilanishlarning yuz berayotganidan insonning o'zini anglash va o'zini qadriyat darajasida tushunayotganidan dalolat beradi.

Bola muammosi jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq hodisa. Shuning uchun ham bosh islohotchilik vazifasini zimmasiga olgan davlat bu masalaga jiddiy qarayadi. O'zining islohotchilik faoliyatining muhim bo'g'ini deb biladi. Sog'lom avlodni etishtirish, farzandlarimiz durkun va baquvvat bo'lib o'sishi uchun xizmat qiladigan "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi qonun ishlab chiqildi. Sog'liqni saqlash, ekologiya, jamoat tashkilotlari faoliyatini jonlantirish, jamiyatni erkinlashtirish borasidagi qonunlar tizimi vujudga keldi. Bularning barchasi bola sog'ligi orqali sog'lom va bunyodkor jamiyatni vujudga keltirish, davlat kuch-qudratini mustahkamlash imkonini beradi.

Bolalarga qadriyatli munosabat O'zbekistonda oila doirasidan chiqib umummilliy, umumdavlat ahamiyatiga ega bo'ldi. Jamiyatda qaror topayotgan sog'lom ruhiyat, ijtimoiy kayfiyat mazmunini kasb etmoqda. Ana shu ma'noda aytishimiz mumkinki, bola davlat va xalq manfaatini, ozod Vatan, erkin shaxs va milliy g'oyani o'zida mujassam etgan qadriyatga aylandi.

I.Karimov «XXI asrda qaysi davlat qudratli, qaysi xalq kuchli bo'ladi?» degan savolni o'rtacha tashlaydi va u savolga o'zi javob beradi: «Aholisi intellektual nuqtai-nazardan barkamol, yoshlari bilimli, or-nomusli, Vatanparvar bo'lib unib-o'sayotgan davlat», - deydi. Ana shu ulkan maqsad mamlakatimizning yangi yuz yillik va yangi ming yillikdagi taqdirini o'zida mujassam etadi. SHuning uchun ham I.Karimov «Farzandlarimiz bizdan ko'ra aqlli, dono, bilimli va albatta, baxtdi bo'lishi shart», - deydi. Ana shu sof insonparvar va millat taqdiriga bog'liq bo'lgan g'oyalar oldimizga bir qator muhim vazifalarni qo'yadi.

Birinchidan, bolalarga maonaviy-ruhiy jihatdan madad berish umumjamiyat va umumdavlat miqyosidagi ulkan hodisa, har birimiz buning uchun masoul ekanligimizni anlamog'imiz shart.

Ikkinchidan, bolalarni ijtimoiy muhofaza qilish, ularning kundalik ehtiyojlarini to'la qondirib borish uchun masoullik hissini kuchaytirishni taqozo etadi.

Uchinchidan, maonaviy-mahrifiy imkoniyatlardan keng foydalanish, bolalarimizning dunyoqarashi va ongiga ijobiy taosir ko'rsatadigan adabiyotlardan foydalanish, ularni ko'paytirish.

To'rtinchidan, bolalar sog'ligiga tegishli bo'lgan muammolarni hal etishda faol

ishtirok etish.

Beshinchidan, farzandlarimizning zamonaviy bilimlarni tez va chuqur egallashi, jahon ta'lim tizimidagi eng ilg'or tajribalardan keng foydalanishi uchun kerakli muhitni shakllantirish.

Albatta, bu muammolarni hal etish oson ish emas. biroq, bolalarga davlatning o'zi homiylik qilayotgan, g'amxo'rlik ko'rsatayotgan bir paytda davlat siyosatini hayotda joriy etishda faollik ko'rsatmog'imiz zarur. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'limi, Sog'liqni saqlash, Ijtimoiy va mehnat vazirliklari, Matbuot davlat ko'mitasi, Televidenie va radioeshittirish milliy kompaniyasi, Fanlar Akademiyasi amaldagi qonunlar va hukumat qarorlarini to'lato'kis bajarish uchun bugun imkoniyatlarini ishga solmoqlari kerak.

Jamoat va nodavlat tashkilotlari, jumaladan, "Mahalla" xayriya jamg'armasi, "Sog'lom avlod uchun" xalqaro jamg'armasi, Xotin - qizlar qo'mitasi va boshqa tashkilotlar bu sohadagi faoliyatini jonlashtirishi, uning samaradorligini oshirish lozim.

Davlat ijtimoiy standartlari.

Ijtimoiy standartlar - konstitutsiya bilan kafolatlangan fuqarolarning ijtimoiy huquqlarini amalga oshirilishini va bu huquqlarni berish tartibini ta'minlaydigan davlat tomonidan belgilangan normalar va qoidalar.

Bozor munosabatlari jamiyatida davlat ijtimoiy siyosatning va ijtimoiy ishning asosiy sub'ekti sifatida ijtimoiy himoyaning asosiy funksiyasini o'z zimmasiga oladi. Asosiy ijtimoiy kafolatlar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan va ijtimoiy siyosatda o'z tasdig'ini topgan. O'zbekiston Respublikasi asosiy Qonunining 39-moddasi: "Har kim qariganda, mehnat layoqatini yo'qotganda, shuningdek boquvchisidan mahrum bo'lganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda ijtimoiy ta'minot olish huquqiga ega. Pensiyalar, nafaqalar, ijtimoiy yordam boshqa turlarining miqdori rasman belgilab qo'yilgan tirikchilik uchun zarur eng kam miqdordan oz bo'lishi mumkin emas»³.

Hozirgi bosqichda davlatni ijtimoiy himoya qilish tizimida ikkita asosiy funksiya mavjud: ijtimoiy to'lovlar va yolg'iz keksalar, nogironlar va boshqa shu kabi toifalarga, davlatning jamiyatning ijtimoiy himoyaga muhtoj a'zolariga bo'lgan g'amxo'rliqi va ijtimoiy xayriya tamoyili. Shu bilan birga, ijtimoiy kafolatlar tizimi orqali aholining barcha toifalarini ijtimoiy himoya qilish kerak. Ijtimoiy kafolatlar - bu fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirishga qaratilgan qonunda nazarda tutilgan davlat majburiyatlari, uzoq muddatli harakat mexanizmi. Minimal ijtimoiy standartlar davlat ijtimoiy kafolatlarining asosiga aylanishi kerak.

Minimal ijtimoiy standartlar O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan belgilanadi, ijtimoiy himoyaning minimal darajasini belgilaydigan, undan pastga tushish mumkin bo'lmagan normalar va standartlar, ya'ni ular aholining turli ijtimoiy-demografik guruhlarining hayotning afzalliklari va xizmatlariga bo'lgan eng muhim ehtiyojlarini aks ettiradi. Davlat minimal standartlari tizimi quyidagi yo'nalishlarda bir-biri bilan mushtarak bo'lgan davlat minimal ijtimoiy standartlaridan iborat:

- 1) ish haqi;
- 2) pensiya ta'minoti;
- 3) ta'lim;
- 4) sog'liqni saqlash;
- 5) madaniyat;
- 6) ijtimoiy xizmatlar;
- 7) uy-joy kommunal xizmatlari.

Uy-joy kommunal xo'jaligi sohasida davlat va mahalliy hokimiyat organlari uy-joy qurilishini rag'batlantirishi va uy-joy huquqidan foydalanish uchun sharoit yaratishi kerak.

Sog'liqni saqlash sohasida tibbiy yordam va tibbiy xizmatga bo'lgan ehtiyojni qondirishning minimal ruxsat etilgan darajasini baholash uchun shifokorlar, kasalxonalaridagi yotoqxonalar va poliklinikalar mavjudligining ko'rsatkichlari qo'llaniladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq sug'urta tibbiyotiga o'tish va aholiga pullik xizmatlarni kengaytirish sharoitida mamlakat fuqarolariga tegishli byudjet, sug'urta badallari hamda boshqa turdagi mablag'lar hisobidan davlat va shahar sog'liqni saqlash muassasalarida bepul tibbiy yordam kafolatlanadi.

Ta'lim sohasida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi ta'lim muassasalarida maktabgacha, umumiy va o'rta kasb-hunar ta'limi umumiy va bepul bo'lishini kafolatlaydi. Shu bilan birga, asosiy umumiy ta'lim majburiydir.

Madaniyat sohasida - ommaviy kutubxonalar, kinoteatrlar, madaniyat uylari va boshqalarni rivojlantirish.

Mehnat va tevarak muhitni muhofazaga olish ish sharoitlarini va ish muhitini yaxshilashni nazarda tutadi, ya'ni ishchilarning jismoniy va kasbiy qobiliyatlariga, xavfsizlik sharoitlariga va sog'lom ish muhitiga eng mos keladigan sharoitlarni yaratishga yordam beradi.

Davlat minimal ijtimoiy standartlari, birinchi navbatda, aholining asosiy moddiy manfaatlar va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan eng muhim ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirish maqsadida belgilanadi; ikkinchidan, mamlakat hududida yagona ijtimoiy makon va uning sub'ektlari hududida turmush darajasining nisbiy darajasini ta'minlash.

Davlat ijtimoiy kafolatlarining maqsadi ularni ish bilan ta'minlash va ish haqi, shu jumladan xodim, tadbirkor va o'z-o'zini ish bilan band aholining huquqlarini himoya qilishni ta'minlash bilan ta'minlashdir. Nogiron aholi uchun davlatning minimal kafolatlari butun mamlakat bo'ylab minimal iste'mol standartlarining mavjud bo'lishini ta'minlash bo'yicha yagona siyosatni amalga oshirishni nazarda tutadi. Bunday siyosat uchta asosiy shakldan foydalaniladi:

- 1) Naqd to'lovlar - pensiyalar, stipendiyalar, nafaqalar va boshqalar;
- 2) soliq imtiyozlari;
- 3) Bepul yoki imtiyozli ijtimoiy xizmatlar.

Muhokama uchun savollar:

1. *Bolaning mulkiy huquqlarini sanab bering.*
2. *Vasiylik yoki homiylik ostidagi bolalarning huquqlari nimalardan iborat?*

3. *Voyaga yetmaganlarning huquqlari va ularni ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarida himoya qilish masalalari haqida ma'lumot bering.*

2-mavzu. Milliy qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.

Reja:

1. «Bola huquqlari kafolatlari to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
2. Bolalarni ularning sog'ligiga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
3. Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.
4. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.

Tayanch so'z va iboralar:

Bolalarning sog'lig'i, bolalar sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborot, axborot mahsuloti, axborot mahsulotining aylanishi, axborot mahsulotining yoshga oid tasnifi, axborot mahsulotining yoshga oid toifasi belgisi.

Bolalarni ularning sog'ligiga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Qonuni.

Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida”gi qonun 6 ta bob va 27 ta moddadan iborat.

Mazkur qonun Qonunchilik palatasi tomonidan 2017 yil 15 avgustda qabul qilinib, Senat tomonidan 2017 yil 24 avgustda ma'qullangan.

“Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida”gi qonunning dastlabki moddasida “Ushbu Qonunning maqsadi bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat” deya qayd etilgan.

Qonunning 4-moddasida asosiy tushunchalar keltirilgan bo'lib, ularning ayrimlari quyidagicha:

bolalar - o'n sakkiz yoshga to'lmagan (voyaga yetmagan) shaxslar;**bolalarning sog'lig'i** - bolalarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan sog'lomlik holati;**bolalar sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborot** - bolalar o'rtasida tarqatilishi ushbu Qonunga muvofiq taqiqlangan yoki cheklangan axborot mahsuloti.

Umuman olganda ushbu qonunda bolalarning sog'lig'iga axborot orqali yetishi mumkin bo'lgan zararlarning oldini olish maqsad qilingan. Shuningdek, bolalar ongiga g'ayriqonuniy axborot-ruhiy ta'sir ko'rsatilishining, ularga hiyla ishlatilishining, bolalarni g'ayriijtimoiy harakatlarga undovchi axborot mahsuloti tarqatilishining oldini olish, ushbu sohadagi huquqbuzarliklarni profilaktika qilish nazarda tutiladi.

Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilishni amalga oshiruvchi organlar va tashkilotlar tizimiga Voyaga yetmaganlar ishlari

bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi va voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar (shaharlar) idoralararo komissiyalari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, ta'lim muassasalari, davlat sog'liqni saqlash tizimini boshqarish organlari.

Shuningdek, O'zbekiston matbuot va axborot agentligi ushbu masalada maxsus vakolatli davlat organidir.

Bundan tashqari, Ommaviy axborot vositalari bolalarning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotlar haqida materiallar tayyorlash hamda aholining axborotga oid madaniyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan tadbirlarni yoritishi qonunda ko'rsatilgan.

Qonunning 3-bobi 16-moddasida Bolalarning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotni tasniflash hamda axborot mahsulotining yoshga oid tasnifi keltirilgan. Shuningdek, 17-moddada Axborot mahsulotining yoshga oid tasnifi keltirilgan bo'lib, yetti yoshda bo'lmagan voyaga yetmaganlar uchun «0+», yetti yoshga to'lgan bolalar uchun «7+», o'n ikki yoshga to'lgan bolalar uchun «12+», o'n olti yoshga to'lgan bolalar uchun «16+», bolalar uchun taqiqlangan axborot mahsuloti «18+» yozuvini aks ettirishi zarur.

Qonunning 5-bobida Axborot mahsulotining ekspertizasi va uning huquqiy oqibatlari keltirilgan. Shuningdek, 23-moddada Nizolarni hal etish tartibi, 24-moddada mazkur qonun normalarini buzganlik uchun javobgarlik o'z aksini topgan.

Ushbu Qonunning oxirgi 27-moddasida mazkur Qonun rasman e'lon qilingan kundan e'tiboran olti oy muddat o'tgach kuchga kirishi ko'rsatilgan.

Qonun 6 bob, 27 moddani o'z ichiga olgan bo'lib, unda umumiy qoidalar, Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilishga doir faoliyatni amalga oshiruvchi hamda ushbu faoliyatda ishtirok etuvchi organlar va tashkilotlar, Bolalarning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotni tasniflash hamda axborot mahsulotining yoshga oid tasnifi, Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish ta'minlanishini inobatga olgan holda axborot mahsulotining aylanishiga qo'yiladigan talablar va yakunlovchi qoidalardan iborat. Ushbu Qonunning asosiy maqsadi bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Shu bilan birga, Qonunda axborot mahsuloti, axborot mahsulotining aylanishi, axborot mahsulotining yoshga oid tasnifi, axborot mahsulotining yoshga oid toifasi belgisi, bolalar, bolalarning sog'lig'i, bolalar sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborot va ekspert kabi tushunchalarga to'xtalib o'tilgan. Qonunga ko'ra, bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish borasidagi davlat siyosatining muhim yo'nalishlari quyidagilarni tashkil qiladi: bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilishni ta'minlovchi huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy va texnikaviy shart-sharoitlar yaratish, shuningdek ushbu sohadagi ilmiy va amaliy tadqiqotlarni rivojlantirish; bolalar ongiga g'ayriqonuniy axborot-ruhiy ta'sir ko'rsatilishining, ularga hiyla ishlatilishining, bolalarni g'ayriijtimoiy harakatlarga undovchi axborot mahsuloti tarqatilishining oldini olish, shuningdek ushbu sohadagi huquqbuzarliklarni profilaktika qilish;

fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining, nodavlat notijorat tashkilotlarining, fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining, jismoniy va yuridik shaxslarning bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi faoliyatini qo'llab-quvvatlash; bolalarning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotni tasniflash mezonlari, mexanizmlari va uslublarini ishlab chiqish hamda takomillashtirish, bolalarning axborot xavfsizligini ta'minlashning dasturiy-apparat va texnika vositalarini joriy etish. Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi vakolatli organlarga Vazirlar Mahkamasi, Axborot va ommaviy kommunikasiyalar agentligi, Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi va voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar (shaharlar) idoralararo komissiyalari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, ta'limni davlat tomonidan boshqarish organlari va ta'lim muassasalari, davlat sog'liqni saqlash tizimini boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari kiradi.

Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori.

Ushbu qaror orqali voyaga yetmaganlar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini muhofaza etishning jahonda umume'tirof etilgan talablarga muvofiq ta'sirchan tizimini yaratish nazarda tutilgan.

Xususan, qarorda Bola huquqlari bo'yicha vakil hamda uning huzurida ashkil etiladigan Bola huquqlarini himoya qilishga yo'naltirilgan jamoatchilik kengashining huquqlari, majburiyatlari hamda vazifalari belgilab berilgan.

Qarorga muvofiq, endilikda Bola huquqlari bo'yicha vakil o'z vakolati doirasida bola huquqlari va erkinliklari xalqaro standartlarini qonun hujjatlariga tatbiq etishda ishtirok etadi. Davlat organlari va boshqa tashkilotlarning faoliyatida bola huquqlariga rioya etilishini monitoring qilib boradi. Shuningdek, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar, xususan ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan voyaga yetmagan bolalar tarbiya muassasalarini tugatganidan so'ng ularning ijtimoiy moslashuviga javobgarlardan sanaladi.

Bundan tashqari tarbiya muassasalarini tamomlagan uy-joyga muhtoj yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning maqsadli kommunal uy-joy fondidagi belgilangan sanitariya va texnik me'yorlarga hamda qonun hujjatlarining boshqa talablariga javob beradigan turar joy bilan ta'minlanishiga ko'maklashadi.

Shu bilan birgalikda daxlsizlik huquqiga ega bo'lgan Bola huquqlari bo'yicha vakil o'ziga tegishli xizmat vakolatlarini hech kimga tobe bo'lmagan holda amalga oshiradi. U jinoiy javobgarlikka tortilishi, ushlab turilishi, qamoqqa olinishi yoki sud tartibida beriladigan ma'muriy jazoga tortilishi uchun O'zbekiston Respublikas Oliy Majlisi palatalarining roziligi kerak.

Mazkur qaror bilan 2020-yil 1-noyabrga qadar Bola huquqlari bo'yicha vakilga voyaga yetmaganlar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini muhofaza qilish sohasidagi holatni tanqidiy o'rganish asosida mavjud muammolarni hal etish va sohani takomillashtirish bo'yicha takliflar kiritish

vazifasi ham qo'yilgan.

Ota-onalik huquq va majburiyatlarining xususiyatlari.

Ota-onalarning huquq va majburiyatlari - oila huquqi sohasi. Avvalo, ota-onalar o'z farzandlariga nisbatan teng huquq va majburiyatlarga ega hisoblanadilar. Bu O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 46-moddasida nazarda tutilgan xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqligidan kelib chiqadi. Bola haqida g'amxo'rlik qilish, unga ta'lim-tarbiya berish ota-ona uchun faqat axloqiy qoida bo'lib qolmay, balki konstitutsiyaviy huquq va burchdan ham iborat.

Ota-onalarning huquq va majburiyatlari 2 turga bo'linadi: shaxsiy huquq va majburiyatlar; mulkiy huquq va majburiyatlar. O'zbekiston Respublikasi oila qonuniga ko'ra, ota-onalarning huquq va majburiyatlariga o'z farzandlari bilan birga yashash, ularning tarbiyasi bilan shug'ullanish, ota-onalik huquqlarini mustaqil ravishda amalga oshirish, farzandlarining salomatligi, jismoniy-ruhiy, ma'naviy- axloqiy rivoji to'g'risida qayg'urish, ularning normativ-huquqiy hujjatlarda ko'rsatilgan yetarli darajada bilim egallashini ta'minlash, farzandlari voyaga yetgunga qadar ulagning huquq va manfaatlarini muhofaza qilish kabilar kiradi. Oilaviy huquqiy munosabatlarda qonunchilik bolalar manfaatining ustuvorligini belgilaydi. Agarda ota-ona va farzandlar orasida nizolar kelib chiqsa, vasiylik va homiylik organi bolalarning huquq va manfaatlarini muhofaza qilish maqsadida vakil tayinlaydi.

Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlar O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi IV bo'limi bilan tartibga solinib, XI-XIII boblarni o'z ichiga oladi. Mazkur kodeksning XIII bobida esa ota-ona hamda farzandlar o'rtasidagi mulkiy huquq va majburiyatlari huquqiy tartibga solingan.

O'zbekiston xalqaro hamjamiyatning to'la huquqli sub'ekti bo'lib, jamiyatning ijtimoiy-huquqiy himoyaga muhtoj qatlami bo'lmish bolalar huquqlarini himoya qilish maqsadida Inson huquqlari umum-jahon deklaratsiyasi, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya va boshqa umume'tirof etilgan xalqaro shartnomalarni tan oldi, ularga amal qilib kelmoqda.

Jumladan, 2008-yilning 7-yanvarida «Bola huquqlari kafolatlari to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi. Ushbu qonun voyaga yetmaganlarning yashash huquqi, individuallikka hamda uni saqlab qolishga bo'lgan huquqi, erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya qilishni, umuman, bolalarning hayoti, emin-erkin o'sib ulg'ayishi va etuk kamolga yetishi bilan bog'liq manfaatlarini muhofazasini ta'minlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.

Ma'lumki, ota-ona va farzandlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlar O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi IV bo'limi bilan tartibga solinib, XI-XIII boblarni o'z ichiga oladi. Mazkur kodeksning XIII bobida esa ota-ona hamda farzandlar o'rtasidagi mulkiy huquq va majburiyatlari huquqiy tartibga solingan.

Ota-onalik huquq va majburiyatlarining o'ziga xos xususiyatlari quyidagicha:

Birinchidan, har bir ota-ona o'z farzandlariga nisbatan bir xil huquq va majburiyatlarga ega hisoblanadilar. Bolaning nikoh davomida yoki nikohsiz

tugʻilishidan yoki er-xotinning alohida yashashidan, oiladagi moddiy majburiyatlaridan qatʻi nazar, ota-ona huquq va majburiyatlarining tengligi bir xil amalga oshiriladi.

Ikkinchidan, barcha shaxslarga nisbatan ota-ona oʻz bolalarini tarbiyalashda ustun huquqqa egaligi belgilangan.

Uchinchidan, bolalarning manfaatlariga zid tarzda ota-onalik huquqi amalga oshirilishi mumkin emas. Ota-ona farzandga nisbatan boʻlgan huquqlarini amalga oshirishda Oʻzbekiston Respublikasining Oila kodeksi va boshqa qonunchilikda, xalqaro shartnoma hamda konvensiyalarda belgilangan huquq va majburiyatlarga amal qilishlari shart.

Bola huquqlarini muhofaza qilish va taʼminlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanishi shak-shubhasizdir. Shuning uchun Oʻzbekiston Respublikasining Oila kodeksi, Bola huquqlari toʻgʻrisidagi konvensiyada ota-onaning huquq va majburiyatlarini amalga oshirish shakllari koʻrsatib oʻtilgan. Oʻzbekiston Respublikasining «Bola huquqlarining kafolatlari toʻgʻrisida»gi qonunining 11-moddasida bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishuning ota-onasi yoki oʻrnini bosuvchi shaxslar tomonidan taʼminlanishi belgilangan.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 26-moddasida ham kichik yoshdagi bolalari uchun ota-onalar taʼlim turini tanlashda imtiyozli huquqqa egaligi qayd etilgan. Mustaqil Davlatlar Hamdoʻstligining «Inson huquqlari va asosiy erkinliklari toʻgʻrisida»gi konvensiyasida ham onalar va bolalarning ijtimoiy va iqtisodiy himoyaga boʻlgan huquqlari toʻlaqonli hayotga tadbiiq etilishini taʼminlash maqsadida Ahdlashuvchi Tomonlar bu yoʻnalishda barcha lozim va zarur boʻlgan chora-tadbirlarni, shu jumladan tegishli tuzilmalar yoki xizmatlarni tashkil etish va taʼminlash choralari koʻrishlari belgilangan. Unga koʻra hech kimga taʼlim olish huquqi rad etilishi mumkin emas. Ahdlashuvchi Tomon maorif va taʼlim berish sohasida oʻz zimmasiga olgan har qanday vazifani amalga oshirishda ota-onaning oʻz farzandlariga ularning oʻz eʼtiqodlari va milliy anʼanalariga mos taʼlim berilishini taʼminlash huquqini hurmat qilishi kerakligi aks etgan.

Bolalar yoshligi, qabul qilish qobiliyati rivojlanishi, uning hali mustaqil hayotga tayyor emasligi tufayli ular har tomonlama gʻamxoʻrlik va himoyaga, shu bilan bir qatorda huquqiy himoyaga muhtoj. Bola taʼlim olish huquqiga ega hisoblanadi. Mazkur huquq Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasida, «Taʼlim toʻgʻrisida»gi va boshqa qonunlarda belgilangan.

Yuqoridagi misollardan ota-onaning voyaga etmagan farzandi oldidagi ota-onalik masʼuliyati nafaqat oila qonunchiligi bilan, balki xalqaro shartnomalar orqali ham tartibga solinadi, degan xulosa kelib chiqadi. Ota-ona va farzandlar orasida vujudga keluvchi huquqiy munosabatlar tarkibida shaxsiy nomulkiy huquqiy munosabatlar ajralib turadi. Bola tarbiyasi ota-onaning shaxsiy huquqiy munosabatlarining asosiy obʼektlaridan biridir.

Darhaqiqat, Oʻzbekiston Respublikasining Oila kodeksiga koʻra, ota-onalik huquqi farzandlar manfaatlariga teskari tarzda amalga oshirilmassligi bayon etilgan.

Ota-ona alohida yashayotgan bo'lsa, bolalarning qayerda istiqomad qilishi ota-onaning kelishuvi bo'yicha belgilanishi, mabodo kelishmovchilik yuzaga kelsa, sud farzandning fikrini inobatga olgan holda hal etishi belgilangan. Ota-ona va farzandning huquq va majburiyatlari barcha rivojlangan mamlakatlarda belgilangan demokratik tamoyillarga asoslanadi. Ota-onaning bolalarga ta'lim-tarbiya berishga oid huquq va majburiyatlari muhim ahamiyatga ega. Bolalarni voyaga etgunlariga qadar tarbiyalash majburiyati O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 64- moddasida belgilangan. Bolaga tarbiya berish ota-onaning shaxsiy huquqi hisoblanib, bolaning kamol topishida o'z huquqlaridan foydalanish va zimmlariga yuklatilgan majburiyatlarni bajarishda teng mas'uliyatlidir.

«Bola huquqlari to'g'risida»gi BMT Konvensiyasining 18-moddasi 1-bandiga binoan ushbu majburiyat, ularning qayerda bo'lishidan qat'i nazar, ota-ona uchun umumiy va majburiydir. Shunga ko'ra, ota-ona voyaga etmagan o'z bolalarining tarbiyasi va kelajagi uchun javobgar hisoblanib, sog'lig'i, axloqi, jismoniy va ruhiy kamoloti uchun g'amxo'rlik qilishi shart.

Ota-onalar ota-onalik huquqlarini bolaning manfaatlariga zid tarzda amalga oshirsalar oilaviy-huquqiy, fuqarolik-huquqiy, ma'muriy va jinoiy javobgarlikka tortilishlari mumkin. Oilaviy-huquqiy javobgarlik ota-onalik huquqidan mahrum etish yoki uni cheklash kabi oqibatlarga olib keladi.

Bundan tashqari, mamlakatimiz bola huquqlarini ta'minlashda «Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida»gi hamda «Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida»gi xalqaro paktlarda mustahkamlangan me'yorlarga tayanadi. Shu bilan birga, BMTning voyaga etmagan bolalarga nisbatan odil sudlov yuritishga doir minimal standart qoidalari (Pekin qoidalari), BMTning voyaga etmagan bolalar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan dasturiy prinsiplari (Ar-Riyod dasturiy prinsiplari) va boshqa tavsiyaviy hujjatlari odil sudlov sohasida bola huquqlariga oid milliy qonunchilikni takomillashtirishda muhim o'rin tutadi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 11 fevraldagi «Yetim bolalar va ota-onasining qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarorida ijtimoiy yetimlikni yanada qisqartirish, yetim bolalar va ota-onasining qaramog'idan mahrum bo'lgan voyaga yetmagan bolalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, ularning jadal ijtimoiy moslashuvi uchun keng imkoniyatlar yaratish, tarbiya muassasalarining ish faoliyatini yaxshilash, shuningdek jismonan sog'lom va ma'nan etuk avlodni tarbiyalashda oilaning rolini mustahkamlash ko'zda tutilgan. Shu maqsadda «Oila» ilmiy-amaliy tadqiqot markazi, O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi, Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha respublika kengashi, Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi bilan birgalikda

2019-yil 1-iyunga qadar muddatda Vazirlar Mahkamasiga voyaga yetmaganlarni tarbiyalash maqsadida oilaga qabul qilayotgan (patronat) vasiy va homiylikka nomzodlarni, farzandlikka olayotganlar va oilaviy bolalar uylarining tarbiyalovchi ota-onalarini tanlash va kuzatib borish tizimini takomillashtirish va boshqa bir qator chora-tadbirlar belgilab berilgan.

Shuningdek, 2019-yil 22-aprelda davlatimiz rahbarining «Bola huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori qabul qilindi. Qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarga munitsipal hamda aniq maqsadli kommunal uy-joy fondidagi o‘zlari stiqomad qilib turgan turar joylarni ular Mehribonlik uylariga joylashtirilgan, vasiylikka yoki homiylikka oluvchi bilan birga yashayotgan butun vaqt mobaynida, o‘n sakkiz yoshga to‘lgunga qadar bronlashtirish huquqi beriladi;

bolalarning ro‘yxatda turish joyi va fuqaroligidan qat’i nazar, ularga barcha ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatiladi;

bolalarning davlat organlariga bevosita qilgan murojaatlarini to‘liq ko‘rib chiqish kafolatlanadi va bola to‘liq muomala layoqatiga ega emasligi vajlari bilan bu turdagi murojaatlarni ko‘rmasdan qoldirishga yo‘l qo‘yilmaydi;

14 yoshga to‘lgan bola o‘zining ta‘minoti uchun bir vaqtning o‘zida ota- onaning har ikkalasidan qonunda belgilangan miqdorda aliment undirish haqida da’vo qo‘zg‘atishga haqli;

bolalarni himoya qilish maqsadida sudlarga ariza bilan murojaat qilgan da’vog‘ar davlat boji va boshqa to‘lovlarni to‘lashdan ozod qilinadi.

Qarorga muvofiq Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) o‘rinbosari - Bola huquqlari bo'yicha vakil lavozimi joriy etildi. 2019/2020 o‘quv yilidan boshlab oliy ta‘lim muassasalariga abituriyentlarni qabul qilishning umumiy sonidan Mehribonlik uyi va Bolalar shaharchasining bitiruvchilari bo‘lgan chin yetimlar uchun qo‘shimcha ravishda bir foizgacha davlat granti asosidagi qabul kvotalari ajratiladi.

Xulosa qilib aytganda, milliy qonunchiligimiz va davlatimiz qo‘shilgan xalqaro hujjatlar, irqi, terisining rangi, jinsi, tili, dini, milliy, etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, sog‘lig‘i holati, ota-onasi, qonuniy vasiylaridan yoki boshqa biron-bir vaziyatlardan qat’i nazar, mamlakatimizda yashayotgan bolalarning qonun hujjatlarida ko‘zda tutilgan barcha huquqlari ta‘minlanishini kafolatlaydi.

Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari:

Bolalarning omon qolishi, himoyasi va rivojlanishi to‘g‘risidagi Jahon deklaratsiyasi.

Bolalarni saqlab qolish, himoya qilish va rivojlantirish to'g'risidagi Butunjahon deklaratsiyasi. Bolalarni omon qolish, himoya qilish va rivojlantirish to'g'risidagi Butunjahon deklaratsiyasi (1990) Bolalarni saqlab qolish, himoya qilish va rivojlantirish to'g'risidagi Butunjahon deklaratsiyasida «dunyo bolalari aybsizdir» g‘oyasi o‘rtaga tashlangan.

Bolalarning omon qolishi, himoyasi va rivojlanishini ta'minlash bo'yicha Butunjahon sammiti 1990 yil 30 sentyabrda Nyu-Yorkda Birlashgan Millatlar Tashkilotida bo'lib o'tdi:

1. Biz bolalar uchun Butunjahon sammitida birgalikdagi majburiyatni qabul qilish

uchun yig'ilamiz va shoshilinch ravishda har bir bola uchun yaxshi kelajak uchun universal da'vat qilamiz.

2. Dunyo bolalari begunoh, zaif va qaram. Ular, shuningdek, qiziquvchan, baquvvat va umidvor. Ularning vaqti quvonch va tinchlik, o'ynash, o'qish va o'sish davri bo'lishi kerak. Ularning kelajagi hamjihatlik va hamkorlikka asoslangan bo'lishi kerak. Ularning hayoti yanada mazmunli bo'lishi kerak, chunki ularning istiqbollari kengayib, tajriba orttirishadi.

3. Biroq, ko'plab bolalar uchun bolalik haqiqati butunlay boshqacha.

4. Muammo

5. Har kuni dunyo bo'ylab ko'plab bolalar ularning o'sishi va rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan xavf-xatarlarga duch kelmoqdalar. Ular urush va zo'ravonlik qurbonlari sifatida behisob azob chekishmoqda; irqiy kamsitish, aparteid, tajovuz, chet elliklarni bosib olish va qo'shib olish; uylaridan va oilalaridan ko'chirilgan qochqinlar va ko'chirilgan bolalar sifatida; nogiron bo'lish; yoki beparvolik, suiiste'mol yoki ekspluatatsiya qurbonlari.

6. Har kuni millionlab bolalar qashshoqlik va iqtisodiy inqirozdan aziyat chekmoqda - ochlik va uysizlar, epidemiyalar va savodsizlik, atrof-muhitning tanazzulidan. Ular tashqi qarz muammolarining og'ir oqibatlaridan, shuningdek, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda barqaror o'sishning etishmasligi oqibatlaridan aziyat chekmoqda, xususan, eng kam rivojlangan mamlakatlar.

7. Har kuni 40 ming bola to'yib ovqatlanmaslik va kasalliklardan, shu jumladan orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi (OITS), toza suv etishmasligi va sanitariya sharoitlari va giyohvandlikning oqibatlaridan vafot etadi.

8. Bular biz siyosiy rahbar sifatida hal qilishimiz kerak.

Imkoniyatlar

9. Mamlakatlarimiz birgalikda bolalar hayotini himoya qilish va azob-uqubatlarni sezilarli darajada engillashtirish, ularning inson salohiyatini har tomonlama rivojlantirishga ko'maklashish va ularni o'z ehtiyojlari, huquqlari va imkoniyatlari to'g'risida xabardor qilish uchun vosita va bilimlarga ega. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya bolalar huquqlari va farovonligini chinakam hurmat qilish uchun yangi imkoniyatni ochib beradi.

10. So'nggi paytlarda xalqaro siyosiy muhitning yaxshilanishi ushbu vazifani engillashtirishi mumkin. Xalqaro hamkorlik va hamjihatlik orqali endi ko'p sohalarda aniq natijalarga erishish mumkinligi aniq - iqtisodiy o'sish va rivojlanishni tiklash, atrof-muhitni muhofaza qilish, o'limga olib keladigan va nogiron kasalliklarning tarqalishini to'xtatish, katta ijtimoiy va iqtisodiy adolatni ta'minlash. Qurolsizlanish bo'yicha hozirgi qadamlar, shuningdek, noharbiy maqsadlarga erishish uchun muhim resurslarni bo'shatish mumkinligini anglatadi. Ushbu resurslarni qayta taqsimlashda bolalarning farovonligini ta'minlash eng ustuvor vazifa bo'lishi kerak.

Vazifalar

11. Bolalar salomatligi va ovqatlanishini yaxshilash eng muhim mas'uliyat va hozirda mumkin bo'lgan vazifadir. Har kuni o'n minglab o'g'il va qizlarning hayotini saqlab qolish mumkin, chunki ularning o'limining sabablari butunlay yo'q

qilinadi.

12. Bolalar va bolalar o'limi koeffitsienti dunyoning ko'p qismlarida qabul qilinishi mumkin bo'lmagan darajada yuqori, ammo ular allaqachon ma'lum bo'lgan va osonlik bilan mavjud bo'lgan dorilar yordamida sezilarli darajada kamayishi mumkin.

13. Imkoniyati cheklangan bolalar va o'ta og'ir sharoitdagi boshqa bolalarga ko'proq e'tibor, g'amxo'rlik va yordam ko'rsatilishi kerak.

14. Umuman ayollarning rolini kuchaytirish va ular uchun teng huquqlarni ta'minlash dunyo bolalariga foyda keltiradi. Boshidanoq qizlarga teng munosabatda bo'lish va ularga teng imkoniyatlar berish kerak.

15. Hozirgi vaqtda 100 milliondan ortiq bolalar asosiy maktabdan tashqarida, ularning uchdan ikki qismi qizlardir. Asosiy ta'lim va savodxonlikni ta'minlash dunyo bolalarining rivojlanishi uchun qo'shilishi mumkin bo'lgan muhim hissadir.

16. Har yili yarim million onalar tug'ish bilan bog'liq sabablarga ko'ra vafot etadi. Xavfsiz onalik barcha mumkin bo'lgan vositalar bilan ta'minlanishi kerak. Asosiy e'tibor oilaning kattaligi va tug'ilish oralig'ini ongli ravishda rejalashtirishga qaratilishi kerak. Bolalarning o'sishi va farovonligi uchun asosiy birlik va tabiiy muhit bo'lgan oila har qanday himoya va yordam bilan ta'minlanishi kerak.

17. Barcha bolalarga o'zlarining farovonligini ta'minlaydigan oila yoki tarbiyachi bilan xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'z potentsiallarini aniqlash va bajarish imkoniyatini berish kerak. Ular erkin jamiyatda tabiiy hayotga tayyor bo'lishlari kerak. Yoshligidanoq ularni o'z mamlakatlarning madaniy hayotida ishtirok etishga undash kerak.

18. Iqtisodiy sharoit bolalar taqdiriga, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda katta ta'sir ko'rsatishda davom etadi. Barcha bolalarning kelajagi uchun barcha mamlakatlarda barqaror iqtisodiy o'sish va rivojlanishni ta'minlash yoki tiklashni davom ettirish va qarzdor rivojlanayotgan davlatlar oldida turgan tashqi qarz muammolarini erta, har tomonlama va uzoq muddatli hal etishga doimiy e'tibor berishni davom ettirish zarur.

19. Ushbu muammolar milliy harakatlar va xalqaro hamkorlik orqali barcha mamlakatlar tomonidan doimiy va kelishilgan harakatlarni talab qiladi.

Majburiyatlar

20. Bolalarning farovonligi eng yuqori darajada siyosiy harakatlarni talab qiladi. Biz ushbu choralarni ko'rishga qat'iy qaror qildik.

21. Shu bilan biz tantanali ravishda bolalar huquqlari, yashash, himoya qilish va rivojlanishning ustuvor yo'nalishini o'z zimmamizga olamiz. Shuningdek, u barcha mamlakatlar farovonligini ta'minlaydi.

22. Biz xalqaro hamkorlik doirasida, shuningdek alohida mamlakatlar darajasida birgalikda harakat qilishimizga kelishib oldik. Biz bolalar huquqlarini himoya qilish va ularning hayotini yaxshilashga qaratilgan quyidagi 10 bandli dasturga sodiqligimizni bildiramiz:

1) Biz Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani iloji boricha tezroq erta ratifikatsiya qilish va amalga oshirishga ko'maklashamiz. Dunyo bo'ylab turli mamlakatlardagi turli madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni hisobga olgan holda

- bolalar huquqlari to'g'risida ma'lumot beruvchi dasturlarni ishga tushirish kerak.
- 2) Biz barcha mamlakatlarda va barcha xalqlarda bolalar salomatligini yaxshilash, tug'ruqdan oldin parvarish qilish va bolalar va bolalar o'limini kamaytirish bo'yicha milliy va xalqaro darajada qat'iyatli choralar ko'rishga intilamiz. Biz barcha jamoalarning barcha bolalarini toza suv bilan ta'minlashni, shuningdek, yaxshi sanitariya sharoitlaridan universal foydalanishni qo'llab-quvvatlaymiz.
 - 3) Biz bolalik davrida ochlik, to'yib ovqatlanmaslik kabi choralarni ko'rish orqali optimal o'sish va rivojlanishni ta'minlashga intilamiz, shu bilan butun aholisini boqish uchun imkoniyatga ega bo'lgan dunyoda millionlab bolalarni fojiali azoblardan ozod qilamiz.
 - 4) Biz ayollarning o'rni va mavqeini mustahkamlashga intilamiz. Biz mas'uliyatli oilani rejalashtirish, bo'sh joy ajratish, emizish va xavfsiz onalikni targ'ib qilamiz.
 - 5) Biz bolalarni tarbiyalashda oilaning roliga bo'lgan hurmatni targ'ib qilamiz va ota-onalar, boshqa tarbiyachilar va jamoalarning bolalikning dastlabki bosqichlaridan o'spirinlikgacha bo'lgan davrda bolalar uchun ovqatlanish va davolashni ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlaymiz. Biz, shuningdek, oilasidan ajralgan bolalarning alohida ehtiyojlarini tan olamiz.
 - 6) Biz savodsizlikni kamaytiradigan va barcha bolalarga kelib chiqishi va jinsidan qat'i nazar ta'lim olish imkoniyatini beradigan, bolalarni mehnatga tayyorlaydigan va umrbod o'qish imkoniyatlarini beradigan dasturlarni amalga oshirishga intilamiz, masalan, kasb-hunar ta'limi orqali va bu bolalarni qo'llab-quvvatlash hissi bilan va qo'llab-quvvatlaydigan madaniy va ijtimoiy sharoitda voyaga etishlariga imkon beradi.
 - 7) Biz ayniqsa og'ir sharoitlarda yashayotgan millionlab bolalarning ahvolini engillashtirishga harakat qilamiz - masalan, aparteid yoki chet el ishg'oli qurbonlari, yetim va ko'cha bolalari, mehnat muhojirlari farzandlari va tabiiy va insoniy ofatlar qurbonlari, bolalar - shafqatsiz munosabatda bo'lgan, noqulay ijtimoiy sharoitlarda yashaydigan va ekspluatatsiya qilinadigan bolalar va nogironlar. Qochqin bolalarga yangi hayotda ildiz otishi uchun ularga yordam berish kerak. Biz ishlayotgan bolalarni maxsus himoya bilan ta'minlash va noqonuniy bolalar mehnatini yo'q qilishga intilamiz. Biz bolalar giyohvand moddalarni noqonuniy iste'mol qilish qurboniga aylanmasligi uchun qo'limizdan kelganicha harakat qilamiz.
 - 8) Biz bolalarni urush balosidan himoya qilishga qat'iy intilamiz va hamma joyda bolalarning tinch va xavfsiz kelajagini ta'minlash uchun kelajakda qurolli to'qnashuvlarning oldini olish uchun choralar ko'ramiz. Biz bolalar tarbiyasida tinchlik, tushuncha va dialogning ahamiyatini targ'ib qilamiz. Urush paytida ham, zo'ravonlik harakatlarida ham bolalar va ularning oilalarining asosiy ehtiyojlari kafolatlanishi kerak. Bolalar manfaati uchun biz tinchlik va urush va zo'ravonlik davom etadigan maxsus xavfsizlik yo'laklarini yaratishga chaqiramiz.
 - 9) Biz barcha bolalar xavfsizroq va sog'lom kelajakda yashashlari uchun atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha birgalikdagi choralarni ko'rishga intilamiz.
 - 10) Biz qashshoqlikka qarshi global hujumni boshlashga intilamiz, bu bolalar farovonligiga bevosita foyda keltiradi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda, ayniqsa

kam rivojlangan mamlakatlarda bolalarning zaifligi va maxsus ehtiyojlari yuqori ustuvorlikka loyiqdir. Biroq, o'sish va rivojlanish milliy faoliyat va xalqaro hamkorlik orqali barcha davlatlarning yordamiga muhtoj. Bu rivojlanayotgan mamlakatlarga tegishli qo'shimcha manbalarni uzatishni, shuningdek savdoning adolatli shartlarini, savdoni yanada liberallashtirish va qarzlarni yumshatish choralarini talab qiladi. Bu shuningdek, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda keng iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi, shu bilan birga aholining eng zaif qatlamlari, xususan bolalarning farovonligini ta'minlaydigan tarkibiy tuzatishlarni o'z ichiga oladi.

Keyingi qadamlar

Butunjahon bolalar sammiti bizni aniq choralar ko'rishga chorladi. Biz ushbu chorlovni qabul qilishga rozi bo'ldik. Biz izlayotgan sheriklar orasida biz birinchi navbatda bolalarning o'ziga murojaat qilamiz. Biz ularni ushbu harakatlarda ishtirok etishga da'vat etamiz.

Shuningdek, biz bolalar farovonligini ta'minlash bo'yicha umumiy sa'y-harakatlarda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tizimidan, shuningdek boshqa xalqaro va mintaqaviy tashkilotlardan qo'llab-quvvatlashga intilamiz. Biz nodavlat notijorat tashkilotlarini ushbu yo'nalishdagi milliy sa'y-harakatlarga va qo'shma xalqaro harakatlarga ko'proq jalb qilishga chaqiramiz.

Biz milliy va xalqaro miqyosda aniqroq harakatlar uchun asos bo'lgan Harakatlar rejasini tasdiqlash va amalga oshirishga qaror qildik. Biz barcha hamkasblarimizni ushbu rejani ma'qullashga chaqiramiz. Biz milliy rejalarimizning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lgan ushbu majburiyatlarni amalga oshirish uchun vositalarni taqdim etishga tayyormiz.

Bola huquqlari bo'yicha qo'mita.

Bola huquqdali bo'yicha qo'mita bola huquqlari bo'yicha Konvensiyaning 43- moddasiga binoan 1991 yilda tashkil etilgan. Bu Qo'mitaning birinchi sessiyasi 1991 yilda bo'lib o'tgan. Qo'mita o'n nafar ekspertdan iborat. Uning zimmasiga bola huquqlarini ragbatlantirish uchun ko'rashayotgan, Konvensiya qatnashchisi bo'lgan barcha davlatlar o'rtasida muntazam muloqot yo'lga qo'yilishini ta'minlash vazifasi topshirilgan.

Ular mustaqil faoliyat yuritadilar. Qo'mita majlislari har yili Ntyu-Yorkda bo'lib o'ladi. Qo'mita faoliyati to'g'risida ma'ruza ikki yilda bir EKOSOS orkdli Bosh Assambleyaga taqdim qilinadi.

Konvensiyaning 44-moddasiga binoan, a'zo-davlatlar qo'mitaga Konvensiyada tan olingan huquqlar mustaxkamlash yuzasidan kurilayotgan chora-tadbirlar to'g'risida ma'ruzalar taqdim etishlari shart bo'ladi. Birinchi ma'ruza tegishli davlatga Konvensiya kuchga kirganidan so'ng ikki yil ichida taqdim qilinishi shart. Keyingilari esa keyingi har besh yil ichida bir taqdim etiladi. Konvensiyaga muvofik, a'zo-davlat uz hududida ma'ruzalari oshkoraligini ta'minlab berishi lozim. Qo'mita ma'ruzalarni urganib, umumiy harakterdagi taklif va tavsiyalar berishi mumkin. Agar ma'ruza yuzasidan mulohazalar qilinsa, bu haqda Bosh Assambleyaga xabar qilinadi.

BMTning inson huquqlariga oid Konvensiyaviy organlarining asosiy

vazifasi tegishli Konvensiya qoidalari bajarilishini nazorat qilishdir. Qo'mitalarning mulohazalari yuridik majburlov kuchiga ega emas. Lekin Qo'mita mulohazalarini inobatga olmaslik tegishli Konvensiyaga xurmatsizlarcha karashni bildiradi. Qo'mitalarda Konvensiyada ko'rsatilgan huquqlar bo'yicha ekspertlar faoliyat yuritadilar. Ekspertlar uz davlati manfaatidan kelib chikib emas, balki mustakil ekspert sifatida ish olib boradilar. Bu esa ularning adolatli mulohaza chiqarishini ta'minlaydi.

Qo'mita 1989 yil qabul qilingan Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyani ratifikatsiya qilgan yoki unga qo'shilgan davlatlar uzlarining bu boradagi majburiyatlarini kay tarzda bajarayotganliklarini kuzatib boradi. Konvensiya qatnashchisi bo'lgan davlatlar Konvensiya bajarilishiga qaratilgan tadbirlar haqidagi va bola huquqlarini amalga oshirish soxasidagi taraqqiyot to'g'risidagi ma'ruzalarni muntazam ravishda shu Qo'mitaning uziga tavidim etadilar. Bu ma'ruzalarning milliy darajada oshkor etilishi va keng ommalashtirilishi ta'minlanadi.

Bola huquqlari bo'yicha qo'mita. Bola huquqlari bo'yicha qo'mita Bola huquqlari bo'yicha konvensiyaning 43-moddasiga binoan 1991-yilda tashkil etilgan. Bu Qo'mitaning birinchi sessiyasi 1991-yilda bo'lib o'tgan. Qo'mita o'n nafar ekspertdan iborat. Uning zimmasiga bola huquqlarini rag'batlantirish uchun ko'rashayotgan, Konvensiya qatnashchisi bo'lgan barcha davlatlar o'rtasida muntazam muloqot yo'lga qo'yilishini ta'minlash vazifasi topshirilgan. Ular mustaqil faoliyat yuritadilar. Qo'mita majlislari har yili Jenevada bo'lib o'tadi. Qo'mita faoliyati to'g'risida ma'ruza ikki yilda bir marta EKOSOS orqali Bosh Assambleyaga taqdim qilinadi.

Qo'mita Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani ratifikatsiya qilgan yoki unga qo'shilgan davlatlar o'zlarining bu boradagi majburiyatlarini qay tarzda bajarayotganliklarini kuzatib boradi. Konvensiyaning 44-moddasiga binoan, a'zo-davlatlar Qo'mitaga Konvensiyada tan olingan huquqlarni mustahkamlash yuzasidan ko'rilayotgan chora-tadbirlar to'g'risida ma'ruzalar taqdim etishlari shart bo'ladi. Davlallar ma'ruzasida Konvensiya bajarilishiga qaratilgan tadbirlar haqidagi va bola huquqlarini amalga oshirish sohasidagi taraqqiyot to'g'risidagi batafsil ma'lumotlar aksetgan bo'lishi kerak. Birinchi ma'ruza tegishli davlatga Konvensiya kuchga kirganidan so'ng ikki yil ichida taqdim qilinishi shart. Keyingilari esa, keyingi har besh yil ichida bir marta taqdim etiladi. Konvensiyaga muvofiq, a'zo-davlat o'z hududida ma'ruzalari oshkoraligini ta'minlab berishi lozim. Qo'mita ma'ruzalarni o'rganib, umumiy harakterdagi taktif va tavsiyalar berishi mumkin. Agar ma'ruza yuzasidan mulohazalar qilinsa, bu haqda Bosh Assambleyaga xabar qilinadi.

Qo'mitaning mulohazalari yuridik majburlov kuchiga ega emas. Lekin, Qo'mita mutohazalarini inobatga olmaslik Konvensiyaga hurmatsizlarcha qarashni bildiradi. Qo'mitada Konvensiyada ko'rsatilgan huquqlar bo'yicha ekspertlar faoliyat yuritadilar. Ekspertlar o'z davlati manfaatidan kelib chiqib emas, balki mustaqil ekspert sifatida ish olib boradilar. Bu esa, ularning adolatli mulohaza chiqarishini ta'minlaydi

Muhokama uchun savollar:

1. 1924 yilda Millatlar Ligasi tomonidan qabul qilingan Bola huquqlari to'g'risidagi Jeneva deklaratsiyasi mohiyati nimadan iborat?
2. Bolalarning omon qolishi, himoyasi va rivojlanishi to'g'risidagi Jahon deklaratsiyasining ahamiyati.
3. BMT ixtisoslashgan tashkilotlari hujjatlarining o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirib bering.

3-mavzu. Bola huquqlari to'g'risidagi xalqaro Konvensiya.

Reja:

1. 1989-yil Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya.
2. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani qabul qilishning shart-sharoitlari, o'ziga xos xususiyatlari va poydevor prinsiplari
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining "Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaga qo'shilish to'g'risida" 1992-yil 9-dekabrda 757-XP-sonli qarori.
4. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya normalarining umumiy tavsifi

Tayanch so'z va iboralar:

Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya, O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining "Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaga qo'shilish to'g'risida" 1992 yil 9 dekabrda 757-xp-sonli qarori, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi.

Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani qabul qilishning shart-sharoitlari, o'ziga xos xususiyatlari va poydevor prinsiplari

BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1989-yil 20-noyabrda qabul qilingan Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya bola huquqlarini himoya qilish tarixida alohida o'rin egallaydi. Konvensiya tez orada, 20 ta davlat tomonidan ratifikatsiya qilindi va 1990-yilda kuchga kirdi.

Konvensiyani tayyorlash jarayoni oddiy kechmaganligini inobatga olish lozim. Bolaga har qanday odamlarga tegishli huquqlarni taqdim etishga ishonmaydiganlarning jiddiy qarshiliklariga uchradi. Ayniqsa, bolaning o'z fikrini bayon qilish, yig'ilishlarda erkin ishtirok etish, vijdon erkinligi, ijtimoiy ta'minotdan foydalanish huquqlarini e'tirof etishning zarurligiga shubhalanuvchilar bo'ldi. Keskin munozaralar natijasida bola huquqlari odamlarga tegishli huquqlar kompleksi bilan ta'minlanishi to'g'risida g'oyani e'tirof etuvchilar har qalay ustun keldilar.

YUNISEF ma'lumotlarida alohida ta'kidlanganidek, bu huquqlarning barchasi Konvensiya matni bo'yicha uch asosiy maqsadni nazarda tutadi:

- *birinchidan*, bola huquqlari barcha boshqa shartnomalarga binoan umuman insonlarga berilgan huquqlardan iborat ekanini yana bir-marta

ta'kidlash;

- *ikkinchidan*, insonning ba'zi asosiy huquqlarini mustahkamlab, bolalarning o'ziga xos manfaatlarini alohida e'tiborga olish;
- *uchinchidan*, bolalar uchun ayniqsa muhim bo'lgan sohalarga oid me'yorlar belgilash.

Ta'kidlash lozimki, bolalarning keng huquqlarini tan olinishini, o'z huquqlaridan foydalanish va ularni himoyalashda mustaqil bo'lishini ba'zilar Konvensiya, xuddi bolalarni o'z oilalaridan "ozod" qilayotgandek tushundilar. Bunday tushuncha Konvensiyaning mazmuniga batamom zid bo'lib, uning harakteri va maqsadini noto'g'ri talqin qilardi. Haqiqatda esa, Konvensiyaning maqsadi bolalarni o'z ota-onalaridan va oilalaridan uzoqlashtirish va yakkalab qo'yish emas, aksincha, bolalarni o'z oilasida yashashi, ota-onasidan ajratilmasligi, oila tizginlarini susaytirish emas, balki kuchaytirishga qaratilgan edi. Ishtirokchi davlatlarga, turli sabablarga ko'ra buzilgan oilalarni tiklash vazifasi yuklatilgani ham buning isbotidir.

Konvensiyaning chin mohiyati va ruhi oilani tibbiy orombaxsh muhit ekanligini va bola uni sevgan ota-onasi bag'rida mustaqil rivojlanishi, shakllanishi zararligini e'tirof etishga qaratilgandi.

Konvensiyada uch jiddiy yangilik mavjud. Birinchidan, u bolalar uchun "ishtirok etish huquqi" tushunchasini amaliyotga kiritdi va bolalar o'z huquqlaridan xabardor bo'lishining ahamiyatini tan oldi. Ikkinchidan, ilgari xalqaro hujjatlarda hech eslatilmagan ba'zi masalalarni o'rtaga tashladi: shafqatsizlik ekspluatatsiyadan jabr ko'rgan bolalar o'z ahvolini tiklashga haqli ekani va hukumatlar bolalarning salomatligiga putur yetkazadigan odatlarga barham berish uchun qadam tashlashga majburligini ta'kidladi.

Uchinchidan, u ilgari yuridik majburiyat tug'dirmaydigan matnlardagina uchraydigan prinsiplar va me'yorlarga, xususan farzandlikka olish va voyaga yetmaganlarga nisbatan odil sudlovni amalga oshirish bilan bog'liq masalalarga e'tiborni qaratdi.

Konvensiya, shuningdek, ikki muhim konsepsiyani amaliyotga kiritdi:

Birinchi konsepsiya - "bola manfaatlarini yaxshiroq ta'minlash" (3-modda) bolalarga nisbatan barcha munosabatlar uchun majburiy omil deb sanaldi;

Ikkinchi konsepsiya - ota-ona yoxud bola uchun mas'ul bo'lgan barcha shaxslar o'z huquqlarini amalga oshirib, bolaga nisbatan boshqaruv va rahbarlik qilish chog'ida uning rivojlanib borayotgan qobiliyatlariga mos ish tutishlari darkor.

Konvensiyaga ko'ra, bolaga nisbatan barcha harakatlar "bolaning manfaatlarini imkon boricha ta'minlash" (3-modda) mezoniga asoslanishi lozim. Bu mezon ota-onalarning o'z bolalariga munosabatlarida ham inobatga olinmog'i shart. Ular (ota-ona va ularning o'rnini bosuvchilar) o'z huquqlarini bolaning rivojlanayotgan qobiliyatlariga, ya'ni uning manfaatlariga moslab amalga oshirishlari kerak.

Konvensiyaning asosiy prinsiplari tegishli qonun majmualarida - oila, fuqarolik, mehnat kodekslarida va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda o'z liodasmi topgan. Bu asosiy prmsiplar quyidagilardan iborat:

- Yashash bolaning ajralmas huquqi ekani prinsipi;

- Bola manfaatlarining yanada yaxshiroq ta'minlanishi prinsipi;
- Bolani kamsitishga yo'l qo'ymaslik prinsipi;
 - Bolaning o'z fikrini erkin ifodalashi va tinch yig'ilish erkinligiga bo'lgan huquqi prinsipi.

“Bolaga tegishli barcha huquq va erkinliklarning negizini tashkil etuvchi to'rtala prinsip, uning teng huquqli shaxs sifatidagi huquqiy maqomini yuksaltirish nuqtai nazardan qadrlanadigan mazkur prinsiplar Konvensiyaning poydevor prinsiplari hisoblanadi va uning normalari bu prinsiplar asosida qurilgan.

2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining “Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaga qo'shilish to'g'risida” 1992 yil 9 dekabrda 757-XP-sonli qarori.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY KENGASHINING QARORI BOLA HUQUQLARI TO'G'RISIDAGI KONVENSIYAGA QO'SHILISH HAQIDA

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ustavida e'lon qilingan prinsiplarga muvofiq, jamiyat barcha a'zolarining qadr-qimmatini, teng va daxlsiz huquqlarini e'tirof etish inson erkinliklarini ta'minlashning asosi ekanligini e'tiborga olib, shuningdek bolalar alohida g'amxo'rlik va himoya huquqiga ega ekanligini e'tirof etib, O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi qaror qiladi: 1989-yil 20-noyabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 44- sessiyasi qabul qilgan Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaga qo'shilsin.

2. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya normalarining umumiy tavsifi

Mazkur hujjat konvensiya shaklida tuzilgandir. Odatda, konvensiya (lot. sonventio-bitim) atamasi umumiy ma'noda ham, muayyan turdagi xalqaro bitimlarni belgilash uchun ishlatiladi. Umumiy ma'noda atama odat huquqidan farqli o'laroq, BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasida belgilanganidek, asosan shartnoma huquqini belgilash uchun ishlatiladi. Konvensiyaning tuzilishi, odatga ko'ra, kirish qismi hisoblanmish muqaddima, ikkita qismdan iborat asosiy qism va yakunlovchi qismdan iborat 3 ta tarkibiy qismdan iborat bo'lib, umumiy 54 moddani tashkil etadi.

Konvensiyaning rasmiy maqsadi, xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va shartnoma tuzish sabablari ko'rsatilgan Muqaddima qismida, xalqaro hamjamiyatning jahonda bola huquqlarini har tomonlama himoya qilishga qat'iy sa'y-harakati, jamiyatning asosiy tashkiloti hisoblanmish oila va tibbiy muhitga uning barcha a'zolari, ayniqsa, bolalar o'sib-ulg'ayishlari va farovonlikka ega bo'lishlari uchun jamiyat doirasidagi majburiyatlarni o'z zimmasiga to'liq oladigan bo'lishiga erishish maqsadda zarur himoya va yordam bilan ta'minlanishi lozim ekanligi, bolaning shaxsi sog'lom va har tomonlama uyg'unlashgan holda kamoloti uchun u oila g'amxo'rligida, baxt, mehr-muhabbat va ongli tushunish vaziyatida o'sishi zarurligini e'tirof etgan holda, jahondagi barcha mamlakatlarda og'ir sharoitlarda yashayotgan bolalar borligi hamda ular alohida e'tiborga muhtoj ekanliklarini, bolaning himoya qilinishi va uyg'un ravishda rivojlanishi uchun har bir xalqning an'analari va madaniy qadriyatlarini muhim ahamiyat kasb etishini

munosib tarzda hisobga olinganligi, har bir mamlakatda, jumladan, rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalarning turmush sharoitlarini yaxshilash uchun xalqaro hamkorlik qilishning muhimligini e'tirof etilganligi, shuningdek, Konvensiyani bola huquqlari bo'yicha boshqa xalqaro huquqiy hujjatlar va ularning normalari uyg'unligi kabi masalalar o'z aksini topgan.

Konvensiyaning I-qismida ishtirokchi davlatlarning bolalarning huquq va erkinliklari, ota-onalari va ularni o'rni bosuvchilarning huquqlari, majburiyatlari, shuningdek, ularni ta'minlab berish borasidagi davlat va uning tegishli organlarining majburiyatlari va vazifalari belgilab berilgan.

Konvensiyaning 1-moddasida "bola" ta'rif beriladi, ya'ni, unga ko'ra "18 yoshga to'lmagan har bir inson zoti, agar bolaga nisbatan qo'llaniladigan qonun bo'yicha u ertaroq balog'atga yetmagan bo'lsa, bola hisoblanadi".

Konvensiyaning 2-5 moddalarida ishtirokchi-davlatlarga, ular tomonidan Konvensiyada ko'zda tutilayotgan huquqlarni ta'minlab berish yuzasidan amalga oshirishi lozim bo'lgan chora-tadbirlari, kabi majburiyatlar yuklatilgan.

Jumladan, 2-moddada, ishtirokchi-davlatlarga o'z ta'sir doirasida bo'lgan har bir bola uchun Konvensiya ko'zda tutilgan barcha huquqlarni, hech qanday kamsitishlarsiz, irqi, tana rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodlari, milliy, etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, bolaning sog'lig'i va tug'ilishi, uning ota-onasi yoki qonuniy vasiysi yoki biror-bir boshqa holatlardan qat'iy nazar, hurmat qilishi lozimlii hamda bu huquqlarni ta'minlab berish, shuningdek, "bola, uning ota-onasi, qonuniy vasiysi yoki boshqa oila a'zolarining qarashlari yoki e'tiqodida o'z ifodasini topadigan maqom, faoliyat asosida kamsitish yoki jazolashning barcha shakllaridan bolaning himoyasini ta'minlash uchun hamma zarur choralarni ko'rish majburiyatini yuklaydi.

Kamsitish - yengish qiyin bo'lgan ijtimoiy hodisa hisoblanib, ijtimoiy turmushning barcha darajalarida barham berilishi lozim. Uni yo'qotish uchun awalo, davlat o'zining siyosiy irodasini namoyish etishi zarur. Bola huquqlari to'g'risida konvensiya, ishtirokchi-davlatlar zimmasiga ular tomonidan nazarda tutilgan "barcha huquqlarni hurmat qilish va ta'minlash" vazifasini yuklab qo'yganligi bejiz emas. Shunga muvofiq, davlat bolalar o'z huquqlaridan haqqoniy foydalanishlari uchun huquqiy, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy tusdagi choralardan foydalanishi kerak. Bu o'rinda kamsitishning oldini olish borasida ogohlantiravchi choralarni yaratish haqida so'z yuritilmoqda. Insonning rivojlanish erkinligini kamsitish nomaquldir. Hozirda jamiyat, uning har bir institutining bevosita ishtirokisiz uni tubdan yo'qolishini tasavur qilib bo'lmaydi. Fuqarolik jamiyatining rivojlangan darajasiga shubhasiz ko'p narsa bog'liq. Dunyo rivojlanish tajribasining dalolat berishicha, fuqarolik jamiyatining "ulg'ayishi" ijtimoiy muammolarni hal etish jarayonida fuqarolarning ishtiroki bilan amalga oshadi. Jamoatchilik kamsitishni yo'qotishga qanchalik muvaffaqiyatli kirishsa, uning hayotiy zarur muammolarni yechish faoliyatining natijasi ham shunchalik samarali bo'ladi.

Shuni alohida qayd etish kerakki, BMT Taraqqiyot dasturi tomonidan tayyorlangan "2000-yil bo'yicha insoniyat taraqqiyoti to'g'risidagi ma'ruza"da

sanab o'tilgan "Yetti erkinlik" qatoriga "**Kamsitishlardan erkin bo'lish**" ham kmtilgan

3-moddada "Bola manfaatlarini yaxshiroq ta'minlash prinsipi" o'z aksini topgan, ya'ni unga ko'ra, bolalarga nisbatan barcha hatti-harakatlarda, ular ijtimoiy ta'minot masalalari bilan shug'ullanuvchi davlat yoki xususiy muassasalar, sudlar, ma'muriy yoki qonun chiqaruvchi organlar tomonidan sodir etiladimi-yo'qmi, bundan qat'iy nazar, bolaning manfaatlari yaxshiroq ta'minlanishiga birinchi darajali e'tibor berilishi;

Ishtirokchi-davlatlar o'z zimmasiga bolani uning farovonligi uchun zarar hisoblangan himoya va g'amxo'rlik bilan ta'minlash, bunda uning ota-onasi, vasiysi yoki qonun bo'yicha uning uchun javobgar sanalmish boshqa shaxslarning huquq va majburiyatlarini e'tiborda tutishni hisobga olishlari hamda ana shu maqsadda barcha

qonuniy va ma'muriy chora-tadbirlarni ko'rishlari;

Ishtirokchi-davlatlar bolalar haqida g'amxo'rlik ko'rsatish yoki ularni himoya qilish uchun mas'ul hisoblangan organlar, muassasalar va xizmatlar vakolatli organlar tomonidan belgilab qo'yilgan me'yorlarga, xususan, xavfsizlik va sog'liqni saqlash sohasida va ulardagi xodimlarning soni va ishga yaroqliligi, shuningdek, vakolatli nazorat olib borishi nuqtai nazaridan belgilangan me'yorlarga javob berishlarini ta'minlashlari lozimligi belgilab qo'yilgan.

Muhokama uchun savollar:

- 1. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani qabul qilishning shart-sharoitlarini va o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirib bering.*
 - 2. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyada ko'zda tutilgan huquqlar bo'yicha uch asosiy maqsad va jiddiy yangiliklar nimadan iborat?*
- Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning tuzilishini tushuntirib bering.*

4-mavzu: Ijtimoiy ishda bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari.

Reja:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning ixtisoslashgan muassasalari (XMT, JSST, YUNESKO).
2. Birlashgan Millatlar Tashkilotining yordamchi organlari: ularning funksiyalari, vazifalari, inson va fuqaroning huquq va erkinliklarini himoya qilish va amalga oshirishni ta'minlash sohasidagi faoliyatning asosiy yo'nalishlari.
3. Shartnomadan tashqari nazorat mexanizmlari (BMT nizomi asosida) va an'anaviy nazorat organlari (inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar asosida).

Tayanch so'z va iboralar:

BMTning ixtisoslashgan tashkilotlari, XMT, JSST, YUNESKO, Bola huquqlari bo'yicha xalqaro mexanizmlar, shartnomadan tashqari nazorat mexanizmlari.

- 1. BMTning ixtisoslashgan tashkilotlarida inson huquqlari masalasi**

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (UNESCO) va inson huquqlari UNESCO, necha yildirki, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 27-moddasida e'lon qilingan madaniy hayotda ishtirok etish huquqini amaliy tarzda turmushga tatbiq etishga qaratilgan faoliyat o'tkazib kelmoqda. Chunonchi, 1966-yilda UNESCOning Bosh konferensiyasi Xalqaro madaniy hamkorlik tamoyillari deklaratsiyasini qabul qilgan va e'lon qilgan. Hukumatlar, **Bola huquqlari bo'yicha xalqaro mexanizmlar** ma'murlar, madaniy faoliyat uchun mutasaddi tashkilotlar, uyushmalar va muassasalar bundan buyon ana shu Deklaratsiyaga amal qilishlari lozim, deb topilgan.

Hozirgi kunga qadar UNESCO tomonidan 70 ga yaqin xalqaro shartnomalar qabul qilingan bo'lib, ularning aksariyati inson huquqlari bilan bevosita yoki bilvosita bog'liqdir. Shuningdek, UNESCOning Konvensiyalar va tavsiyalar bo'yicha qo'mitasiga ham shikoyatlar bilan murojaat qilish mumkin. Murojaatlar alohida shaxslar yoki nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan quyidagi masalalar yuzasidan berilishi mumkin: ta'lim olish huquqi, jamiyatning madaniy hayotida erkin ishtirok etish, san'atdan bahramand bo'lish, ilmji taraqqiyotda ishtirok etish huquqi, axborot va g'oyalarni har qanday vosita bilan izlash, olish va tarqatish erkinligi, vijdon va so'z erkinligi.

Xalqaro mehnat tashkiloti Xalqaro mehnat tashkiloti Millatlar ligasi bilan bir paytda Versal shartnomasi asosida 1919-yilda tashkil topgan. Xalqaro mehnat tashkiloti Birinchi jahon urushidan keyin ijtimoiy sohadagi islohotlarni jadallashtirish va ularni xalqaro darajada muvofiqlashtirish maqsadida ta'sis etilgan. Xalqaro mehnat tashkilotining birinchi yig'ilishi 1919-yilning oktabr-noyabr oylarida Vashington shahrida bo'lib o'tdi. Unda Xalqaro mehnat tashkilotining oltita konvensiyasi va oltita tavsiyasi (1-sh kunining davom ettirilishi to'g'risidagi 1- konvensiya bilan birga) qabul qilingan.

1946-yilda Xalqaro mehnat tashkiloti Birlashgan Millatlar Tashkilotining birinchi ixtisoslashgan tashkiloti sifatida tashkil topdi. 1969-yilda XMTning 50 yilligi munosabati bilan unga xalqaro Nobel mukofoti berildi.

XMT to'rtta asosiy strategik maqsadga ega va ular quyidagilardan iborat:
birinchi maqsad- mehnat sohasi bo'yicha normalar va asosiy tamoyillar hamda huquqlarni rivojlantirish va amalga oshirish;
ikkinchi maqsad - ayollar va erkaklar uchun yanada kengroq va qulay ish sharoitini yaratish;
uchinchi maqsad- barcha uchun ijtimoiy himoya samarasini oshirish va ko'lamini kengaytirish;
to'rtinchi maqsad - uch tomonlama tuzilmani mustahkamlash va ijtimoiy muloqotni qo'llab-quvvatlash.

Butunjahon Intellektual Mulk Tashkiloti Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) BIMTning ixtisoslashgan tashkiloti bo'lib, insonning ijod qilish huquqi va uning ijodi natijalariga qaratilgan mualliflik huquqi va turdosh huquqlar himoyasi bilan shug'ullanadi. BIMTning shtab-kvartirasi Shveysariyaning Jeneva shahrida joylashgan. BIMT 1967-yil 14-iyul kuni Stokgolm shahrida imzolangan,

“Butunjahon intellektual mulk tashkilotini tashkil etish haqidagi konvensiya” asosida tashkil etilgan. Konvensiya 1970-yildakuchgakirgan.

BIMTning vazifalaridan bin butun dunyoda davlatlar o‘rtasida kelishuv va bitimlar asosida intellektual mulkni himoya qilishni muvofiqlashtirish va turli shartnoma hamda konvensiyalarning ma‘muriy boshqaruvini ta‘minlashdan iborat. BIMTning mablag‘lari va faoliyati asosan rivojlanib kelayotgan, ayniqsa, Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi davlatlari, Yaqin sharq mamlakatlari va boshqa davlatlarning rivojlanishiga qaratilgan. Bu tashkilot 1974-yil dekabr oyida BMTning ixtisoslashgan tashkiloti degan maqomni olgan.

BIMT dunyoda intellektual mulk himoyasini ta‘minlash va rag‘batlantirish borasida yangi va har tomonlama zarur bo‘lgan xalqaro shart-nomalarning yuzaga kelishida vositachilik qiladi. Shuningdek, bu tashkilot barcha davlatlarda intellektual mulkka oid milliy qonunchilikning yaratili-shida har tomonlama amaliy yordam ko‘rsatadi, a‘zo-davlatlarning bir-biri bilan aloqalar o‘rnatishida ko‘maklashadi.

1976-yilda BIMT Konferensiyasi tomonidan Doimiy dastur ishlab chiqilgan. Bu Dasturning asosiy vazifasi ijod bilan shug‘ullanuvchi shaxslarni har tomonlama rag‘batlantirish, adabiy va badiiy asarlarni tarqatish, rivojlanayotgan davlatlarda mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risidagi qonunchilikni takomillashtirish hamda shu soha bilan shug‘ullanayotgan tashkilotlar ishiga amaliy yordam berishdan iboratdir.

BIMT tashkil topgandan so‘ng harakatda bo‘lgan, mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risidagi qator xalqaro konvensiyalar normalarini butun dunyo mamlakatlari milliy qonunchilik normalari orqali ijroga qaratishga muvaffaq bo‘ldi. Hozirgi vaqtda deyarli barcha davlatlarda mualliflik huqu-qini himoya qilishga qaratilgan qonunchilik asoslari yaratilgan. Shuningdek, BIMT mualliflik huquqi va turdosh huquqlarga oid qonunlar loyihalarini o‘rganib chiqish va tavsiyalar berish bilan shug‘ullanib kelmoqda. Qabul qilingan yangi qonunlar, huquqiy adabiyotlarni chop etish va tarqatish yax-shiyo‘lgaqo‘yitgan.

BMTning 1996-yil 2-20-dekabr kunlari Jeneva shahridagi shtab-kvartirasida chaqirilgan diplomatik konferensiyasida qariyb o‘n yil davomida tayyorlangan “BMTning Mualliflik huquqiga oid shartnomasi” va “BMTning Ijrolar va fonogrammalar bo‘yicha shartnomasi” qabul qilindi. Bu shartnomalar eng so‘nggi texnologiya natijalari hisoblangan elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar, axborotlar bazasi, “Internet” tizimi, kinematografiya asarlari, fonogrammalardan foydalanish, ularga nisbatan bo‘lgan huquqlarni amalga oshirish bilan bog‘liq bir qator xalqaro huquqiy tizimlarni belgilab berdi. Ijrochitar huquqlarini yanada kengaytirish, fonogramma ishlab chiqaruvchilari manfaatlarini huquqiy shakllarda mustahkamlanganligi amalda bo‘lgan soha xalqaro huquqiy normalari ijro-sini yanada kengaytirdi. Ayniqsa, ijrochilaraing shaxsiy nomulkiy va shaxsiy mulkiy huquqlari yanada kengaytirildi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti insonning sog‘liqqa bo‘lgan huquqining targ‘ib etilishi va himoya qilinishidagi asosiy ixtisoslashgan tashkilot hisoblanadi. JSST insonning sog‘lom rivojlanishiga oid ko‘plab xalqaro hujjatlar, shu jumladan,

OIV/OITS dasturining butunjahon miqyosida qabul qilinishi va muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga o'ziga xos hissa qo'shib kelmoqda. JSST BMTning ixtisoslashgan tashkiloti hisoblanadi.

BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi masalalari bo'yicha tashkiloti ixtisoslashgan idoralar orasidagi eng yirik tashkilot hisoblanib, qashshoqlikka qarshi butunjahon miqyosida ko'rashishning muhim element! va oziq-ovqalga bo'lgan huquqning targ'ib etilishi va himoya qilinishidagi eng ta'sirchan ishtirokchi sanaladi. Taraqqiyot yo'lida qashshoqlikka qarshi ko'rashish borasida 2000-yil sentabrda o'tkazilgan Ming yillik Sammiti davomida 150 ga yaqin davlat boshliqlari va hukumat rahbarlari kelishuvga erishgan edilar.

2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti organlarining roli va tizimi BMT — tinchlikni va xalqaro xavfsizlikni qo'llab-quvvatlash, davlatlararo hamkorlikni rivojlantirish maqsadida tashkil etilgan universal tashkilotdir. BMT Ustavi San-Fransiskoda o'tkazilgan konferensiyada imzolangan bo'lib, 1945 yildan kuchga kirgan. BMT Ustavi barcha davlatlar rioya etishlari shart bo'lgan yagona xalqaro hujjatdir. BMT Ustavining ahamiyati nafaqat uning tinchlikni ta'minlovchi tashkilotning faoliyatini tartibga soluvchi hujjatligida, balki barcha davlatlar uchun teng bo'lgan jamoa himoya tizimining yaratilishida asos bo'lib xizmat qilishi va davlatlar tomonidan olib boriladigan harbiy, siyosiy, iqtisodiy, ekologik, insonparvarlik sohalaridagi faoliyatlarini belgilovchi o'ziga xos kodeks ekanligida hamdir. BMT Ustavi doirasida ko'p tomonlama kelishuv va shartnomalarning ko'p tarmoqli tizimi vujudga kelgan. BMT tuzilishining asosiy sabab va maqsadlari uning Ustavi «Muqaddima»sida quyidagicha ifodalangan.

3. BMT Ustavida uning 6 ta asosiy organlari ko'rsatilgan. Ular quyidagilardir:

- a) Bosh Assambleya;
- a) Xavfsizlik Kengashi;
- b) Iqtisodiy va Ijtimoiy Kengash (EKOSOS);
- c) Vasiylik bo'yicha Kengash;
- d) Kotibiyat;
- e) Xalqaro Sud.

Bosh Assambleya — suveren davlatlarning haqiqiy demokratik vakillik organidir. Har bir a'zo davlat hududining hajmi, aholining soni, iqtisodiy va harbiy qudratidan qatyi nazar, bir ovozga ega. Bosh Assambleyaning muhim qarorlari ovoz berish jarayonida ishtirok etayotgan davlatlarning ko'pchiligi tomonidan qabul qilinadi.

U Xavfsizlik kengashining nodoiimiy a'zolarini saylash, EKOSOSning a'zolarini saylash, BMT yangi a'zolarini qabul qilish, BMT Bosh Kotibini tayinlash, tashkilot a'zolarining huquq va vakolatlarini cheklash, tashkilot a'zolidan chikarish, budjet va boshqa texnik-ma'muriy masalalar bo'yicha Bosh Assambleya bajarilishi shart bo'lgan qarorlar qabul qilish kabi muhim ishlarni bajaradi. Xalqaro xavfsizlik va tinchlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan masalalar bo'yicha u tavsiyaviy harakterga ega rezolyutsiya va deklaratsiyalar qabul qiladi.

Xavfsizlik Kengashi — BMTning eng muhim organi bo‘lib, 15 a‘zodan iborat. Ushbu a‘zolarining beshtasi (AKSH, [Buyuk Britaniya](#), Rossiya, Fransiya va Xitoy) doimiy, qolgan o‘ntasi nodoimiy bo‘lib, ular saylanadilar.

Xavfsizlik Kengashining qoidalariga tegishli masalalar bo‘yicha qarorlar a‘zolarining istalgan tukkiztasi yoklab ovoz bergan takdirda qabul qilinadi. Qolgan barcha masalalar bo‘yicha qarorlar Kengashning barcha doimiy a‘zolari ovozlari kushib hisoblaganda tukkizta a‘zo yoklab ovoz bergan takdirda qabul qilinadi. Boshqacha qilib aytganda, doimiy a‘zolardan bittasi yoki bir nechta biror-bir qarorga nisbatan qarshi ovoz bersa, bu qaror qabul kllinmaydi. Bunday holat veto qo‘yilishi deb ataladi.

Iqtisodiy va Ijtimoiy Kengash (EKOSOS) xalqaro iqtisodiy va ijtimoiy hamkorlik masalalariga doir faoliyatni olib boradi. EKOSOS 54 a‘zodan iborat bo‘lib, ular Bosh Assambleya tomonidan uch muddatga saylanadilar va har yili vakolatlari tugagan 18 a‘zoning o‘rniga yangilari saylab boriladi.

EKOSOS BMT Ustavidan kelib chiqqan holda davlatlar o‘rtasida iqtisodiy ilmiy-texnikaviy hamkorlikni ta‘minlash, uni muvofiqlashtirish yo‘lida samarali ish olib borishi, xalqaro huquqiy hujjatlarning ishlab chiqilishida ishtirok etishi va davlatlar iqtisodiy xavfsizligini kafolatlovchi institutlar va mexanizmlar ishlab chiqishi lozim.

Vasiylik bo‘yicha Kengash — bu uning otaligidagi hududlarda xukmronlik qilish huquqiga ega va majburiyatlarni bajarilishini nazorat qiluvchi BMT organidir. Hozirgi kunda uning besh a‘zosi (AQSH, Angliya, Rossiya, Fransiya, Xitoy) bor. Kengash har yili Nyu-Yorkda bir sessiya utkazadi. AKSH boshqaruvida bo‘lgan dastlabki ikki hududdan faqat bittasi — Tinch okeani orollari (Mikroneziya) qoldi. BMT Kotibiyati Bosh Kotib va tashkilotga lozim miqdordagi xodimdan iboratdir. Ushbu organ BMTning boshqa organlari tomonidan qabul qilingan qarorlarning hayotga tadbiq etilishini ta‘minlaydi va BMT asosiy va yordamchi organlariga konferensiyaviy va boshqa xizmatlar ko‘rsatadi.

Kotibiyat:

birinchi, Xavfsizlik Kengashi sanksiyalaridan kelib chiquvchi, tinchlikni ta‘minlovchi operatsiyalarni olib borish;

ikkinchi, tinchlik mazmunidagi xalqaro konferensiyalarni tashkil etish va o‘tkazish (Dengiz huquqi bo‘yicha konferensiya);

uchinchi, jahon miqyosidagi iqtisodiy va ijtimoiy muammolar yuzasidan obzorlar tayyorlash;

To‘rtinchi, qurolsizlanish va inson huquqlarining rivojlanishi kabi sohalar bo‘yicha tekshiruvlar o‘tkazish singari ishlarni bajaradi.

BMT Kotibiyatining funksiyalari quyidagilardan iborat:

BMT tizimidagi organlarga xizmat ko‘rsatadi; BMT tizimidagi organlar tomonidan dasturlarning ishlab chiqarilishi va ular tomonidan ishlab chiqilgan siyosatning amal ga joriy etilishini ta‘minlaydi;

BMT shug‘ullanuvchi turli masalalar bo‘yicha BMT Bosh Kotibiga axborotlar beradi;

Majlislardagi chiqishlarning og'zaki tarjimasini amalga oshiradi; sessiya majlislari hisobotlarini tuzadi, chop etadi va tarqatadi; arxivlarda hujjatlarni saqlaydi va BMT a'zolari bo'lgan barcha davlatlarga Bosh Assambleyaning hujjatlarini tarqatadi; BMT a'zolari tomonidan tuzilgan shartnomalarni ro'yxatga oladi va o'rganadi;

Bosh Assambleya talabiga ko'ra boshqa ishlarni amalga oshiradi.

Kotibiyat BMTning Nyu-Yorkdagi qarorgoxida joylashgan.

Bosh Kotib Kotibiyatni boshqaradi va bosh mansabdor shaxs hisoblanadi.

Bosh Kotib Bosh Assambleya tomonidan Xavfsizlik

Kengashining [tavsiyasiga muvofiq](#), besh yil muddatga tayinlanadi. Bosh Kotib Bosh Assambleyaga tashkilotning faoliyati haqida har yili hisobot beradi va xalqaro tinchlikka tahdid soluvchi masalalar haqida Xavfsizlik Kengashida ma'lumot beradi.

Xalqaro Sud — BMTning asosiy sud organidir. U 15 ta mustaqil sudyadan iborat bo'lib, ular fuqaroliklaridan qatyi nazar, o'z mamlakatlarida oliy sud lavozimlariga tayinlanishlari uchun talab etilgan oliy axloqiy talablarga javob beruvchi va xalqaro huquq sohasida tanilgan yuristlar orasidan saylanadi.

Sudyalar Bosh Assambleya va Xavfsizlik Kengashi tomonidan qayta saylanish huquqi bilan to'qqiz yilga saylanadilar. Xalqaro Sud 3 yil muddatga rais, raisning o'rinbosari va kotibni saylaydi. Xalqaro Sud tarkibida ikkita ayni mamlakat fuqarolari bo'lishlari mumkin emas.

Xalqaro Sud Statutiga muvofiq a'zo davlatlar o'rtasidagi nizolarni ko'rib chikadi va yechimini beradi a'zo bo'lmagan davlatlar bo'yicha Xavfsizlik Kengashi tomonidan har bir holat bo'yicha alohida aniqlangan shartlar asosida ish ko'radi, huquqiy masalalar bo'yicha konsultatsiyaviy xulosalar beradi (Xalqaro Sud konsultatsiyaviy xulosalarni bevosita so'rash huquqiga Bosh Assambleya, Xavfsizlik Kengashi va BMTning boshqa organlari ega. Boshqa xalqaro tashkilotlar va organlar bunday xulosani Bosh Assambleyaning ruxsati bilan so'rashlari mumkin).

Xalqaro Sud Gaaga shaxrida joylashgan.

BMT Ustavida muhim siyosiy organ bo'lgan Xavfsizlik Kengashi va Xalqaro Sudning vakolatlari keskin farq qiladi. BMT Ustavining 36-modda 3-bandiga ko'ra Xavfsizlik Kengashi yuridik nizolarni xal etish uchun umumiy qoidaga muvofiq Xalqaro sud nizomidan kelib chiqqan holda nizodagi tomonlar Xalqaro sudga murojaat qilishlari kerakligini e'tirof etadi. Xalqaro Sudning qarori nizodagi davlatlar tomonidan bajarilishi shart. Tomonlardan biri bu qarorni bajarmagan takdirda, nizodagi tomonlarning biri murojaat etganidan so'ng Xavfsizlik Kengashi qaror bajarilishini ta'minlovchi tavsiyalar yoki xatti-harakatlar qo'llashi mumkin. Xalqaro Sud sud faoliyatidan tashqari yuridik konsultatsiyaviy faoliyat ham olib boradi.

Xalqaro Sud davlatlar o'rtasidagi nizolarning tinch yo'llar bilan xal etilishi va jahonda adolat o'rnatilishiga qaratilgan strategiyaning ishlab chiqilishida asosiy organlardan biri bo'lishi ko'zda tutilgan.

BMTning ixtisoslashgan muassasalari

BMTning ixtisoslashgan muassasalari maxsus sohalardagi hamkorlikni ta'minlovchi hukumatlararo universal tashkilotlardir. Ular quyidagi xususiyatlarga egadirlar:

birinchidan, bunday tashkilotlarni ta'sis etuvchi shartnomalar hukumatlararo harakterga ega;

ikkinchidan, ta'sis hujjatlari doirasidagi keng xalqaro javobgarlikka ega bo'ladilar; **uchinchidan**, maxsus: iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, insonparvarlik va boshqa sohalarda hamkorlikni ta'minlaydilar;

to'rtinchidan, BMT bilan yaqin aloqadadirlar.

Hozirgi kunda BMTning 16 ta ixtisoslashgan muassasalari mavjud. Ularni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

- a) birinchi, ijtimoiy xususiyatli tashkilot (MOT, VOZ);
- b) ikkinchi, madaniy va insonparvarlik tashkilotlari (YUNESKO)
- c) uchinchi, iqtisodiy tashkilot (YUNIDO);
- d) To'rtinchi, moliyaviy tashkilotlar (MBRR, MVF, MAP, MFK);
- e) beshinchi, qishloq xo'jaligi sohasidagi tashkilotlar (FAO I-FAD);
- f) oltinchi, aloqa va transport sohasidagi tashkilotlar (IKAO, IMO, VPS,
- g) MSE); g) yettinchi, metereologiya sohasidagi tashkilot (VMO).

O'zbekiston Respublikasi BMTdan tashqari uning barcha asosiy ixtisoslashgan muassasalari a'zosidir.

Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti. 1946 yilda tashkil etilgan bo'lib, qarorgohi Jeneva shahrida. Uning asosiy faoliyat sohalari yuqumli kasalliklarga qarshi ko'rash, karantin va sanitariya qoidalarini ishlab chiqish va ijtimoiy harakterdagi masalalardir. Xalqaro Sog'liqni Saqlash Tashkiloti Sog'liqni Saqlash tizimlari ishlarini tashkil etishda, samaradorligini oshirishda, kadrlar tayyorlash va kasalliklarga qarshi kurashda ko'maklashadi.

BMTning ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (YUNESKO) 1945 [yilda tashkil etilgan](#), qarorgohi Parij shahrida. YUNESKOning asosiy maqsadi davlatlar o'rtasida ta'lim, fan va madaniyat sohasidagi hamkorlikning va ommaviy axborot vositalarining ishlatilishi yo'li bilan xalqaro tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashdan iborat.

Jahon intellektual mulk tashkiloti 1967 yilda tashkil etilgan, qarorgohi Jeneva shahrida, uning asosiy maqsadi bugun dunyoda intellektual mulkni himoya qilish va bu sohadagi xalqaro kelishuvlarni hayotga tadbiiq etishdan iborat.

BMTning sanoat taraqqiyoti tashkiloti (YUNIDO) Bosh Assambleyaning organi sifatida 1966 yil Bosh Assambleyaning 17 noyabrdagi rezolyutsiyasi asosida tashkil etilgan. 1985 yilda YUNIDO BMTning ixtisoslashgan muassasasiga aylantirildi. Uning qarorgohi Vena shahrida. YUNIDOning asosiy maqsadi rivojlanayotgan davlatlar sanoatining o'sishiga va ularning tezroq industrializatsiyalashuviga ko'maklashishdan iborat.

Xalqaro taraqqiyot va qayta tiklash banki, Xalqaro valuta Fondi Bretton-Vudsdan bo'lib o'tgan konferensiyada BMTning moliyaviy harakterdagi ixtisoslashgan muassasalari sifatida tashkil etilgan. Ularning qarorgohlari

Vashington shahrida.

Xalqaro taraqqiyot va qayta tiklash banki, Xalqaro valuta Fondi, Xalqaro taraqqiyot assotsiatsiyasi va Xalqaro moliya korporatsiyasi bir-biriga o'zaro uzviy bog'liq. Faqat Xalqaro valuta Fondi a'zolarigina Xalqaro taraqqiyot va qayta tiklash bankiga a'zo bo'la oladilar va faqat Xalqaro taraqqiyot va qayta tiklash banki a'zolari qolgan ikki bo'linmaga a'zo bo'lishlari mumkin. Ushbu tashkilotlarda ovoz berish tartibi farqli bo'lib, unda har bir a'zo o'z badalining ulushiga qarab ovozlar soniga ega bo'ladi.

Xalqaro valyuta Fondi moliyaviy tashkilotlar tizimida asosiy o'rin tutadi. Uning asosiy maqsadi a'zo davlatlar valuta-moliyaviy [siyosatini muvofiqlashtirish](#), a'zo davlatlar valuta kursini, to'lov balansini qo'llab-quvvatlash, ularga qisqa muddatli va o'rta muddatli qarzlarni berish kabilardan iborat.

Xalqaro taraqqiyot va qayta tiklash bankining asosiy maqsadi o'ziga a'zo bo'lgan davlatlar iqtisodiyotini tiklash va rivojlantirishga yordam berish, chet el xususiy sarmoyadorlarini qo'llab-quvvatlash va sanoatni rivojlantirish uchun qarzlarni berishdan iborat.

BMTning oziq-ovqat tashkiloti va qishloq xo'jaligi (FAO) 1945 yilda tashkil etilgan. Uning maqsadlari oziq-ovqatlar sifatini yaxshilash, aholi turmush tarzini yaxshilash, qishloq xo'jaligi hosildorligini oshirish, oziq-ovqat maxsulotlari taqsimoti tizimlarini yaxshilash singarilardan iborat.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish xalqaro Fondi (IFAD) 1976 yilda tashkil etilgan, qarorgoxi Rim shahrida. Fondning asosiy maqsadi rivojlanayotgan davlatlar qishloq xo'jaligining rivojlanishiga ko'mak berish va buning uchun qo'shimcha mablag'lar berishdan iborat.

Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti (IKAO) 1944 yilda tashkil etilgan. Uning qarorgoxi Monreal shahrida. IKAOXalqaro aeronavigatsiyaning tamoyillari va usullarini rivojlantirish, xalqaro havo yo'llarida xavfsizlikni ta'minlash, havo transportini rejalashtirish va rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash kabi maqsadlarni ko'zlab tashkil etilgan.

Xalqaro dengiz tashkiloti (IMO) 1948 yilda tashkil etilgan, qarorgoxi Londonda. Ushbu tashkilotning maqsadi dengizda yuklarni tashish va dengiz savdosi sohalarida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va dengizda xavfsizlikni ta'minlashdan iborat. **Jahon pochta ittifoqi** 1874 yilda tashkil etilgan, qarorgoxi Bernda. Xalqaro pochta ittifoqining maqsadi pochta aloqasini yo'lga qo'yish va uni yaxshilashdan iborat. Xalqaro pochta ittifoqiga a'zo barcha davlatlar yagona pochta hududi tashkil etadilar va bu hududda ushbu hududning yagonaligi, tranzitning erkinligi va yagona tarifni o'rnatish tamoyiliga amal qiladi.

Xalqaro elektr aloqasi ittifoqi 1965 yilda tashkil etilgan, qarorgoxi Jenevada. Xalqaro elektr aloqasi ittifoqining maqsadi elektron aloqaning barcha turlaridan samarali foydalanish va uni mukammallashtira borishga yunaltirilgan xalqaro hamkorlikni amalga oshirish, radio tulkinlarini taqsimlash, rivojlanayotgan davlatlarga texniyordam ko'rsatishdan iborat.

Jahon meteorologiya tashkiloti 1947 yilda tashkil etilgan, qarorgoxi

Jenevada. Xalqaro metereologiya tashkilotining asosiy maqsadi metereologiya bo'yicha xalqaro hamkorlikni tashkil etish, metereologiya xizmatining mukammallashib borishini ta'minlash va uning yutuklaridan aviatsiya, qishloqxo'jaligi, kemalar katnovida va boshqa sohalarda foydalanishdir. Uning tezkor dasturi asosini bugun dunyo ob-havo xizmati tashkil etadi.

Muhokama uchun savollar:

1. «Bola huquqlari kafolatlari to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Qonunini qabul qilishdan ko'zlangan maqsad nimadan iborat?
2. Bolalarni ularning sog'ligiga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Qonuni mohiyati nimadan iborat?

5-mavzu. Bolalar ombudsmani milliy va xalqaro tajriba.

Reja:

1. Ombudsman instituti.
2. Bolalar Ombudsmanining vazifalari, funksiyalari va o'ziga xos xususiyati

Tayanch so'z va iboralar:

Ombudsman instituti, Bolalar Ombudsmanining vazifalari va funksiyalari, Ombudsman institutining xalqaro modellari.

Ombudsman (shvedcha Ombudsman — biron kishi manfaatlarining vakili) — turli xil ma'muriy organlar, ba'zi mamlakatlarda esa — shuningdek, xususiyl shaxslar va birlashmalarning inson huquqlariga rioya etishini nazorat qilish uchun maxsus saylab (tayinlab) qo'yiladigan mansabdor shaxs. Ombudsman nazoratni amalga oshiradi va proko'raturadan farqli ravishda nafaqat qonuniylk, balki shu bilan birga samaradorlik, maqsadga muvofiqlik, adolatparvarlik nuqtai nazaridan ham tekshirish olib boradi. Bu xildagi mansabdor shaxslar har xil nom bilan ataladi: Skandinaviya mamlakatlarida — Ombudsman; Ispaniya va Kolumbiyada — xalq himoyachisi; Fransiyada — vositachi, Ruminiyada — xalq advokati va shu kabi. Ombudsman turli yullar bilan saylanishi yoki tayinlanishi mumkin. Ispaniyada u parlament tomonidan 5 yilga saylanadi, Namibiyada prezident tomonidan, Fransiyada — Vazirlar kengashining dekreti bilan tayinlanadi. Aksariyat ko'pchilik mamlakatlarda har bir fuqaro ombudsmanga bevosita murojaat qilishga haqlidir. Ombudsman kamchilik yoki suiiste'mollami aniqlab, tegishli organ yoki mansabdor shaxsga ko'rsatadi va ularni bartaraf etishni taklif etadi. Agar ular Ombudsmanning taklifidan bosh tortsa, Ombudsman sud organlari yoki parlamentga murojaat qilishi mumkin. Ombudsman fuqarolarning shikoyatlari bo'yicha, shuningdek, o'z tashabbusi bilan ish olib boradi. Fransiyada fuqarolar vositachiga bevosita emas, balki o'z senator yoki deputatlari orqali murojaat qiladilar. Dunyoda 1-marta Ombudsman lavozimi 1709 yil Shvetsiya qirolligi huzurida joriy qilingan. Hozirgi vaqtda u jahonning 110 dan ortiq mamlakatida mavjud. Ombudsman institutini tashkil etilishiga qarab 2 turga bo'lish mumkin: parlament tomonidan tayinlanadigan (saylanadigan) klassik tipdagi Ombudsman va

ijroiya hokimiyati organlari tomonidan tayinlanadigan Ombudsman. Klassik tipdagi Ombudsman har qanday tashkilot, korxonalar, muassasa va mansabdor shaxslarning faoliyatini tekshirish huquqiga ega. Klassik Ombudsman qatoriga Shvetsiya, Norvegiya, Daniya, Portugaliya, Ispaniya va shu kabi ko'pgina mamlakatlar Ombudsmanlari kiradi. O'zbekiston Ombudsmani ham klassik Ombudsman hisoblanadi. Ijroiya hokimiyati organlari tomonidan tayinlanadigan Ombudsman huquqlari biroz chegaralangan. Ular alohida sohalar bo'yicha tekshirish huquqiga ega. Masalan, kasalxonalar, jazoni o'tash muassasalari, bolalar, nogironlar huquqini himoya qilish, harbiy xizmatchilar, jinoyatlardan jabrlanganlar, soliq muassasalari bo'yicha shug'ullanadigan alohida sohalar Ombudsmanlari.

Ombudsmanning alohida obro'-e'tibori va zamonaviyligi uning demokratik xususiyatlari bilan tavsiflanadi. Ombudsmanlar davlat organlari tizimidan mustaqilligi, parlamentning belgilangan muddati davomida o'zgarmasligi, qonunchilik tashabbusi huquqiga egaligi, o'z huquq va erkinliklarini himoya qilishga muhtoj bo'lgan barcha fuqarolarga ochiqligi, shikoyat va murojaatlarni taxlil etishda rasmiyatchilikka yo'l qo'ymasligi, aholiga bepul xizmat ko'rsatishi bilan ajralib turadi.

2. Bolalar Ombudsmanining vazifalari va funksiyalari.

Bolalar Ombudsmani ishining vazifalari va yo'nalishlari aniqlandi. U bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatlarini ta'minlaydi, bolaning huquqlarini himoya qilish uchun sudlarda ishtirok etishi, qamoqda saqlash joylariga va jazoni ijro etish muassasalariga borishi va nogiron bolalarni, shuningdek yetim bolalarni ijtimoiy moslashishga yordam beradi.

O'zbekiston Prezidentining Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi 2020 yil 29-maydagi qarori bilan oliy Majlisning bola huquqlari bo'yicha vakili vazifalari va faoliyat yo'nalishlari belgilab berildi. Ombudsman o'rinbosari — bolalar Ombudsman instituti 2019 yil aprel oyida ("Bola huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ) joriy etilgan. Fevral oyida Aliya Yunusov ushbu lavozimga tasdiqlandi.

Qarorga muvofiq, bolalar Ombudsmani bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyani va bola huquqlari masalalari bo'yicha boshqa hujjatlarni ijro etish strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etadi. Bundan tashqari, uning vazifasiga bolalar va ularning qonuniy vakillari o'rtasida bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari to'g'risida tushuntirish berish kiradi.

Vakil jismoniy va yuridik shaxslarning, shu jumladan bolalar va ularning qonuniy vakillarining bolaning huquqlari va qonuniy manfaatlari buzilganligi to'g'risidagi murojaatlarini ko'rib chiqadi.

Bolalar Ombudsmani qonun hujjatlariga bolaning huquq va erkinliklarining xalqaro standartlarini joriy etish, shuningdek, davlat organlari va boshqa tashkilotlar faoliyatida bolaning huquqlariga rioya etilishi monitoringini olib boradi. Bundan tashqari, u muntazam ravishda bolaning huquqlari, erkinliklari va

qonuniy manfaatlariga rioya qilish va uni himoya qilish holati haqida jamoatchilikni xabardor qiladi.

Bolalar Ombudsmanining yana bir vazifasi nogiron bolalarni, shuningdek yetim bolalarni va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni bolalar ta'lim muassasalarini tugatgandan so'ng ijtimoiy moslashishga yordam berishdir. Bundan tashqari, uy-joyga muhtoj yetim bolalarni va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni tarbiya muassasalarini bitirgan, munosib uy-joy bilan ta'minlashga yordam beradi.

Hujjatda bola huquqlari bo'yicha vakil o'z vakolatlarini davlat organlari va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshirishi belgilab qo'yilgan.

Bolalar Ombudsman daxlsizlik huquqidan foydalanadi va Oliy Majlis palatalarining roziligisiz jinoiy javobgarlikka tortilishi, qo'lga olinishi, qamoqqa olinishi yoki sud tartibida undiriladigan ma'muriy jazo choralari ko'rilishi mumkin emas.

Bolalar huquqlari bo'yicha vakilga nisbatan jinoyat ishi faqat bosh prokuror tomonidan qo'zg'atilishi mumkin. Bolalar Ombudsmanining shaxsiy buyumlari, bagaj, transport, turar-joy va xizmat ko'rsatish binolarini majburiy haydash, ushlab turish, shuningdek tekshirishga yo'l qo'yilmaydi.

Vakil har yili Oliy Majlisga davlat organlari, shu jumladan huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan bola huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi holati to'g'risida hisobot taqdim etadi.

Bola huquqlari bo'yicha vakil (Bolalar Ombudsmani)

Bola huquqlari bo'yicha Qo'mita belgilaganidek, Konvensiyaning 4-moddasiga binoan, "Konvensiyada nazarda tutilgan huquqlarni amalga oshirish uchun barcha kerakli Qonuniy, ma'muriy va boshqa choralarni ko'rish" davlatlarning majburiyatiga kiradi, bu esa bola huquqlarining amalga oshirilishini ta'minlash va monitoring qilish maqsadida inson huquqlari bo'yicha mustaqil milliy institutni yaratishni o'z ichiga oladi. Bu institut Bola huquqlari bo'yicha vakil instituti shaklida tuziladi.

Bu turdagi organlarning vazifalari va vakolatlari Bola huquqlari bo'yicha Qo'mitaning "Bola huquqlarini himoya qilish va ta'minlashda mustaqil milliy institutning roli" deb nomlangan 2002 yil Umumiy sharhlarida berilgan. Bu organ barcha mavjud bo'lgan va taklif etilayotgan Qonun-hujjatlarni ko'rib chiqishga, davlat organlari tomonidan ular bajarilishini ko'rib chiqish, bola huquqlari buzilganda tergov olib borish va bolalar bilan ularga tegishli ta'sir ko'rsatadigan masalalar bo'yicha bamaslaxat ish olib borish vakolatiga ega bo'lishi kerak. Bu organ Hukumatdan mustaqil bo'lishi kerak, lekin davlat tomonidan moliyalashtirilsa ham uning mustaqilligiga ta'sir ko'rsatadigan barcha moliyaviy nazorat shakllaridan ozod bo'lishi lozim. Qonunda bola huquqlarini, erkinliklarini va Qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda davlat va boshqa organlar bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha tashkilotlar faoliyatini monitoring qilish maqsadida bola huquqlari bo'yicha vakil institutini tashkil etish ehtimoli ko'zda

tutilgan.

Muhokama uchun savollar:

1. Ombudsman instituti shakllanish tarixi haqida nimalarni bilasiz?
2. Bolalar Ombudsmanining vazifalarini sanab bering.
3. Ombudsman institutining samaradorligi haqida gapiring.
4. Xalqaro amaliyot va uni O'zbekistonda qo'llashning o'ziga xos xususiyati nimalardan iborat?

6-mavzu. O'zbekistonda bola huquqlarini himoya qilishning institutsional tizimi.

Reja:

1. O'zbekiston sharoitida bola huquqlarini himoya qilishda davlat, nodavlat va xalqaro tashkilotlar roli.
2. O'zini o'zi boshqarish organlarida ota-onalar universiteti faoliyati.
3. Aholining bola huquqlari borasidagi xabardorlik daradasini o'rganish va oshirish metodlari.

Tayanch so'z va iboralar:

Xalqaro tashkilotlar, nodavlat tashkilotlar, daxlsizlik huquqi, O'zini o'zi boshqarish organlarida ota-onalar universiteti, Oliy Majlis.

O'zbekiston sharoitida bola huquqlarini himoya qilishda davlat, nodavlat va xalqaro tashkilotlar roli. O'zbekiston Respublikasining bola huquqlari sohasidagi xalqaro hamkorligi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi normalari va tamoyillariga, respublikaning tashqi siyosati va bola huquqlari sohasidagi milliy qonunchiligiga, BMT va YeXHTning tamoyillari va maqsadlariga, shuningdek, O'zbekistonning xalqaro shartnomalaridan kelib chiqadigan majburiyatlariga asoslanadi.

O'zbekiston o'zining tashqi siyosatini amalga oshirishda quyidagi ustuvorliklardan kelib chiqadi:

Birinchidan, o'zining milliy-davlat manfaatlari ustun bo'lgani holda o'zaro manfaatlarni to'liq hisobga olish;

Ikkinchidan, O'zbekiston insonlar va davlatlar orasidagi o'zaro munosabatlarda umuminsoniy qadriyatlar ustuvorligini tan olgan holda xalqaro aloqalarda tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash, nizolarni tinch yo'l bilan bartaraf etishni yoqlab chiqmoqda;

Uchinchidan, O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosati o'zaro tinchlik, o'zaro foyda, ichki ishlarga aralashmaslik tamoyillariga, mustaqillikni va suverenitetni chegaralovchi hamda davlatlararo munosabatlarni mafko'ralashtirishga qaratilgan harakatlarga yo'l qo'yilmaydigan tamoyillarga asosan quriladi;

To'rtinchidan, O'zbekiston tashqi siyosatda ochiqlik tamoyilini turli xil mafko'raviy qarashlardan xoli ravishda amalga oshirib, barcha tinchliksevar davlatlar bilan keng tashqi aloqalarni o'rnatmoqda;

Beshinchidan, O'zbekiston xalqaro normalarning milliy qonunchilikdan ustunligini tan oladi, xalqaro-nuquqiy standartlarni hurmat qiladi

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 17-moddasida "O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarning to'la huquqli sub'yektidir", deb ko'rsatib qo'yilishi, shuningdek, ushbu moddaning ikkinchi qismida "Respublikalar tuzishi, hamdo'stliklarga va boshqa davlatlararo tuzilmalarga kirishi va ulardan ajralib chiqishini mumkm, degan qoida mustahkamlab qo'yilgan.

Shuningdek, 2012-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasi to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, "O'zbekiston Respublikasi davlatning, xalqning oliy manfaatlarini, uning farovonligi va xavfsizligiga, mamlakatni modernizatsiya qilish ustuvor yo'nalishlariga, amaldagi milliy qonunchilik hamda qabul qilingana xalqaro majburiyatlarga amal qilgan holda ittifoqlar tuzish, hamdo'stliklarga va boshqa davlatlararo tuzilmalarga kirish, shuningdek ulardan chiqish huquqini o'zida saqlab qoladi".

Mazkur qoidalar O'zbekistonni xalqaro huquqning boshqa sub'yektlari bilan ko'p tomonlama va ikki tomonlam hamkorlik aloqalarini olib borishga, xususan, nufuzli xalqaro tashkilotlarga to'la huquqli a'zo bo'lib kirishi hamda uning xalqaro xamjamiyat tomonidan har tomonlama tan olinishi va xalqaro siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarga, shu jumladan, bola huquqlari sohasida ham hamkorlik aloqalari olib borishi uchun huquqiy zamin yaratdi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro hamkorligi boshqa sohalar kabi, bola huquqlari sohasida ham quyidagi yo'nalishlarda olib borilmoqda:

birinchidan, mamlakatning xalqaro huquqning boshqa sub'yektlari bilan bola huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomaviy huquqiy munosabatlarga kirishi orqali;

ikkinchidan, mamlakatning xalqaro tashkilotlar va xalqaro huquqning boshqa sub'yektlari bilan o'zaro manfaatli hamkorligi orqali.

Aholining bola huquqlari borasidagi xabardorlik daradasini o'rganish va oshirish metodlari.

UNICEFning Bolalarni himoya qilish bo'limi U-Reportyorlardan mehnat migratsiyasining jamiyatga ta'siri haqida o'z fikrlarini bildirishini so'radilar. Ma'lumotlar Yevropa Ittifoqi tomonidan moliyalashtiriladigan O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi uchun qo'shimcha tahliliy material sifatida ishlatiladi. Olingan ma'lumotlar migratsiya sharoitida bolalarni himoya qilish sohasida Hukumat uchun siyosat va dasturlarni ishlab chiqishda qo'llaniladi.

Mavjud mehnat migratsiyasi ta'sirini ko'lami faqatgina davlatlar va ularning o'zaro munosabatlari chegaralaridan tashqarisiga chiqib, to'g'ridan-to'g'ri mehnat migrantlarining oilalari va yaqinlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Bolalar kontekstida ushbu masalaning jamoatchilik bilan aloqalarga eng katta ta'sirini e'tirof etgan holda, Yevropa Ittifoqi UNICEF ko'magida O'zbekiston hukumatiga bolalarni himoya qilish bo'yicha tegishli siyosat va dasturlarni ishlab chiqishda yordam berish bo'yicha loyihani moliyalashtirmoqda.

U-Report ushbu mavzu bo'yicha so'rov o'tkazdi. So'rovda 2500 ga yaqin kishi

qatnashdi. Eng faol ishtirokchilar Toshkent va Farg‘ona viloyatlari (respondentlarning ulushi 22% atrofida), Xorazm, Samarqand, Namangan va Surxondaryo viloyatlarida kuzatildi.

So‘rov kontekstida, migrant (muhojir) - bu bir joydan ikkinchi joyga (uning tug‘ilgan joyi bo‘lmagan) ko‘chib o‘tgan shaxsdir: ish topish yoki yashash sharoitini o‘zgartirish maqsadida..

SO‘ROVNING ASOSIY XULOSALARI:

1) Respondentlarning 70 %dan ortig‘i, mehnat migratsiyasiga ketganidan so‘ng o‘zlariga yoki oila a‘zolariga jamiyat tomonidan munosabat o‘zgarganligi haqida ma‘lumotga ega emas yoki o‘zgarmagan deb hisoblaydilar. Qolgan taxminan 20 %i bu munosabat ijobiy tarzda va faqat 10%i - salbiy tarzda o‘zgargan deb hisoblashadi.

2) Respondentlarning 59%i O‘zbekistondagi mehnat muhojirlari bor oila farzandlariga mensimaslik faktlarini uchratmaganliklarini e‘tirof etdilar. So‘ralganlarning 17%i bunday faktlarga duch kelganlari haqida aytib o‘tishdi.

3) Respondentlarning 48%i mehnat migratsiyasi qolayotgan bolalarning xulq-atvoriga salbiy ta‘sir ko‘rsatdi deb hisoblaydilar, respondentlarning 35%i ta‘sirning mohiyati haqida ma‘lumotga ega emas, 16%i esa migratsiyaning migrantlar bolalariga nisbatan ijobiy ta‘sirini qayd etdi.

4) Odatda, mamlakatda qoladigan mehnat migrantlarining oila a‘zolariga ularning qarindoshlari (53%) yoki hech kim yordam bermas ekan (37%).

5) Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, migrantlar va ularning yaqinlari/qarindoshlari o‘rtasida yaqin aloqalar mavjud: so‘rov qilinganlarning 42%i ular har kuni aloqada bo‘lishlarini, 30%i haftada bir marta, 13%i oyida bir marta, va respondentlarning atigi 15%i yiliga bir muloqotda bo‘lishini yoki umuman muloqotda bo‘lmasliklarini e‘tirof etdidar.

6) So‘ralganlarning 26%i mehnat migratsiyasiga borish istagi yo‘qligi haqida aniq javob berdi. 50%i kelajakda mehnat muhojirlari rolida o‘zlarini tasavvur qilishlari mumkinligini - ya‘ni ular chet elda ishlash istagi haqidagi savolga ijobiy javob berdilar, qolganlari esa bu haqda bilmaydilar yoki o‘ylamaganlar.

7) Mehnat migratsiyasi jamiyatga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi degan fikrda bo‘lgan respondentlarning 50%i, migratsiya yashash uchun uy-joyga pul ishlab topish imkoniyatini berishini aytdilar.

Biz respondentlardan ularda xorijga mehnat migratsiyasiga ketgan tanishlari yoki qarindoshlari bormi, deb so‘radik. So‘ralganlarning 72%i ijobiy javob berdi, 7%i o‘zlari mehnat muhojirlari ekanligini aytib o‘tishdi.

Shuningdek, mehnat muhojirlari oilasi a‘zolari bo‘lgan respondentlardan - **ular kimlar bilan qolishdi deb so‘ralganda, quyidagi natijalar olindi:**

1. Ota yoki onasi bilan - 38%
2. Ota-ona ikkalasi bilan - 20%
3. Boshqa oila a‘zolari bilan - 17%
4. Bir o‘zim - 8%
5. Bobom/buvim bilan - 6%

Shuningdek, quyidagi javoblar ham bo‘ldi: akam/ opam, qaynonam/ qaynotam,

xolam, amakim, boshqa qarindosh-urug'lar, xotini/erim bilan.

Respondentlarning 70%dan ortig'i, mehnat migratsiyasiga ketganidan so'ng o'zlariga yoki oila a'zolariga jamiyat tomonidan munosabat o'zgarganligi haqida ma'lumotga ega emas yoki o'zgarmagan deb hisoblaydilar. Qolgan taxminan 20 %i bu munosabat ijobiy tarzda va faqat 10%i - salbiy tarzda o'zgargan deb hisoblashadi.

Shu bilan birga, agar ayollarning 16%i jamiyatda ularga nisbatan munosabat ijobiy tarafga o'zgardi deb hisoblasa, erkaklar orasida bu ko'rsatkich 21 %ga teng. Ayol respondentlar orasida ularga nisbatan munosabat yomonlashdi deb hisoblaganlar 12%ni tashkil etsa, erkaklar orasida bu 9 %ni tashkil qildi.

Respondentlarning 59%i O'zbekistondagi mehnat muhojirlari bor oila farzandlariga mensimaslik faktlarini uchratmaganliklarini e'tirof etdilar. So'ralganlarning 17%i bunday faktlarga duch kelganlari haqida aytib o'tishdi.

Bunday faktlarga duch kelgan 17%iga (taxminan 300 nafar respondentga) **migrant farzandlariga mensimaslik holatlari nimadan iborat deb so'ralganda**, quyidagi natijalar olindi:

1. Taxqirlashadi - 29%
2. Haqoratlashadi - 25%
3. Imtiyozlarini olib qo'yishadi - 17%
4. Tahdid qilishadi - 8%
5. Yelkalaridan silkitishadi - 7%
6. Ularga baqirishadi - 5%
7. Biron narsa qilishga majburlashadi - 4%
8. Doimo urishadi - 3%

Ushbu javob variantlarini bolalarga mehnat migratsiyasi ko'rsatgan ta'siriga ko'ra salbiy (urushqoq, mayus, o'qishni yomon o'zlashtirayapti va hokazo) va ijobiy (mehribonroq, o'qishda yaxshiroq o'qiyapti va hokazo) ta'sir deb tasniflasak: **respondentlarning 48%i mehnat migratsiyasi bolalarning xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatayapti deb hisoblaydilar,**

respondentlarning 35%i ta'sirning mohiyati haqida ma'lumotga ega emas, 16%i esa migratsiyaning bolalar xulq-atvoriga ijobiy ta'sir ko'rsatishini e'tirof etdilar. So'rov tahlillariga ko'ra, **odatda, mehnat muhojirlarining oilalariga qarindoshlari (53%) yordam beradi yoki hech kim yordam bermaydi (37%).**

Respondentlarning ta'kidlashicha, **mehnat muhojirlarining oilalariga asosan zarurat bo'lganda (43%) yoki doimiy ravishda (24%) yordam berilar ekan.**

Mehnat muhojirlarining oila a'zolariga yoki o'zlari muhojir bo'lgan respondentlarga **o'z vatanlarida qolgan yoki ketgan qarindoshlari/tanishlari bilan qanchalik tez-tez muloqot qilishlarini so'radik.** Natijalar shuni ko'rsatadiki, muhojirlar va ularning yaqinlari/qarindoshlari tez-tez aloqada bo'lib turishar ekan: ularning 42%i har kuni, 30 %i har hafta, 13 %i oyiga bir marta aloqaga chiqib suhbat qilib turishadi. Respondentlarning faqat 15 %i umuman muloqot qilmasliklari yoki yiliga bir marta muloqot qilishlari haqida yatib berishdi.

So'ralganlarning 26%i mehnat migratsiyasiga borish istagi yo'qligi haqida aniq javob berdi. 50%i kelajakda mehnat muhojirlari roliga o'zlarini

tasavvur qilishlari mumkinligini - ya'ni ular chet elda ishlash istagi haqidagi savolga ijobiy javob berdilar, qolganlari esa bu haqda bilmaydilar yoki o'ylamaganlar.

Sizningcha, mehnat migratsiyasi O'zbekistondagi oilalarga qanday ta'sir qiladi? - shunday savol bilan biz respondentlarimizga murojaat qildik. Quyida javoblarning natijalari keltirilgan:

1. Salbiy - 33%
2. ijobiy - 21%
3. Bilmayman - 19%
4. Neytral - 13%
5. Boshqa - 13%

Shu bilan birga, "Boshqa" variantini tanlagan respondentlarning ko'pchiligi vaziyatga bog'liq bo'lishini va mehnat migratsiyasini ham salbiy, ham ijobiy deb bilish mumkinligini ta'kidladilar. Shu bilan birga, ijobiy ko'rsatkichlar sifatida - mamlakatga va oilalariga moliyaviy mablag' yuborish va salbiy ko'rsatkich sifatida yosh avlodning ma'naviyatiga va tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi qayd etildi.

MEHNAT MIGRATSIYASINI OILALARGA TA'SIRI HAQIDA U-REPORTERLARINING FIKRI:

«Moliyaviy tomondan yaxshi lekin oilasi qolib ketyabdi. Oila buzilyabdi farzandlari qarovsiz».

"Har bir holatda individual. Men oila bilan birga mehnat migratsiyasi borish tarafdoriman".

«Millatimiz an'anasidan uzoqlashib ketyapti. Hurmat qilishni unitib bormoqda».

"O'z ehtiyojlariga zarur bo'lgan buyumlarni 10 yilda emas, balkim, 1-2 yilda sotib olyapti. O'zidan oshinib mahallalardagi zovurlarga ko'priklar qurdirishda, suv chiqarishda, asfalt yotkizishda homiylik qilishyapti. Men ham borib kamida 2 ta ish o'rin yaratmoqchiman va qolaversa yuqorida aytganimdek Hudo hohlasa ko'priklar qurmoqchiman..."

"Mehnat migratsiyasi bugungi kunda oilalarga iqtisodiy jihatdan naf keltirmoqda. Ba'zi bir kamchilik va oiladagi bolalar hayotida qandaydir o'zgarishlarning ro'y berishi migrant shaxs (ota yoki ona) ular bilan bo'lganida ham yuz berishi mumkin".

"Oilasini boqish maqsadida ishlab pul topish uchun ketishyapti bu ijobiy. Ishi bo'la turib ko'proqpul topish maqsadida ketayotganlar salbiy xolat".

"Har kimga har xil ta'sir qiladi, kimdirmamnun, kimdir sarson. Qaysidir migrantni oilasi xursand, yana kimdir afsusda. Xullas qanday yo'l va maqsadda ketganiga bog'liq".

"Qisman ijobiy - moddiy tarafdin, lekin yoshlarga salbiy".

"Ijobiy tomoni O'zbekistonga valyuta kirib keladi va boshqalar. Salbiy tomoni oiladagi farzandlar nazoratsiz qolishi oqibatida tarbiyasiz bo'lib jinoyatlar sodir etmoqda va boshqa salbiy oqibatlarga olib kelmoqda..."

“Moddiy jixatdan ijobiy, lekin ma’naviy jixatdan salbiy bunga izohni xojati yo’q hayotda ko’rib turibmiz”.

“Farzandlar mehsiz bo’lga ulg’ayadi, ular ota-onalar kerakli vaqtidayonida bulmaydi”. “Oxir-oqibat, hech bo’lmagani, oilaviy byudjetda pul bor.

Bu ishsizlikdan yaxshiroqdir. Ammo, yarimta oilalar, agar oila a’zolaridan biri bir mamlakatda, ikkinchisi esa boshqa mamlakatda bo’lsa - bu, albatta, achinarli hol atdir”.

«Oiladagilarning fikr-u xayolipul topishda bo’lib qoladi. Farzand tarbiyasi bir chetda qolib ketadi. Natijada kelajakda bu farzandlardan qanday natija kutish mumkin?»

O‘zbekistondagi oilalarga mehnat migratsiyasi qanday ta’sir qilishiga "ijobiy" va "salbiy" javoblarni tanlagan respondentlarga - biz aniqlashtiruvchi savollar berdik - bu nimada ifodalanadi?

Mehnat migratsiyasi jamiyatga ijobiy ta’sir ko’rsatadi degan fikrga ega respondentlarning 50%i bu uy joy uchun pul ishlab topishga imkon yaratadi, deb hisoblashadi.

Mehnat migratsiyasining oilalarga nisbatan ijobiy ta’siri bo‘yicha “Boshqa”variantim tanlagan respondentlarning 32%i ikkita asosiy omilni qayd etdi:

- moliyaviy barqarorlikka erishishga yordam beradi
- muxojirning dunyoqarashini kengaytiradi, hayot tajribasini va bilim beradi.

MIGRATSIYANING OILAGA IJOBIYTA’SIR KORSATADIDEB

FIKRLOVCHIU-REPORTYORLAR FIKRI:

“Hamma narsa uchun pul jamg’arishingiz mumkin, hamda butun dunyoni ko’rishingiz, ko’p narsalarni amalda ko’rmagan miyangizga ozuqa berishingiz mumkin. Bu o’z nuqtai nazariningizni shakllantiradi, o’z o’zimizni topishga yordam beradi, ya’ni o’zimiz kimligimizni anglashga yordam beradi.” Bizda aytishgandek, "Musofir bo’lmagani, musulmon bo’lmagani" - bu juda to’g’ri matal”.

“Barcha kerakli narsagapuljamg’arib, farzandlaringizgayaxshi ta’lim bera olasiz.”

«Orzu havaslarini amalga oshirishga yordam beradi».

«Yurt koradi. Odamlar bilan malumot almashadi».

Oilaga migratsiyaning salbiy omilini ko’rsatuvchi “Boshqa” variantlariga (bu respondentlarning 6%i), asosan, bolalar kerakli g’amxo’rlik va e’tibordan mahrum bo’layotgani qayd etildi.

MIGRATSIYANING OILAGA SALBIYTA’SIR KORSATADIDEB

FIKRLOVCHIU-REPORTYORLAR FIKRI:

«Bolalar ota-ona mehri qancha bo’lib qoladi, natijada raxmsiz vapulga o’ch bo’lib qoladi hayot tarzi ishdan chiqadi, ba’zi oilalarda hiyonatgacha borilyapdi».

"Biz juda istiqbolli odamlarniyo’qotamiz, ularning ba’zilari oliy ma’lumotga ega emas, ammo ular juda aqlli va keng dunyo qaashga ega."

«Migratsiyayurgan kishini sog’ligiga tasir otkazadi. Bu esa kelajakavlodga tasirini

otkazadi».

«Seni ota-onang chet elda ishlaydi deb kamsitadi ustozlar».

«Ey xooaam y3UMHU onaMHU ymudau MUCOX: y xaM KO.LIC.)ICIHI 3ypra myramu6, Poccuicaa umra Kemdu».

«Har tomonlama tasiri boladi: bolalar tarbiyasida ham, oilada ham, hattoki jamiyatga ham salbiy tasiri».

So‘rov yakunida, respondentlardan **migrant ota-onalarning farzandlariga zarur e‘tibor, g‘amxo‘rlik, ta‘lim va boshqa ijtimoiy ko‘makni olishlari uchun davlat nimalarni amalga oshirishi kerakligi to‘g‘risida** bitta taklif kiritishlarini so‘radik.

Barcha javoblar orasida eng ko‘p uchraydigan 9 ta taklif va fikrlarni ajratish mumkin:

1) Mamlakatda ish o‘rinlari sonini ko‘paytirish, ish haqi darajasini oshirish, mahalliy sharoitda ish sharoitlarini yaxshilash, bo‘sh ish o‘rinlari va ishga qabul qilish jarayoni to‘g‘risidagi ochiq axborot tizimini yaratish.

2) Bolalarni tarbiyalashga e‘tibor berish, bepul ta‘lim kurslarini / mashg‘ulot guruhlarini tashkil etish, o‘qishlarida ko‘maklashish, kitoblar bilan ta‘minlash. Sport va ijodiy klublarga bo‘sh vaqtlarini to‘liq to‘ldirish uchun ularni jalb qilish.

3) Bolalarga nisbatan doimiy e‘tibor, g‘amxo‘rlik, shuningdek vakolatli organlar (mahalla, patronaj, o‘qituvchilar, psixologlar yoki boshqa davlat organlari) tomonidan nazoratni kuchaytirish.

4) Bolalarning dam olish vaqtini keraklicha ta‘minlash, ayniqsa mamlakatning eng chekka hududlariga e‘tibor berish: bayramlar, ommaviy sayillar, mashhur va obro‘li shaxslar bilan uchrashuvlar va h.k.

5) Moddiy yordam, moliyaviy ko‘mak, ijtimoiy paketlarni taqdim etish, imtiyozlar, migrant oilalarning farzandlari uchun imtiyozli kreditlar.

6) Muhojirlar va ularning farzandlari huquqlarini himoya qilish. Muhojirlarning huquqlarini tushuntirish uchun veb-seminarlar tashkil etish, shuningdek, bolalarni qo‘rqitishdan va kattalar / o‘qituvchilar tomonidan yomon munosabatda bo‘lishidan himoya qilish.

7) Muhojirlarga yordam berish, chet ellik muhojirlarning farzandlariga yetarlicha tarbiya berish, ularning turmush sharoitlarini yaxshilash uchun xorijda maxsus markazlarni yaratish. Ularning ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish va qolgan oila a‘zolariga vaqtida yordam berish uchun elektron ma‘lumotlar bazasini yaratish.

8) Mamlakatni rivojlantirish yo‘lida asosiy to‘siq hisoblangan korrupsiyani bartaraf etish, ish o‘rinlarini yaratish va tegishli lavozimlar va bo‘sh ish o‘rinlariga tanlab olishning ochiq tizimini yaratish.

9) Oilani birlashtirishga ko‘maklashish va muhojirlar va ularning oila a‘zolari o‘rtasida, shu jumladan, virtual aloqa qilishini qo‘llab-quvvatlash. Shu maqsadda, chet eldagi mehnat muhojirlari va ularning oila a‘zolari o‘rtasidagi muloqot, asosan, Internet aloqasi orqali bo‘layotganini inobatga olib, mamlakatning chekka hududlarida Internet aloqasini ta‘minlash uchun infratuzilmani takomillashtirish. Maktablarda chet eldagi ota-onalar farzandlari bilan Internet orqali muloqot qilishlari mumkin bo‘lgan maxsus soat yoki kunlarni o‘tkazish.

Barcha takliflarni umumlashtirgan holda, mehnat migratsiyasidan kelib chiqadigan o‘zaro munosabatlarni tartibga solish tizimini o‘zgartirish bo‘yicha tizimli takliflarni ajratish mumkin:

10) ta‘lim tizimidagi islohotlar - ta‘lim sifatini oshirish, mehnat muhojirlarining qolgan bolalari ustidan nazorat va e‘tibor qilish tizimini yaratish;

11) ijtimoiy masalalar bilan shug‘ullanadigan va mehnat muhojirlari bilan ishlashni tashkil etish uchun mas‘ul bo‘lgan muayyan vakolatli muassasa / tashkilotni yaratish yoki aniqlash;

12) muhojirlar yoki ularning oila a‘zolarining huquqlarini himoya qilish, ularni zarur ish sharoitlari bilan ta‘minlash vakolatiga ega bo‘lgan mehnat muhojirlarini chet elga jo‘natish bilan shug‘ullanadigan maxsus markazlarning faoliyatini qayta tashkil etish va takomillashtirish;

13) mehnat migratsiyasi ko‘lami va holati bo‘yicha ma‘lumotlarga ega bo‘lish uchun elektron bazani yaratish, vas hu uning yordamida qo‘llab-quvvatlashga muhtoj bolalarni aniqlash.

MEHNAT MIGRANTLARINING MAMALAKATDA QOLAYOTGAN OILA A‘ZOLARINING SHAROITLARINI YAXSHILASH TO‘G‘RISIDAGI U-REPORTERLARINING FIKRI:

«Ularning hammasi ham e‘tiborga muhtoj deyish xato, lekin davlat tomonidan migrantlarning farzandlariga ta‘lim olish joyi orqali ko‘proq nazorat va e‘tiborni bersa maqsadga muvofiq bo‘ladi».

«Bolalarini har xil yoshlar ijtimoiy harakatlari, birlashmalarida faol bolishiga undash, oqishga ko‘proq jalb qiluvchiyozi va qishgi lagerlar tashkil qilishi mumkin».

«Hech narsa kerak emas faqat migratlarning huquqi poymol qilinmasa bas».

«Bo‘sh ish o‘rinlarini xalqqa osonroq va qulayroq ravishda ko‘rsatish kerak».

«npoBodumb eoicieiemoiuii eoiccMecmmuii iicmiponcoic ceMeu(doMOB), rde coeipoiccmieci demu mex, KTO yexaa padomamb 3a rpamu^eu».

«Ularni qdshimcha tarzda ilm olishiga, tarbiyasiga kdmaklashish. Internet sifatini yaxshilash va narxini pasaytirish kerak. Sababi migrant oilasi bilan ko‘proq ijtimoiy tarmoqlar orqali suxbatlashadi».

«Ularni ruhiyatiga ta‘sir qilmasdan to‘g‘rilik bilan nazorat qilish va tarbiyalash».

«Birinchi navbatda hammani o‘zimizda qoniarli ish bilan taminlash kerak. To‘g‘ri xozir buning iloji yo‘q. Menimcha, ularga chet elda oilaviy ishlashi uchun sharoit yaratish kerak. Misol uchun ko‘pchilik vatandoshlar yashaydigan joylarda o‘zimizning ta‘lim dasturi bo‘yicha bilim beruvchi muassasalar ochish kerakdir (masalan, Moskva oblasti Kaluga shaxrida 100 minglab yurtdoshlarimiz yashashar, bola-chaqasi esa maktabda o‘qiyotgani uchungina buyoqda qolishadi. Lekin o‘qishlari joyida emas. Sababi ularni hech kim nazorat qilishmaydida). Albatta buning uchun ular topgan daromadlaridan soliq to‘lashini yo‘lga qo‘yish kerak. Shunda bolalar ota-onasi qaramog‘ida bo‘ladi va ta‘lim tarbiyasi ham joyida bo‘ladi».

«Mehnat migrantlar farzandlarini qoldirib ketgan vasiylar bilan psixolog uchrashuvlari tashkil etish juda zarur».

«Hech qanday g'amxo'rlik qilishni keragi yo'q chunki migrantlarning farzandlari O'zbekistonda yashab ishlayotganlar farzandlaridan ko'ra baxtliroq va xech narsaga muxtojligi yo'q».

« Ularga O 'zbekona qadriyatlarini unutishga yo 'l qo 'ymaslik kerak».

«Bolalarni to'liq nazoratga olishi lozim. Bolalarningumuman bo'sh vaqti qolmasligi kerak. Masalan, maktabda darslar hozirda 12-13 gacha davom etadi. Bola o'qiyotganidan rohatlanishi kerak. O'quvchilar bilan doimiy psixolog shug'ullanishi, ularga ruhan yordam berishi kerak. Muammo oilaviy bo'lsa, kerak bo'lsa uni hal qilishga yordam berishi kerak. Psixolog huquqshunos bilan birga masalalarni hal qilishi lozim. Bolalarningbo'sh vaqtlarini samarali o'tkazishi uchun sportga, ilm olamiga katta e'tibor berish, bolalarni bunga qiziqtirish lozim. Har qanday o'quvchida qobiliyat bo'lishini hisobga olib ularga munosabat bildirish kerak. O'quvchilarni texnika sohasiga, umuman, ilm-fanga qiziqtirish maqsadida laboratoriyalar shakllantirish kerak».

“Bolalar bog'chasida, maktabda va boshqa joylarda ularni tahqirlamasliklarini n azorat qilish zarur. Masalan, sening otang Rossiyada, shuning uchun u Vatan xoini degan gaplarga yo 'l qo 'ymaslik kerak. Odatda bunday gaplarni kattalar bolalarga aytganini eshitish mumkin. Ota-onalardan birining chet elda ekanligini bilib olgan o 'qtuvchilar, bola otasini u yerdan biron bir narsa olib kelishni so 'rashi mumkin va buning o 'nriga yaxshi baho qo 'yishni va 'da qilishi mumktn ”.

“Hukumat bunday bolalar kelajagi uchun sarmoya kiritish uchun ijtimoiy dastur ishlab chiqishi zarur”.

«TaHbic БИХИЦИИИ .KCOK Kunuy KepeK бup .ccepce cyMuc copan бapcaH бoc opuH .KCOK adaM an KOuduK den Kaumapun .cciiбepeoii aa maHucuH bonun xau den .)icubepce cyMuc mauap mem ende MypreHnepnuH бapу mame .ccoKmcni cyMuc maбa aaMaraHnuKmaH uiem ende cyMuc ucaen .ccyp M^HUH nuKupuM».

«Davlattmtz kerakli yordamlar beryapti lekin biz insonlar bir-birlarimizga g 'amxo 'rlik qtlmayapmtz».

«Mehnat migrantlari yaqinlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlovchi tuzilma tuzish va ushbu tuzilma orqali migrantlar oilalariga kerakli ijtimoiy, ma'naviy va boshqa ko'maklarni berish loztm».

“Maktablarda bunday bolalarga ko 'proq e'ttbor qaratish va ularning boshqalardan ajralishini oldini olish kerak”.

“Mtgrant ishchilarning farzandlari alohida e'ttbor talab qiladi, deb o 'ylamayman. Mamlakatimizda chet elga ishlash uchun safarga ketish odatiy holdir. Agar bolalarni ta'ltm va ish bilan ta'mtnlash tizimini takomillashtirishga erishsak (to'garaklar va boshqalar), bu faqat bolalarga ijobiy ta'str ko'rsatadi. Bu shuningdek, mehnat muhojirlarining bolalariga ham tegishli. ”

«Har haftasiga/oyiga ularga ko'nglini ko'tarish uchun tadbirlar tashkil qilish tarbiyasi bilan shug'ullanish kerak, ularning soni juda ko'p bo'lgani uchun ijtimoiy yordam berish qiyin, shuning uchun MFYbilan hamkotlikda "Ezgulikkuni"ni tashkil qilib mahalladagi aholi bilan ijtimoiyyordam bersak bo'ladt».

«Shu bolalarning ko 'zida ozgina bo 'lsa ham quvonch bo 'lishi uchun o 'sha

hududdagi hokim, mahalla raislari, maktab direktorlari, mahalladagi faol kishilar, sponsor uchun istalgan bitta firma(ko'ngilli), san'at odamlari boshchiligida hech bolmasa ikki haftada bir marta bo'lsa ham ko'ngilochar tadbirlar o'tkazish tarafdoriman. Bolalar ko'rsin, bilsin, o'rgansin esidan chiqmasin shunaqa bayramlar. Bunday tadbirlarni har bir uchastkada o'tkazilayotganligiga qattiq e'tibor berish kerak. Tuman markazlaridagina tashkil qilinib qoladi xolos».

«Menimcha, ularning farzandlarini bir kun kelib xuddi ota-onasidek bolib chetga ketishlarini oldini olish maqsadida, fan togaraklariga izchillik bilan jalb etish, qiziqtirish, hayot tarzini boriga konib yashash degan tuchunchalardan ozod etishimiz oz taqdirini vatan taqdiri bilan chambarchas holda his qilishlariga orgatishimiz shart va zarur. U-Report ortida xizmat qilayotgan vatandoshlarimizga esa kattakon rahmat!!!»

«Elchixonalar huzurida milliy an'analarni urf --odatlarni o'rgatadigan ayni vaqt yurtimizda yoshlarga. yaratilayotgan imkoniyatlar haqida ma'lumot beruvchi markaz tashkil qilish kerak».

«Xap 6up mabauM Myaccacacura 6up Hafyap uoicmiiMoiiii epdaM xoduMURnmamu mawKua 3mum».

«Davlat va xususiy kanallari, ijtimoiy tarmoqlarda xorijiy davlatlarda migratsiya xizmatlari, huquqiy xizmatlar, davlat elchixonalari faoliyati, ular bilan qanday bog'lanish, qaysi davlatga borayotganda nimaga e'tibor qaratish haqida ko'rsatuvlar namoyish etish lozim. Shuningdek, adliya vazirligi axborot kanali kabi kanal ochish va o'zbek tilidayuqoridagi mavzulardan doimiy ahborot berib borish lozim».

«Chetda ishlashga chiqib ketayotgan fuqaro farzandlari tarbiyasiga ma'sul(javobgar) shaxsni (qarindoshi) ko'rsatgandan so'ng, Davlat tomonidan ruxsat berilishini joriy etish. Kerak bo'lsa qonuniylashtirish kerak...».

«Chet el qonun va qoidalari bilan tanishishga har 3 oydan seminar yoki online shakldagi vebinarlar o'tkazishi hamda ularga online tarzda elektron pochta orqali taklif va tavsiyalar berishganlarida migrantlarga kattayordam bo'lar edi».

«Migrant sifatida ketganlarning oilasidagi voyaga yetmaganlarni ro'yxatini shakllantirish kerak. Bu ro'yxat asosida mahalla fuqarolaryig'ini qoshida alohida komissiya tuzish kerakki, komissiya shu oilalarning doimiy kuzatib turishi, zarur hollarda oilalardagi salbiy va ijobiy jarayonlarni qayd etib borishi kerak».

«Davlat tomonidan ularning qo'llab-quvvatlanishi uchun maxsus dastur ishlab chiqish lozim. Hozirda menda ayni shunga munosib bo'lgan bir dastur mavjud. Agarda men bilan bog'lansangiz men berishim mumkin».

«Mening taklifim shundan iboratki, Davlat mehnat migrantlarining farzandlari bilan mahalla, O'zbekiston yoshlar ittifoqi, yoki bola huqulari bo'yicha har bir tuman, viloyat, shahar xodimlari suhbat o'tkazib, ularning orzulari, nimalarga qiziqishlari, otasi yoki onasi nima uchun chet elga ishlashga ketganligi va ketganidan keyin oilaviy sharoitlari qanday, o'z orzulari ro'yobga chiqishi uchun qanday yordam kerakligi haqida mustaqil fikrlarini bilish lozim. Misol sifatida mening dadam ham yaqinda chet elga ishlashga Rossiyaga ketdilar. Nimaga ketdilar albatta biz farzandlarini kelajagini, orzularini o'ylab, o'z kasblariga oid

Respublikamizda yaxshi ish bo'lmaganligi tufayli ketdilar. Biz oilada 5 ta farzandimiz bizlarni boqish kerak, o'qishlarga kirdirib, uylantirishlari kerak. Dadam ko'p farzandli ota bo'lgani uchun sharoit imkoniyatlar unchalik yaxshi emas. Lekin ota-onamizning bizga bergan to'g'ri tarbiyalari orqali biz bundan nolamaymiz va ota-onalarimizga, Yurtimizga munosib farzandlar bo'lib yetishish maqsadida biz harakatdan, o'qib izlanishdan, ijod va mehnat qilishdan aslo charchamaymiz. Sizlarga ham katta rahmat o'zimning mustaqil fikrimni va taklifimni aytishga imkoniyat yaratib berganingiz uchun!!»

Muhokama uchun savollar:

1. O'zbekiston sharoitida bola huquqlarini himoya qilishda davlat, nodavlat va xalqaro tashkilotlar roli nimalardan iborat?
2. O'zini o'zi boshqarish organlarida ota-onalar universiteti faoliyati haqida ma'lumot bering.
3. Aholining bola huquqlari borasidagi xabardorlik daradasini o'rganish va oshirish metodlari haqida nimalarni bilasiz?

Mustaqil ta'lim (MT)

1	Inson huquqlari tushunchasi va inson huquqlari ta'minlanishining huquqiy asoslari.	
2	Insonning qadr-qimmatini, uning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari. Inson huquqlari jahon sivilizatsiyasining umum e'tirof etilgan qadriyati sifatida.	
3	O'zbekiston Respublikasining inson huquqlarini ximoyalash bo'yicha xalqaro institutlar bilan hamkorligi.	
4	O'zbekiston Respublikasida bola huquqlarini himoya qilishning institutsional asoslari.	
5	Inson huquqlari sifatida ayol huquqlari tarixi va uning rivojlanish dinamikasi.	
6	Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi.	
7	“Yoshlar– 2020: Global birdamlik, barqaror rivojlanish va inson huquqlari” bo'yicha Samarqand forumi.	
8	O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar.	
9	O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoevning “Yangi O'zbekiston strategiyasi” asarida davlat boshqaruvini takomillashtirish va modernizatsiyalash masalalari.	
10.	Uchinchi Renessansni amalga oshirish zaruriyati va mohiyati.	

Glossariy

Inson va fuqaroning huquq va erkinliklari - insonga beqam ko'st yashash imkoniyatini beruvchi, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va siyosiy sohalarida o'zining imkoniyat va talablarini amalga oshirishni ta'minlovchi huquqiy maqom. Inson huquqlari va erkinliklariga rioya etish O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyaviy tuzumining asosidir.

Fuqarolik huquqlari – bu tabiiy xarakterda bo'lgan, ya'ni insonga tug'ilishi bilan beriladigan huquqlar. Ular insonning individual erkinligini kafolatlashga, shahsni boshboshdoqlikdan va davlat va uni organlarining arlashuvidan himoya qilishga qaratilgan. Ularga, yashash huquqi, erkinlik va shahsiy dahlsizlik, shahsning sha'ni, qadr-qimmatini, adolatli va mustaqil ommaviy sud, e'tiqod erkinligi, ko'chib yurish erkinligi kabi huquqlar kiradi.

Siyosiy huquqlar – fuqarolarning davlat va ijtimoiy xayotda faol ishtirok etish imkoniyatini belgilab beradi. Ularning ichida eng muhimlari: turli davlat organlariga saylash va saylanish huquqi, partiyalarga, assotsiatsiyalar kabi turli jamoat birlashmalariga birlashish huquqi namoyishlar, mitinglar va yig'ilishlar o'tkazish huquqi, fuqarolarning murojaatlari, so'z erkinligi kabi huquqlar kiradi. Konstitutsiyaning 2 bo'limi va 5-11 boblari, ya'ni 18-moddadan 52 moddagacha Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlariga bag'ishlanadi.

Shahsiy huquq va erkinliklar – tabiiy huquq va erkinliklari bo'lib, uning xayoti, sog'lig'i, or-nomusi, sha'ni. qadr-qimmatini ta'minlashga qaratilgan huquqlar guruhi hisoblanadi.

Bola huquqlari – inson huquqlarining bolaga nisbatan qo'llanilishi. Bu sohadagi maxsus normalarning ishlab chiqilishi, bolaning jamiyatdagi alohida holati, ularning oiladagi o'rni, yoshi bilan bog'liq maxsus huquqlarning hamma avlat qonunchiligida belgilanmaganligi voyaga yetganlar huquqlarning barchasiga ega emasligidan kelib chiqadi. Bola huquqlari Xalqaro huquqiy aktlarda mustahkamlanishi muxim ahamiyat kasb etadi. Bola huquqlari sohasiga tegishli xalqaro xujjatlarning ko'pchiligi u yoki bu doirada yosh bolalarga tegishlidir.

Bolaning qonuniy vakillari – ota-onalar, farzandlikka oluvchilar, vasiylar, homiylar. Bola huquqlari to'g'risidagi Deklaratsiya – BMT tomonidan 1959-yilda qabul qilingan. Deklaratsiya (lot. Declaratio-“e'lon qilish” so'zidan olingan) majburiy kuchga ega bo'lmagan, tavsiyaviy xarakter kasb etuvchi, asosiy tamoyillarni o'zida aks ettiruvchi dasturiy qoidalar yig'indisi.

Ombudsman (shved. Ombudsman – kimningdir qiziqishi, taraflarning vakili degan ma'noni bildiradi) – ishonchga loyiq mustaqil shaxs, ayrim fuqarolarning huquqini himoya qilish uchun parlament tomonidan vakolatli hisoblanadi, barcha davlat organlari va ularning vakillari ustidan kengroq formada nazorat etish tushuniladi. Ombudsman boshqa davlat organlariga (ijroiya hokimiyat) nisbatan parlamentning odatdagi funksiyasining nazoratini kengaytiradi hamda qo'shimchalar kiritadi va yordam beradi. Shuning uchun dunyoning ko'p mamlakatlarida nazoratning amaldagi shakllariga qo'shimcha bo'lib, yana bir nazorat shakli "ombudsman" kiritildi. Hozirgi vaqtda dunyoning

turli davlatlarida yuzga yaqin ombudsmanlar paydo bo'lgan, qaysiki bu mansabdor shaxs bir davlatda, Skandinaviya mamlakatlarida ombudsman, Ispaniya va Kolumbiyada xalq himoyachisi, Fransiyada vositachi (mediatr), Ruminiyada xalq advokata, O'zbekistonda Inson huquqlari bo'yicha Oliy Majlis vakili va hokazo. Ombudsman xar xil yo'llar bilan saylanishi yoki tayinlanishi mumkin. O'zbekistonda "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili to'g'risida"gi qonunning (1997 yil 24 aprel) 3-moddasiga asosan Vakil Oliy Majlis tomonidan deputatlar orasidan Oliy Majlisning vakolati muddatiga (5 yilga) saylanadi.

Axloq – aslida arabcha so'z bo'lib, xulq-atvor, yurish-turish, tarbiya degan ma'nolarni anglatadi. «Odob», «xulq-atvor» ma'nolarida ham ishlatiladi. Hozirgi vaqtda bu tushuncha jamiyatning axloqiy hayotida yuz beradigan barcha jarayonlarning majmuini aks ettiradi. Axloq tushunchasini ikki xil ma'noda ko'rish mumkin: axloq umumiy tushuncha sifatida etikaning tadqiqot ob'ektini anglatasa, yakka tushuncha sifatida inson fe'l-atvori va xatti-harakatining o'ziga xos ko'rinishini anglatadi.

Kasb odobnomasi – oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlari hamda ishchi xodimlarining xizmat davomida va xizmatdan tashqari vaqtda yurish-turish qoidalarini belgilaydigan asosiy talablar majmuidir.

Korrupsiya – shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish.

Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik – korrupsiya alomatlariga ega bo'lgan, sodir etilganligi uchun qonun hujjatlarida javobgarlik nazarda tutilgan qilmish.

Manfaatlar to'qnashuvi – shaxsiy (bevosita yoki bilvosita) manfaatdorlik shaxsning mansab yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga ta'sir ko'rsatayotgan yoxud ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan hamda shaxsiy manfaatdorlik bilan fuqarolarning, tashkilotlarning, jamiyatning yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari o'rtasida qarama-qarshilik yuzaga kelayotgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo'lgan vaziyat.

Xalqaro huquqda inson huquqlari – XX asrning 90-yillarida vujudga kelgan xalqaro huquqning yangi huquq sohasi, milliy huquqda xalqaro standartni tashqil etuvchi fuqarolarning huquq va erkinliklarining xalqaro huquqiy muhofazasini ta'minlaydi. Shuningdek, bu sohada xalqlar huquqlari ham ko'rib chiqiladi. Xalq - xalq birinchi marta xalqaro huquq sub'ekti sifatida 1945 yili BMT Ustavida "xalqlarning tengligi va o'z taqdirini o'zi belgilash" tamoyilining mustahkamlanishi natijasida tan olingan. Hozirgi vaqtda xalqaro huquqda xalqlar huquqi turli konvensiya va deklaratsiyalarda o'z aksini topgan. Shu bilan birga, xalqaro hamjamiyat tomonidan umumiy tan olingan yagona "xalq" tushunchasi hozirga qadar ishlab chiqilmagan, faqat xalqaro huquqda emas, balki etnografik adabiyotlarda ham "xalq" tushunchasi to'g'risidagi munozaralar XIX asrdan buen davom etib kelmoqda.

Inson huquq va erkinliklari kafolatlari – inson huquq va erkinliklarini amalga oshirishni ta'minlash tizimi. Huquq va erkinliklarni kafolatlovchi hujjatlarga O'zbekiston Respublikasi qonunlari, birinchi navbatda.

Ilovalar

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2019 yil 23 avgust kuni xalq ta'limi tizimini rivojlantirish, pedagoglarning malakasi va jamiyatdagi nufuzini oshirish, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish masalalariga bag'ishlangan videosektor yig'ilishi bo'lib o'tdi.

«Davlatimiz rahbari prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovatsion va kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma'naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta'lim tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqda.

Prezidentimiz yig'ilishda maktab ta'limi tizimini isloh qilish bo'yicha mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, bu borada oldimizda turgan dolzarb vazifalar haqida fikr yuritir ekan, ulug' ma'rifatparvar bobomiz Mahmudxo'ja Behbudiyning «Dunyo imoratlari ichida eng ulug'i maktabdir» degan fikrini alohida ta'kidlab, bu masalaning mohiyati va ahamiyatiga atroflicha to'xtalib o'tdi.

Haqiqatan ham, jahondagi rivojlangan davlatlar tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularda jamiyat hayotini o'zgartirishga qaratilgan islohotlar avvalo ta'lim tizimidan, bog'cha, maktab, tarbiya masalasidan boshlanganini ko'ramiz. Chunki maktabni o'zgartirishdan turib, odamni, jamiyatni o'zgartirib bo'lmaydi. Ta'lim va tarbiyaning asosi, poydevori bu – maktab. Maktabni maktab qiladigan kuch esa o'qituvchilardir.

Ma'lumki, murakkab o'tish yillarida maktablardagi ma'naviy-ma'rifiy muhit, o'qituvchi kasbining obro'yi, nufuzi pasayib ketgani, yangi davr pedagoglarini tarbiyalash, pedagogika fanini rivojlantirish, innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etishga yetarli e'tibor berilmagani sohada bir qator jiddiy muammolarni keltirib chiqardi.

Keyingi yillarda ana shu muammolarni samarali hal etish, kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha mamlakatimizda ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz tomonidan xalq ta'limi tizimiga oid 6ta farmon va qaror, Vazirlar Mahkamasining 21ta qarori qabul qilinib, bu sohadagi islohotlarning huquqiy-me'yoriy asoslari mustahkamlandi.

Ota-onalar, jamoatchilikning istaklari inobatga olinib, yurtimizda 11 yillik maktab ta'limi tizimi tiklandi. So'nggi uch yilda yurtimizda 157ta umumta'lim maktabi yangidan qurildi.

Ulug' allomalarimiz – Mirzo Ulug'bek va Muhammad Xorazmiy nomidagi iqtidorli bolalar maktablari, Hamid Olimjon va Zulfiya, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Ibroyim Yusupov, Ishoqxon Ibrat, Muhammad Yusuf, Halima Xudoyberdiyeva nomlari bilan atalgan ijod maktablari, «Temurbeklar maktabi», Prezident maktablari, xususiy maktablar singari yangi va zamonaviy namunadagi

ta'lim dargohlari tashkil etilgani yurtimiz farzandlari uchun ta'lim-tarbiya olish borasida yangi imkoniyatlar ochib bermoqda.

Ta'lim-tarbiya ishlarini samarali olib borishda erkak o'qituvchilarning alohida o'rni va ta'siri borligi hisobga olinib, ko'rilgan aniq chora-tadbirlar natijasida xalq ta'limi tizimiga 12 ming 871 nafar erkak o'qituvchi qaytdi.

Pedagog xodimlar mehnatini rag'batlantirish bo'yicha katta ishlar qilinmoqda. Oxirgi 3 yilda o'qituvchilarning ish haqi o'rtacha 2,5 barobar oshirildi. Uzoq tumanlarga borib ishlayotgan pedagog kadrlar mehnatini rag'batlantirish bo'yicha aniq mezonlar belgilandi. Ularga 50 foizgacha qo'shimcha oylik ustamalar to'lanmoqda. Bu olis hududlarda yetishmayotgan mingdan ziyod o'qituvchini jalb etish imkonini berdi. Nafaqa yoshida faoliyatini davom ettirayotgan o'qituvchilarga pensiyasi to'liq miqdorda berilmoqda», deyiladi prezident matbuot xizmati xabarida.

«Hurmatli muallimlarimiz, jonkuyar maktab direktorlarini, soha faxriylarini el-yurtimizning tayanchi va suyanchi, deb bilamiz. Maktablar tizimini rivojlantirish uchun bundan buyon ham mablag'ni, imkoniyatni aslo ayamaymiz. Kelajak avlodimiz taqdiri, butun millatimiz, xalqimiz, davlatimiz taqdiri muhtaram muallimlarga bog'liq», deydi prezident.

Ammo amalga oshirilayotgan ijobiy o'zgarishlarga qaramasdan, ta'lim tizimida hamon tizimli muammolar borligi, maktablarning moddiy-texnik bazasi, ayrim pedagog xodimlarning bilim va malakasi bugungi zamon talablariga javob bermasligi yig'ilishda tanqid qilib o'tildi.

Ta'lim-tarbiya sohasida zamonaviy va oqilona tizim yaratish, o'qitish metodlari, ta'lim standartlari, darslik va o'quv qo'llanmalarini yangilash zarurligi, bilim berishda chet eldagi ilg'or tajribalardan foydalanish, tarbiyada esa milliy an'ana va qadriyatlarga suyanish muhimligi qayd etildi.

Davlatimiz rahbari «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» degan tamoyilga asoslangan holda, milliy g'oya va uning mafkuraviy negizlarini puxta ishlab chiqish, yosh avlodni bolalikdan milliy g'urur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb ahamiyatga ega ekanini ta'kidladi.

Maktablardagi kamchiliklarni tuzatish, ta'lim sifatini nazorat qilish uchun ota-onalar, keng jamoatchilikning ishtiroki zarurligiga alohida e'tibor qaratildi.

«Maktab bu hayot-mamot masalasi, kelajak masalasi. Uni davlat, hukumat va hokimlarning o'zi hal qilolmaydi. Bu butun jamiyatning ishi, burchiga aylanishi kerak», dedi Shavkat Mirziyoyev.

O‘zbekiston Respublikasi

Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi

TERMIZ MUHANDISLIK - TEXNOLOGIYA INSTITUTI

IJTIMOIIY GUMANITAR FANLAR KAFEDRASI

**“IJTIMOIIY ISHDA BOLALAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH
fanidan**

fan dasturi

Bilim sohasi;	100000— Gumanitar soha
Ta’lim sohasi;	120000— Gumanitar fanlar

Termiz

Mazkur fanning sillabusi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2023-yil 9-iyundagi "Oliy ta'limning uslubiy-me'yoriy hujjatlarini ishlab chiqish jarayonini takomillashtirish to'g'risida"gi 259-son buyrug'i asosda ishlab chiqildi.

Modul/ FAN SILLABUSI

Ijtimoiy fanlar fakulteti

60920100 - Ijtimoiy ish (Fuqarolarni o'z-o'zini boshqarish organlari sohalari bo'yicha)

Fan nomi:	Ixtisoslik fani	
Fan turi	Majburiy	
Fan kodi:	IIBHQ-1.06	
Yil:	2023-2024	
Semestr:	1	
Ta'lim shakli:	<i>Sirtqi</i>	
Mashg'ulotlar shakli va semestrga ajratilgan soatlar:		
	<i>I semester</i>	
Ma'ruza	12	
Amaliy mashg'ulotlar	-	
Laboratoriya mashg'ulotlari	-	
Seminar	12	
Mustaqil ta'lim	96	
Kredit miqdori	4	
Baholash shakli	Imtihon	
Fan tili	o'zbek	

Fanning maqsadi	
FMI	Kelajakdagi kasbiy faoliyatida milliy va xalqaro qonunchilikda bola huquq va qonuniy manfaatlariini himoya qilish sohasidagi bilimlarni egallash va talabalarda bola huquqlari sohasidagi qonun hujjatlarini ijtimoiy ishda qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish haqida bilim berish.

Ta'lim natijalari (TN)	
<i>Bilimlar jihatidan:</i>	
TN1	Bolalar huquqlarini himoya qilish mavzusini o'rganishga nazariy bilimlar, metodologik yondashuvni shakllantirishning o'ri va ahamiyatini ochib berish.
TN2	
TN3	bolalar huquqlarini himoya qilish mavzusini o'rganishga nazariy bilimlarni mustahkamlaydi.
TN4	Ijtimoiy ish sohasida milliy qonunchilik asosida bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha nazariy ma'lumotlar oladi.
<i>Ko'nikmalar jihatidan:</i>	
TN1	bolalar huquqlarini himoya qilish mavzusini o'rganishga amaliy ko'nikmalar shakllantiriladi.
TN2	Turli sharoitlarda bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha qonunlarni biladi.

Fan mazmuni	
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M)	
M1	Bola huquqlari:tushunchasi va mohiyati. Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosati.
M2	Milliy qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.
M3	Bola huquqlari to'g'risidagi xalqaro Konvensiya
M4	Ijtimoiy ishda bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari.
M5	Bolalar ombudsmani milliy va xalqaro tajriba.
M6	O'zbekistonda bola huquqlarini himoya qilishning institutsional tizimi. Bola huquqlarini himoya qilishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli.

Mashg'ulotlar shakli: seminar (S)	
S1	Bola huquqlari:tushunchasi va mohiyati. Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosati.
S2	Milliy qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.
S3	Bola huquqlari to'g'risidagi xalqaro Konvensiya
S4	Ijtimoiy ishda bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari.

S5	Bolalar ombudsmani milliy va xalqaro tajriba.
S6	O'zbekistonda bola huquqlarini himoya qilishning institutsional tizimi. Bola huquqlarini himoya qilishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli.

Mustaqil ta'lim (MT)	
1.	Seminar mashg'ulotga tayyorgarlik ko'rish va uy ishlarini bajarish 96 soat
2.	Vaziyatli masalalar (kazu) tuzish 24 soat
3.	Berilgan manbalarni tarjima qilish 24 soat
4.	Bolalar va insoq huquqlari bo'yicha berilgan mavzular bo'yicha esse yozish 24soat
5.	Berilgan mavzular bo'yicha taqdimot tayyorlash 24 soat

Asosiy adabiyotlar	
1.	O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2022-y., 16-son.
2.	Певсова Е.А. Права детей и молодежи в российском и зарубежном законодательстве: сравнительно-правовой подход. М.: Международный юридический институт, 2015. — 284 с.
3.	A.A.Gulova Ijtimoiy ishda bolalar huquqlarini himoya qilish. O'quv qo'llanma. Buxoro.,2022-yil.

Qo'shimcha adabiyotlar	
1.	Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent, 2021.
2.	Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent: O'zbekiston, 2017.
3.	Путеводител по Европейской Конвенции о защите прав человека / Д. Гомиен. -Осло: Изд-во Совета Европ.;, 2000;
4.	“Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni 2008-yil 7-yanvar
5.	“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida” gi Xalqaro Pakt // Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar to'plami. Mas'ul muharrir Saidov A. - Toshkent: Adolat, 2004-yil.

Talabning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatgichini nazorat qilishda quyidagi mezonlar tavsiya etiladi:

a) 5 (90-100) baho olish uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- fanning mohiyati va mazmunini to'liq yoritib olsa;
- fanning mavzularni bayon qilishda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va chalkashliklarga yo'l qo'ymas;
- fan bo'yicha mavzu materiallarining nazariy yoki amaliy ahamiyati haqida aniq tasavvurga ega bo'lsa;
- fan doirasida mustaqil erkin fikrlash qobiliyatini namoyon eta olsa;
- berilgan savollarga aniq va lo'nda javob bera olsa;
- konspektga puxta tayyorlangan bo'lsa;
- mustaqil topshiriqlarni to'liq va aniq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonunlar va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarni to'liq o'zlashtirgan bo'lsa;
- fanga tegishli mavzulardan biri bo'yicha ilmiy maqola chop ettirgan bo'lsa;
- tarixiy jarayonlarni sharhlay olsa.

b) 4 (70-89) baho olish uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- fanning mavzularni bayon qilishda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va chalkashliklarga yo'l qo'ymas;
- fanning mazmunini amaliy ahamiyatini tushingan bo'lsa;
- fan bo'yicha berilgan topshiriq va vazifalarni o'quv dasturi doirasida bajargan bo'lsa;
- fan bo'yicha berilgan savollarga to'g'ri javob bersa;
- fan bo'yicha konspektni puxta shakllantirgan bo'lsa;
- fan bo'yicha mustaqil topshiriqlarni to'liq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonun va boshqa me'yoriy hujjatlarni o'zlashtirgan bo'lsa.

c) 3 (60-69) baho olish uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- Fan haqida umumiy tushunchaga ega bo'lsa;
- Fanning mavzularni tor doirada yoritib, bayon qilishda ayrim chalkashliklarga yo'l qo'yilmas;
- Bayon qilish ravon bo'lmasa;
- Fan bo'yicha savollarga mujmal va chalkash javob olinsa;
- Fan bo'yicha matn puxta shakllantirilmagan bo'lsa.

d) Quyidagi hollarda talabning bilim darajasi qoniqsiz 2 (0-59) baho bilan baholanishi mumkin:

- fan bo'yicha mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rilmagan bo'lsa;
- fan bo'yicha mashg'ulotlarga doir hech qanday tasavvur ega bo'lmasa;
- fan bo'yicha matnlarni boshqalardan ko'chirib oganligi sezilib tursa;
- fan bo'yicha matnda jiddiy xatolik va chalkashliklarga yo'l qo'ingan bo'lsa;
- Fanga doir berilgan savollarga javob olinmasa;
- Fanni bilmasa.

Fan o'qituvchisi to'g'risida ma'lumot

Muallif:	Xudayberdiyev Xursand
E-mail:	xursandxudayberdiyeva@mail.ru
Tashkilot:	TMTI Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrası
Taqrizchilar:	Tarix fanlari nomzodi, dostent A.To'xtayev

Mazkur Sillabus universitet o'quv-uslubiy Kengashining 2023-yil ___ -avgustdagi 1-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan.

Mazkur Sillabus "Ijtimoiy gumanitar fanlari" kafedrasining 2023-yil __ avgustdagi 1-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan.

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i:

Fakultet dekani:

Kafedra mudiri:

Tuzuvchi:

X. Xudayberdiyev

O‘zbekiston Respublikasi

Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi

Termiz muhandislik - texnologiya instituti davlat universiteti

**“IJTIMOIY ISHDA BOLALAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH
fanidan**

SILLABUS

(sirtqi ta’lim shakli 1- kurs talabalari uchun)

Bilim sohasi	100 000 - Sog‘liqni saqlash va ijtimoiy ta’minot
Ta’lim sohasi	110 000 - Ijtimoiy ta’minot
Ta’lim yo‘nalishi	60920100 - Ijtimoiy ish

Termiz - 2023

Mazkur fanning sillabusi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2023-yil 9-iyundagi "Oliy ta'limning uslubiy-me'yoriy hujjatlarini ishlab chiqish jarayonini takomillashtirish to'g'risida"gi 259-son buyrug'i asosida ishlab chiqildi.

Modul/ FAN SILLABUSI
Ijtimoiy fanlar fakulteti
60920100 - Ijtimoiy ish (Fuqarolarni o'z-o'zini boshqarish organlari sohalari bo'yicha)

Fan nomi:	Ixtisoslik fani	
Fan turi	Majburiy	
Fan kodi:	IIBHQ-1.06	
Yil:	2023-2024	
Semestr:	1	
Ta'lim shakli:	<i>Sirtqi</i>	
Mashg'ulotlar shakli va semestrga ajratilgan soatlar:		
	<i>I semester</i>	
Ma'ruza	12	
Amaliy mashg'ulotlar	-	
Laboratoriya mashg'ulotlari	-	
Seminar	12	
Mustaqil ta'lim	96	
Kredit miqdori	4	
Baholash shakli	Imtihon	
Fan tili	o'zbek	

Fanning maqsadi	
FM1	Kelajakdagi kasbiy faoliyatida milliy va xalqaro qonunchilikda bola huquq va qonuniy manfaatlariini himoya qilish sohasidagi bilimlarni egallash va talabalarda bola huquqlari sohasidagi qonun hujjatlarini ijtimoiy ishda qo'llash bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish haqida bilim berish.

Ta'lim natijalari (TN)	
<i>Bilimlar jihatidan:</i>	
TN1	Bolalar huquqlarini himoya qilish mavzusini o'rganishga nazariy bilimlar, metodologik yondashuvni shakllantirishning o'rni va ahamiyatini ochib berish.

TN2	Ijtimoiy ishda qo'llaniladigan qoidalar, qonunlar va toifalar nuqtai nazaridan alohida yondashuvni shakllantirish.
TN3	bolalar huquqlarini himoya qilish mavzusini o'rganishga nazariy bilimlarni mustahkamlaydi.
TN4	Ijtimoiy ish sohasida milliy qonunchilik asosida bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha nazariy ma'lumotlar oladi.
<u>Ko'nikmalar jihatidan:</u>	
TN1	bolalar huquqlarini himoya qilish mavzusini o'rganishga amaliy ko'nikmalar shakllantiriladi.
TN2	Turli sharoitlarda bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha qonunlarni biladi.

Fan mazmuni	
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M)	
M1	Bola huquqlari: tushunchasi va mohiyati. Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosati.
M2	Milliy qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.
M3	Bola huquqlari to'g'risidagi xalqaro Konvensiya
M4	Ijtimoiy ishda bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari.
M5	Bolalar ombudsmani milliy va xalqaro tajriba.
M6	O'zbekistonda bola huquqlarini himoya qilishning institutsional tizimi. Bola huquqlarini himoya qilishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli.

Mashg'ulotlar shakli: seminar (S)	
S1	Bola huquqlari: tushunchasi va mohiyati. Bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat siyosati.
S2	Milliy qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari. Xalqaro qonunchilikda bola huquqlari kafolatlari.
S3	Bola huquqlari to'g'risidagi xalqaro Konvensiya
S4	Ijtimoiy ishda bola huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari.
S5	Bolalar ombudsmani milliy va xalqaro tajriba.
S6	O'zbekistonda bola huquqlarini himoya qilishning institutsional tizimi. Bola huquqlarini himoya qilishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli.

Mustaqil ta'lim (MT)	
6.	Seminar mashg'ulotga tayyorgarlik ko'rish va uy ishlarini bajarish

	soat	
7.	Vaziyatli masalalar (kazu) tuzish soat	24
8.	Berilgan manbalarni tarjima qilish soat	24
9.	Bolalar va insoq huquqlari bo'yicha berilgan mavzular bo'yicha esse yozish 24soat	
10.	Berilgan mavzular bo'yicha taqdimot tayyorlash soat	24

Asosiy adabiyotlar		
4.	O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2022-y., 16-son.	
5.	Певсова Е.А. Права детей и молодежи в российском и зарубежном законодательстве: сравнительно-правовой подход. М.: Международный юридический институт, 2015. — 284 с.	
6.	A.A.Gulova Ijtimoiy ishda bolalar huquqlarini himoya qilish. O'quv qo'llanma. Buxoro.,2022-yil.	

Qo'shimcha adabiyotlar		
6.	Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent, 2021.	
7.	Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent: O'zbekiston, 2017.	
8.	Путеводител по Европейской Конвенции о защите прав человека / Д. Гомиен. -Осло: Изд-во Совета Европ.;, 2000;	
9.	“Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni 2008-yil 7-yanvar	
10.	“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida” gi Xalqaro Pakt // Inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar to'plami. Mas'ul muharrir Saidov A. - Toshkent: Adolat, 2004-yil.	

Talabanning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatgichini nazorat qilishda quyidagi mezonlar tavsiya etiladi:

e) 5 (90-100) baho olish uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- fanning mohiyati va mazmunini to'liq yorita olsa;
- fandagi mavzularni bayon qilishda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va chalkashliklarga yo'l qo'ymasa;

- fan bo'yicha mavzu materiallarining nazariy yoki amaliy ahamiyati haqida aniq tasavvurga ega bo'lsa;
- fan doirasida mustaqil erkin fikrlash qobiliyatini namoyon eta olsa;
- berilgan savollarga aniq va lo'nda javob bera olsa;
- konspektga puxta tayyorlangan bo'lsa;
- mustaqil topshiriqlarni to'liq va aniq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonunlar va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarni to'liq o'zlashtirgan bo'lsa;
- fanga tegishli mavzulardan biri bo'yicha ilmiy maqola chop ettirgan bo'lsa;
- tarixiy jarayonlarni sharhlay olsa.

f) 4 (70-89)baho olish uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- fandagi mavzularni bayon qilishda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va chalkashliklarga yo'l qo'ymasa;
- fanning mazmunini amaliy ahamiyatini tushingan bo'lsa;
- fan bo'yicha berilgan topshiriq va vazifalarni o'quv dasturi doirasida bajargan bo'lsa;
- fan bo'yicha berilgan savollarga to'g'ri javob bersa;
- fan bo'yicha konspektni puxta shakllantirgan bo'lsa;
- fan bo'yicha mustaqil topshiriqlarni to'liq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonun va boshqa me'yoriy hujjatlarni o'zlashtirgan bo'lsa.

g) 3 (60-69)baho olish uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- Fan haqida umumiy tushunchaga ega bo'lsa;
- Fandagi mavzularni tor doirada yoritib, bayon qilishda ayrim chalkashliklarga yo'l qo'yilmasa;
- Bayon qilish ravon bo'lmasa;
- Fan bo'yicha savollarga mujmal va chalkash javob olinsa;
- Fan bo'yicha matn puxta shakllantirilmagan bo'lsa.

h) Quyidagi hollarda talabanning bilim darajasi qoniqarsiz 2 (0-59)baho bilan baholanishi mumkin:

- fan bo'yicha mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rilmagan bo'lsa;
- fan bo'yicha mashg'lotlarga doir hech qanday tasavvurag ega bo'lmasa;
- fan bo'yicha matnlarni boshqalardan ko'chirib oganligi sezilib tursa;
- fan bo'yicha matnda jiddiy xató va chalkashliklarga yo'l qo'ingan bo'lsa;
- Fanga doir berilgan savollarga javob olinmasa;
- Fanni bilmasa.

Fan o'qituvchisi to'g'risida ma'lumot
Fan o'qituvchisi to'g'risida ma'lumot

Muallif:	Xudayberdiyev Xursand
E-mail:	xursandxudayberdiyev@mail.ru
Tashkilot:	TMTI Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrası
Taqrizchilar:	Tarix fanlari nomzodi, dostent A.To'xtayev

Mazkur Sillabus universitet o'quv-uslubiy Kengashining 2023-yil ___ -avgustdagi 1-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan.

Mazkur Sillabus "Ijtimoiy gumanitar fanlari" kafedrasining 2023-yil __ avgustdagi 1-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan.

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i:

Fakultet dekani:

Kafedra mudiri:

Tuzuvchi:

X. Xudayberdiyev

Tarqatma materiallar:

1. Inson huquqlariga oid asosiy tushunchalar va huquqiy asoslari.
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va inson huquqlari va erkinliklarini kafolati.
3. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsiy, siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy huquq va erkinliklari.
4. Inson huquq va erkinliklarini ximoya qiluvchi xalqaro va milliy institutlar.
5. Fuqarolarning huquq va erkinliklarining sud tomonidan himoyalaniishi.
6. Inson huquqlarini himoya etish bo‘yicha milliy institutlar tizimi, tushunchasi, maqsad va vazifalari.
7. Ayollar va Bola huquqlariga oid xalqaro hujjatlar, va milliy institutlar.
8. Korrupsiyani belgilovchi omillar va uning kelib chiqish sabablari.
9. Korrupsiyaga qarshi kurash borasida O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari.
10. O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi rivojlanishi.
11. Fuqarolik va siyosiy huquqlar haqidagi xalqaro pakt. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar haqidagi xalqar pakt.
12. Inson huquqlari bo‘yicha BMT xalqaro shartnomalari
13. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunining mazmuni va mohiyati.
14. Inson huquqlari bo‘yicha BMTning asosiy va yordamchi organlari tizimi va ularning inson huquqlarini himoya etishdagi faoliyati.
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF–5729-son Farmoni mazmun mohiyati.
16. Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi.
17. O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurash agentligi maqsadi va faoliyatining asosiy yo‘nalishlari.
18. “Yoshlar – 2020: Global birdamlik, barqaror rivojlanish va inson huquqlari” bo‘yicha Samarkand forumi (2020).
19. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar.

20. O‘zbekiston Respublikasi davlat xokimiyatining tashkil topishi va konstitutsiyaviy asoslari.
21. Siyosiy partiya tushunchasi va uning tuzish mexanizmlari.
22. Markaziy saylov komissiyasi maqsadi va vazifalari.
23. Okrug saylov komissiyasi va saylov uchastkalari tuzish va ularning faoliyati.
24. Saylov tashviqotlarida ommaviy axborot vositalarining ishtiroki masalalari

X U L O S A

O‘zbekistonda demokratik huquqiy davlat qurilishining asosiy shartlaridan biri shaxsning asosiy huquq va erkinliklari himoyasini rag‘batlantirish va jamiyatdagi har bir inson huquqlarining amaliy kafolatlari tizimini yaratishdir.

O‘zining tashqi va ichki siyosatida O‘zbekiston Respublikasi 1993 yil BMTning Inson huquqlari bo‘yicha Ikkinchi umumjahon konferensiyasida tasdiqlangan inson huquqlari shakl shubhasiz universal xususiyatga ega, ularning himoyasi esa tegishli davlatlarning qonuniy ehtiyojidir degan prinsipga asoslanadi. Yurtimizda inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash bo‘yicha maqsadli ish olib borilmokda, qonun hujjatlarining butun bir tizimi ishlab chiqilgan hamda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish bo‘yicha milliy institutlar muvaffaqiyatli ishlab kelmoqda. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, qo‘shilgan birinchi xalqaro-huquqiy hujjat bu-Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi edi. Bu, O‘zbekistonning inson huquqlarini rivojlantirish, himoya etish va kafolatlash bo‘yicha xaqiqiy maqsadlarini bildiradi.

Bugungi kunda, O‘zbekiston Respublikasi inson huquq va erkinliklari bo‘yicha 80 dan ortiq xalqaro huquqiy hujjatlarni ratifikatsiya qilgan. O‘zbekiston Respublikasi inson huquq va erkinliklari bo‘yicha asosiy hujjatlarga qo‘shilishi bilan xalqaro huquqning asosiy umumiy e‘tirof etilgan prinsiplari bosqichma-bosqich milliy huquqiy tizimga implementatsiya qilib borilmoqda. Inson huquqlari sohasidagi xalqaro-huquqiy hujjatlar implementatsiyasida BMT konvensiyaviy hujjatlari bo‘yicha hisobotlar mexanizmi muhim o‘ringa ega. 2011 yil boshida O‘zbekiston Respublikasi qo‘shilgan BMTning asosiy hujjatlari bo‘yicha Tashkilotning tegishli qo‘mitalarida inson huquq va erkinliklari borasidagi asosiy hujjatlar bo‘yicha milliy hisobotlar taqdim etilib, ko‘rib chiqilgan, jumladan, «Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konvensiya»; «Irqiy kamsitishning

barcha turlariga barham berish to'g'risidagi konvensiya»; «Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya», «Qiynoq hamda muomala va jazolashning qattiq, shafqatsiz, insoniylikka zid yoki qadr-qimmatni kamsituvchi turlariga qarshi konvensiya», «Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt»; «Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt» hujjatlari bo'yicha hisobotlar topshirilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, xalqaro-huquqiy standartlarni O'zbekiston milliy qonunchiligiga implementatsiya qilish jarayoni barqaror, tizimli va ortga qaytmas xarakter kasb etmoqda. Ushbu hodisaning natijasida bir qator qonun va qonunosti hujjatlarining xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va normalari talablariga mosligi bo'yicha qayta ko'rib chiqish amalga oshirilmoqda.

Xalqaro hamjamiyat endilikda rivojlanishga bo'lgan huquqqa alohida e'tibor qaratmokda. Ushbu huquq xalqlar va inson uchun uzviy bo'lib, asosiy inson huquqlarining bir qismi hisoblanadi. Ushbu huquq yakuniy ravishda 1986 yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan Rivojlanishga bo'lgan huquq to'g'risidagi deklaratsiyada qayd etilgan. Ushbu Deklaratsiyada quyidagicha ta'kidlanadi: rivojlanish - har tomonlama iqtisodiy, madaniy, ijtimoiy va siyosiy taraqqiyot bo'lib, u rivojlanish natijasida unda ishtirok etgan barcha shaxslarning undan yaratilgan farovonlikdan teng ravishda adolatli foydalanishi va unda faol ishtirok etishiga yo'naltirilgandir. Ta'kidlanganidek, inson rivojlanish jarayonining asosiy sub'ekti bo'lib, rivojlanishga bo'lgan huquqning faol ishtirokchisi bo'lishi lozim.

Asosiy adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2021. 476 bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023.
3. Yuldasheva G., Gafurova N. E., Borsiyeva Z.X. Inson huquqlari. – T.: Toshkent, 2014. 272 bet.
4. Mo'minov A, Tillaboyev M. Inson huquqlari. – T.: Adolat nashriyoti, 2013. – 544 bet.
5. Saidov A .X. Turg'unov M.T. Inson huquqlari umumiy nazariyasi. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. – 288 bet.
6. Saidov A. X. O'zbekistonda ayol huquqlari. – T.: Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi milliy markazi, 2010. – 288 bet.
7. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya va uning Fakultativ protokollari. / O'zbekcha nashr uchun ma'sul muharrir A. X. Saidov. – T.: Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi, 2009. – 72
8. Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga sharhlar / A.H. Saidov va boshqa.; Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi, T.: "Vektra-Press", 2009 – 272 b.
9. Safarov B.J. - Iste'molchilar xulq-atvori. O'quvqo'llanma – T.: Iqtisodiyot , 2019.163 b.

Qo‘shimcha adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent, “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.
2. Mirziyoyev Sh. M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, xayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild. – Toshkent, “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
3. Karimov I.A. Asarlar to‘plami, 1-24 jildlar. -T.: O‘zbekiston, 1996-2016.
4. Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari / Mualliflar jamoasi. T.: G‘afur G‘ulom, 2017.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisning Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasi. 2022 yil 29 yanvar.
6. Bola huquqlari monitoringi. O‘quv-uslubiy qo‘llanma / Ma’sul muharrir A. X. Saidov. Toshkent.: Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, 2011. – 134 b.
7. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017.- 491 b.
8. Mirziyoyev Sh.M. “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz”. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. -592 b.
9. “Iste’molchilar huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1996 y., 5-6-son.

Normativhuquqiyhujjatlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi 22.06.2020 yildagi PF-6012-sonli Farmoni. (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 23.06.2020-y, 06/20/6012/0953-son)
2. O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 03.09.2019-y, 03/19/561/3680-son).
3. O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 03.09.2019-y, 03/19/562/3681-son).

Axborot manbalari:

1. www.tersu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.ziyonet.uz
4. www.edu.uz
5. www.lex.uz